ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2018 m. rugpjūčio 24 d. Nr. 16 (1296) Kaina 1,20 Eur

Mindaugas Skudutis: be rimtų gamtos studijų tapyboje nedaug ką pasieksi ..... p. 3
Net Afrikos studijų fronte daugybė profesorių yra baltieji ..... p. 4
Namų darbus nunešė šuo ..... p. 11

Daktaro Kliperdijaus klinika

STANISŁAW LEM

Dėl visko kaltas buvo dantistas, uždėjęs man metalines karūnėles. Kioskininkė, kuriai nusišypsojau, palaikė mane robotu, kuo įsitikinau tik nusileidęs į metro ir atsivertęs laikraštį. Jis vadinosi „Nežmogiškasis kurjeris“. Man jis nepatinka, ir ne dėl antielektroninių pažiūrų, o todėl, kad pernelyg stengiasi įtikti skaitytojų skoniui. Visą pirmą puslapį užėmė sentimentali istorija apie kibernetinę mašiną pamilusį matematiką. Jai kartojant daugybos lentelę, jis dar tvardėsi, tačiau, prasidėjus netiesinėms n-tojo laipsnio lygtims, puolė aistringai spaudinėti jos klavišus šūkčiodamas: „Ak, mano mieliausia! Niekados nepaliksiu tavęs!“ ir t. t. Pasidygėjęs tokia neskonybe, užmečiau akį į garsenybių gyvenimo kroniką, tačiau ten buvo tik nuobodžiai vardijama, kas, su kuo ir kada sukonstravo palikuonis. Literatūros skiltis prasidėjo tokiu ketureiliu:

Gyveno kartą robotas kalus,
Mylėjo svidžią robotaitę;
Jis garbanojo jai laidų galus,
O jam jinai pentodą kaitė.

Šis posmas stebėtinai priminė man vienas žinomas eiles, tačiau niekaip negalėjau prisiminti jų autoriaus. Netrūko ten ir abejotinos vertės anekdotų apie žmones, apie gnomistikus, nykštukų mokslininkus, apie kaukus, kilusius iš urvinių kaukarų, ir kitų panašių kliedesių. Važiuoti dar buvo likęs geras pusvalandis kelio, ir aš įnikau į trumpų skelbimų skiltį: tiesą sakant, ir laikraštpalaikyje kartais pasitaiko gan įdomių dalykų. Tačiau ir čia man teko nusivilti. Vienas skelbimo autorius siūlėsi perleisti tarnabrolį, kitas mokė neakivaizdinės kosmonautikos, trečias didžiavosi galįs pagal užsakymą bemat suskaldyti atomo branduolį. Sulanksčiau laikraštį, ketindamas jį išmesti, bet netikėtai mano žvilgsnis užkliuvo už didelio aprėminto skelbimo: „Daktaro Kliperdijaus klinika – nervų ir psichikos ligų gydymas.“

Turiu pripažinti, kad mane visada domino elektroninės silpnaprotystės problematika. Pagalvojau, kad būtų visai neprošal aplankyti tokią gydyklą. Asmeniškai Kliperdijaus nepažinojau, tačiau jo pavardę buvo girdėjęs anksčiau: iš profesoriaus Tarantogos lūpų. Ką sumanau, tą nedelsdamas ir įvykdau, todėl, grįžęs namo, iškart paskambinau į kliniką.

Iš pradžių daktaras Kliperdijus buvo atšiauriai įtarus, tačiau, man paminėjus bendrą pažįstamą Tarantogą, greit atsileido. Susitariau aplankysiąs jį kitą dieną, sekmadienį, – iki pietų turėjau daug laisvo laiko. Tad papusryčiavęs nuvažiavau į užmiestį, kur ežerėliais garsėjančiose apylinkėse, sename gražiame parke, glaudėsi psichiatrijos klinika. Man pranešė, kad Kliperdijus jau laukia manęs savo kabinete. Pastatą kiaurai peršvietė saulė, nes jo sienos buvo šiuolaikinės – iš aliuminio ir stiklo. Įvairiaspalviai pano ant lubų vaizdavo žaidžiančius robotus. Gydyklos niekaip negalėjai vadinti niūria; kažkur iš salių gilumos sklido muzikos garsai, o vestibiulyje pamačiau kiniškus galvosūkius, spalvotus albumus ir drąsiai apsinuoginusios robotės skulptūrą.

Man įėjus, daktaras liko sėdėti už plataus rašomojo stalo, tačiau pasisveikino itin mandagiai: paaiškėjo, jis buvo skaitęs ir nuodugniai išnagrinėjęs mano kelionių užrašus. Žinoma, jis atrodė kiek senamadiškas ne tik savo manieromis, bet ir tuo, jog buvo prisuktas prie grindų, tarytum koks prieštvaninis ENIAC’as*. Man tikriausiai nepavyko paslėpti nuostabos, išvydus jo geležines kojas, nes jis juokdamasis tarė:

– Matot, pone, aš esu taip atsidavęs savo darbui, savo pacientams, jog visai nematau reikalo kur nors išeiti.

Žinodamas, kokie jautrūs būna psichiatrai viskam, kas susiję su jų specialybe, ir kaip jie nepakenčia paprasto žmogaus, laukiančio vien psichinių nukrypimų egzotikos ir siaubų, požiūrio į juos, labai atsargiai išdėsčiau savo prašymą.

David C. Halliday. Kaštonai. 2000

Stanisławas Lemas (1921–2006) – žymiausias ir universaliausias lenkų mokslinės fantastikos autorius. Labiausiai jį išgarsino 1961 m. pasirodęs romanas „Soliaris“ (*Solaris*). Ilgą laiką Europoje ne mažiau populiarus buvo ir kitas Lemo veikalas – išdykėliškas apsakymų rinkinys „Kiberiada“ (*Cyberiada*, 1967), pasakojantis apie alternatyvų viduramžių pasaulį, valdomą robotų valdovų, robotų riterių ir kitų išmanių mechanizmų. Verta paminėti ir po metų pasirodžiusį romaną „Viešpaties balsas“ (*Głos Pana*, 1968), kai kurių Lemo kūrybos žinovų nuomone, pranokusį „Soliarį“ savo etinių ir filosofinių įžvalgų gelme.

Kita vertus, svarbią jo kūrybos dalį sudaro rimti mokslo populiarinimo, futurologijos, literatūrinės kritikos ir filosofinės eseistikos darbai, tarp kurių išsiskiria „Technologijos sąvadas“ (*Summa technologiae*, 1964), „Atsitiktinumo filosofija. Literatūra empirikos pasaulyje“ (*Filozofia przypadku. Literatura w świetle empirii*, 1968), „Fantastika ir futurologija“ (*Fantastyka i futurologia*, 2 t., 1970), pokalbių knygos „Pasaulis ant krašto“ (*Świat na krawędzi*, 2000), „Štai taip Lemas kalbėjo“ (*Tako rzecze Lem*, 2002) ir esė rinkinys „Molochas“ (*Moloch*, 2003), sujungęs dvi ankstesnes eseistikos knygas – „Kinų kambario paslaptį“ (*Tajemnica chińskiego pokoju*, 1996) ir „Megabitinę bombą“ (*Bomba megabitowa*, 1999). Jame Lemas daug dėmesio skyrė žmonijos ateities prognozėms, internetui, ypač biotechnologijoms ir iškylančioms naujoms etinėms ir socialinėms problemoms.

„Daktaro Kliperdijaus klinika“ – tai linksma novelė iš kosmoso klajūno Ijono Tykiojo dienoraščių ciklo, kurį sudaro apsakymų rinkinys „Žvaigždžių dienoraščiai“ (*Dzienniki gwiazdowe*, pirmas leidimas 1957), apysaka „Futurologų kongresas“ (*Kongres futurologiczny*, 1971), romanai „Lokalinė vizija“ (*Wizja lokalna*, 1982) ir „Ramybė Žemėje“ (*Pokój na Ziemi*, 1987). Ciklą Lemas kūrė ilgai: pirmieji apsakymai pasirodė dar XX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje, o paskutinis – 1999 m. Juose jis nagrinėja būties ir jos pažinimo klausimus, gilinasi į žmogaus sąmonę ir savivoką, modeliuoja visokius žmonijos ir kitų kosmoso civilizacijų raidos variantus, juos pridengdamas alegorijos, parabolės, sąlygiškumo formomis ir iškeldamas įvairius egzistencinius, filosofinius ir loginius paradoksus. Pasakojimui būdingas intelektualumas, groteskas, subtilus sąmojis, kai kada pereinantis į negailestingą socialinę satyrą, valiūkiškas humoras, pseudomokslinio stiliaus parodijos ir begalė išmoningų ir juokingų neologizmų, atskleidžiančių nepaprastą Lemo kalbinę ir erdvinę vaizduotę.

Vertėjas

Daktaras atsikosėjo, valandėlę susimąstė, padidino savo anodų įtampą ir ėmė kalbėti:

– Jei jau taip jums noris... bet, man regis, jūs nusivilsit. Agresyvių robotų dabar, pone Tykusis, kaip ir neturim, seniai praėjo tie laikai. Taikome šiuolaikinę terapiją. Praėjusio šimtmečio metodai – laidų jungčių perlitavimas mažinant pagrindinio elektroninio vamzdžio spaudimą, droselis ir kiti kankinimo įrankiai – jau priklauso medicinos istorijai. Hm... kaip jums tai geriau pademonstruoti? Žinot ką, pasivaikštinėkit po parką ir ten pats susipažinsit su mūsų pacientais. Tai nepaprastai delikačios ir kultūringos asmenybės. Viliuosi, kad jums svetima bet kokia – ė... hm... antipatija, nepamatuota baimė išvydus nedidelius nukrypimus nuo normos?..

Patikinau jį, kad taip ir yra. Kliperdijus pasakė apgailestaująs, kad manęs, deja, negali palydėti, parodė kelią ir paprašė užsukti pas jį grįžus atgalios.

Nulipęs laiptais, perėjau erdvią verandą ir atsidūriau žvyruotoje aikštelėje prie klinikos. Priešais mane driekėsi parkas su begale gėlių lysvių ir išlakių palmių. Tvenkinyje plaukiojo gulbių pulkelis; keli pacientai jas lesino, kiti ant margų suoliukų žaidė šachmatais ar šnekučiavosi. Lėtai pėdinau takeliu; staiga kažkas mane pašaukė. Atsisukęs susidūriau akis į akį su man visiškai nepažįstamu individu.

– Tykusis? Tai jūs?! – pakartojo svetimasis, paduodamas man ranką. Paspaudžiau ją, veltui mėgindamas prisiminti, kas jis galėtų būti.

– Matau, manęs neatpažįstat. Aš – Proliapsas... dirbau „Kosmoso almanache“.

– Ak, taip! Atleiskit, – pralemenau.

Žinoma, tai buvo Proliapsas, tas geraširdis linotipas, išleidęs kone visas mano knygas. Labai jį vertinau už nepriekaištingą darbą. Jis draugiškai paėmė mane už rankos, ir mes nužygiavome ūksminga alėja. Šviesos ir šešėlių žaismas pagyvino giedrą mano palydovo veidą. Kokią valandžiukę aptarinėjom leidybos naujienas; kaip visada jis kalbėjo tiksliai, su jam būdingu įžvalgumu ir buvo itin šviesaus proto. Nepastebėjau jokių nenormalumo požymių. Bet kai priėjome nedidelę pavėnę ir atsisėdome ant akmeninio suoliuko, jis, slapta pritildęs balsą iki šnabždesio, paklausė:

– Bet ką jūs čia iš tiesų veikiat?.. Ar jus irgi sukeitė?

– Žinot, esu čia savo noru, mat...

– Na, aišku! Aš irgi! – pertraukė jis mane. – Ištikus tokiai bėdai, tuojau kreipiausi į policiją, bet greit supratau, jog veltui. Pažįstami man rekomendavo Kliperdijų – ir jis pažvelgė į mano nelaimę visai kitomis akimis. Užsiima paieškom, ir aš tikiu, kad netrukus ras...

– Atsiprašau, ras ką? – paklausiau aš.

– Kaip ką? Mano kūną.

– Aha... na taip... – kelis kartus linktelėjau galvą, nevalingai mėgindamas nuslėpti savo nuostabą. Tačiau Proliapsas nieko nepastebėjo.

– Pamenu tą dieną lyg vakar. Birželio 26-oji, – toliau kalbėjo jis, netikėtai paniuręs. – Sėdausi prie stalo, kad paskaityčiau laikraštį, ir sužvangėjau. Man tai pasirodė keista; pagalvokit pats, kur matyta, kad sėsdamasis žmogus žvangėtų? Aš čiupt už kojų – stebėtinai kietos, už rankų – tas pat, apstuksenau save ir staiga supratau, kad mane sukeitė! Kažkas ryžosi niekingai klastotei; visą butą išnaršiau – nė žymės; tikriausiai vogčiomis išnešė naktį...

– Vadinasi... ką išnešė?

Nukelta į p. 7 ►

* ENIAC (angl. *Electronic Numerical Integrator, Analyser and Computer*) – elektroninis skaitmeninis integratorius, analizatorius ir skaičiuotuvas. Tai JAV Antrojo pasaulinio karo pabaigoje sukurtas pirmasis elektroninis bendrosios paskirties kompiuteris. (*Čia ir toliau – vert. past.*)

Devynios ašaringos lietuvių dienos Etiopijoje: kaip jas vertinti?

Rugpjūčio pradžioje vykusi UNICEF Lietuvos misija į Etiopiją sukėlė triukšmą spaudoje ir socialiniuose tinkluose. Aplipdyta tokiomis etiketėmis kaip „katastrofų turizmas“ ar „skurdo pornografija“, kelionė privertė suabejoti tiek prasmingu nevyriausybininkams aukojamų lėšų naudojimu, tiek pačia Afrikos gelbėjimo idėja, ypač kai ji sukasi apie šelpimą ir labdarą. Reaguodama į „15min“ studijos žurnalistės pateiktus kritiškesnius žiūrovų komentarus, UNICEF Lietuvos vadovė Jovita Majauskaitė-Staniulėnė atkirto, kad organizacijos „Instagram“ paskyros sekėjų skaičius išaugo nuo kelių šimtų iki 16 tūkst. netrukus po to, kai į lėktuvą įlipusi viena misijos dalyvių, Karolina Meschino, „atliko tam tikrus veiksmus“ savo telefone. Gyvenime Karolina užsiima daiktų reklamavimu socialiniuose tinkluose ir minėto pokalbio apie misiją metu nelabai turėjo ką prasmingo pridurti, nebent kelis kartus pritariamai palinksėti klausydama bendrakeleivių kunigo Ričardo Doveikos ir atlikėjos Justės Arlauskaitės-Jazzu įspūdžių („*15min* studijoje – UNICEF misijos Etiopijoje dalyviai: apie pasiektus tikslus ir pamokas“, *15min*). Ši kelionė UNICEF žinomumą Lietuvoje tikrai padidino, bet kas iš to gero skurstančiai Etiopijos visuomenės daliai, nėra iki galo aišku.

Kai geri norai tampa žalingi

Prieš kelerius metus vieno Londono universitetų skelbimų lentoje teko matyti plakatą tokia antrašte „Pamatyk pabėgėlių krizę iš arti! Organizuojamos išvykos į Libaną“. Gilinantis į toliau plakate dėstomas išvykos detales apie tai, kokiose pabėgėlių stovyklose pasiturintys britai turės galimybę apsilankyti ir kokius turistinius objektus išvysti pakeliui, smegenys apsitraukia vis didesniu rūku. Nejaugi taip niekur ir nepajudėjome nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio su šlageriu „Do They Know It’s Christmas“, įtvirtinančiu baltojo gelbėtojo įvaizdį ir šiais laikais pripažintu itin politiškai nekorektišku? Ar kartais globali vystomojo bendradarbiavimo strategija neturėjo pereiti nuo šelpimo ir labdaros prie pasvertų investicijų ir vietinių bendruomenių įgalinimo (*empowerment*)? Kai kurie reakcionieriai UNICEF Lietuvos misiją į Etiopiją palaikė dar vienu įrodymu, kad mūsų kraštas tebėra atsilikęs, tebesekantis atgyvenusiomis tendencijomis daugelyje sričių, tačiau etiškos „pagalbos“ mažiau išsivysčiusiems kraštams problema tebėra opi ir Vakarų valstybėse, iš kurių kiekvienais metais dešimtys tūkstančių jaunų savanorių keliauja į besivystančias Afrikos, Azijos ar Lotynų Amerikos šalis (vadinamasis *voluntourism*), neturėdami jokios kvalifikacijos, tačiau vedami gerų norų ir dažniau, negu norėtųsi pripažinti, egzaltuotos meilės savo asmenybei, kurią būtina puoselėti ir paversti kuo įdomesne.

UNICEF Lietuvos misija apnuogina bent dvi dideles problemas, kylančias baltiems privilegijuotiems žmonėms išsiruošus „gelbėti“ Etiopijos ir kitų Afrikos valstybių. Pirmoji problema yra susijusi su įvaizdžiu – kokį naratyvą apie Afriką mezga misijos dalyvių rašyti dienoraščiai ir kokių pasekmių tai turi? Štai ištrauka iš J. Arlauskaitės-Jazzu dienoraščio: „Atvažiavom į ligoninę. Purvas, baisi smarvė, lakstančios karvės ir ožkos, vaikai išsipūtusiais pilvais ir besilupančia oda. Tiek verkiančių vaikų dar neteko girdėti – skausmo ir mirties dvelksmas šiurpina kūną ir sielą“ („Jazzu apie UNICEF misiją Etiopijoje: „Į Afriką važiuojame tam, kad atskleistume kraupią realybę“, *15min*). Pasirinkta tik viena iš daugelio – kraupios realybės – perspektyvų trumpojo laikotarpio tikslą pasiekė: eurai suaukoti, o tūkstančiai Karoliną Meschino socialiniuose tinkluose sekančių paauglių spustelėjo „Follow“ UNICEF Lietuvos „Instagram“ paskyroje, bet greičiausiai retas jų įvardytų konkrečių Etiopiją kamuojančių politinių ir ekonominių problemų priežastis.

Iš pirmosios, įvaizdžio, problemos išplaukia antroji, gerokai rimtesnė: Daiva Repečkaitė taikliai pažymi, jog šiuo atveju paramos davėjai „aktyviai platina stereotipą, kad Afrika yra vientisa skurdo, karo ir ligų košė, – o tai atgraso keliautojus ir investuotojus“ (D. Repečkaitė, „Kilnūs norai ir skurdo pornografija (I)“, *Verslo pietūs*). Išeina taip, kad trumpojo laikotarpio gerovė labai trukdo įvykdyti ilgalaikius tikslus kurti tvarią gerovę ir funkcionuojančią ekonomiką. Misijos dalyvių į Lietuvą parvežta „kraupi realybė“ nutyli statistinę realybę: Pasaulio banko duomenimis, 1960–2008 m. vidutinė gyvenimo trukmė Užsachario Afrikoje pakilo nuo 40 iki 55 m., o kūdikių mirtingumas (skaičiuojamas tūkstančiui gimimų) per panašų laikotarpį sumažėjo nuo 160 iki 80. Be to, 2016 m. dvi penktosios regiono populiacijos naudojosi mobiliaisiais telefonais, Etiopijoje – 35 proc. gyventojų („In much of sub-Saharan Africa, mobile phones are more common than access to electricity“, *The Economist*).

Negi aukų niekam nereikia?

Vis dėlto kai kurie UNICEF Lietuvos misiją aršiai kritikuojantys piliečiai rizikuoja pasirodyti nejautrūs. Ką, nematote, kad ir Lietuvoje problemų per akis? Problemų yra visur, bet kalbama apie prioritetus: parodykite nors vieną vietą Lietuvoje, kurioje iš bado ir elementarių sanitarinių sąlygų neužtikrinimo masiškai kiekvieną dieną mirtų vaikai. Neaukokite Afrikai, geriau keliaukite ir investuokite – jei už jūsų kelis eurus tikrai bus nupirkta tos baltyminės riešutų pastos, padėsiančios išgyventi bado kamuojamam vaikui? Bėda ta, kad pagalbą teikiančios organizacijos, tarp jų ir UNICEF Lietuva, nepasistengė pateikti skaidrios lėšų panaudojimo strategijos. Turbūt ne vienas prarastų tikėjimą aukojimu, sužinojęs, kad didžiąją suaukotų lėšų dalį praryja logistika, specialistų atlyginimai ar egzotiškos *influenserių* kelionės. Niekas neneigia, kad Afrikoje yra regionų, kuriems reikalinga labai skubi pagalba, bet prieš ją teikiant praverstų savęs paklausti: ar *ad hoc* aukos ir geri norai padės išspręsti įsišaknijusias, sistemines problemas, ar, atvirkščiai, kliudys tam?

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Nors viskas praeina

Pamokslininkas pasveikino su šventąja vasara. Dar nebuvau taip girdėjęs. Turbūt dėl atlaidų karuselės. Per liepą buvo atlėgę, o paskui vieni po kitų. Ir žmonių vietomis pilni šventoriai. Apsivainikuosime, pasišlovinsime popiežiaus vizitu. Kas dar drįstų piktžodžiauti, kad lietuviai atšalę nuo tikėjimo ir miršta kaimo parapijos, likusios be kaimenės ir be ganytojų?

Atlaidas – sakoma apie Alksnėnus. Gal ir kitur. Gražu. Nenusibosta ir neprailgsta. Procesijas dėčiau į raudonąją knygą. Gėlių ir žalių šakelių girliandos, nutįsusios nuo bažnyčios palubės, lyg kokie takeliai į aukštybes. Ar priešingai – iš ten link mūsų nutiesti dieviški kanalai. Kermošius prie šventoriaus vartų, sakramentiniai atlaidų saldainiai. Net jei prekės iš Kinijos. Net eilės prie klausyklų ir visiems vienodi išpažinčių klausytojo verdiktai. Vienąsyk *Sveika, Marija* už tai, kad nekalbi poterių ar penktadieniais valgai mėsą, o sekmadieniais dirbi. Už vaikiškas išdaigas tiek pat. Kas ir kaip čia veikia, nesupaisysi. Bet veikia. Ir toliau veiks. Bus atleidžiama. Paminėk indulgencijas, ir siaubas veiduose ar pikti anekdotai. O juk *atlaidas* tą visada ir reiškė. Tik aritmetikos ir konkretumo buvo daugiau toje srityje Liuterio laikais.

Laimė, kad didžiajam reformatoriui nepasisekė visko išrauti. Iš Žolinės atlaidų parsibeldžiu apsikabinęs šakotį. Dar dubenėliai su kepta vištiena, mėsos vyniotiniais ir farširuotu karpiu. Trilitrinis stiklainis raugintų agurkų. O ką jau kalbėti apie šventinių pietų stalą, suraitytą surangytą tarsi vestuvių pokyliui. Ir ne klebonijoje, paprastų parapijiečių namuose. Suvalkiečiai dosnūs, moka parodyti savo jausmus.

Apie Šv. Lauryno atlaidus, aukštaitiškus, prisiminimui liks bažnytinis ritualas, katalikiškų apeigų knygelė lotynų kalba. Buvo nubrukta į pašiūrę šventoriuje, kur su klebonu ieškojome vėliavų atlaidų procesijai. Tarp atgyvenusių mišiolų ir maldaknygių laikytos ir Jono Ragausko ateistinės brošiūros. Buvo kadaise toks ekskunigas, išgarsintas tarybų valdžios. Įsivaizduokime kleboną, po mišių tyrinėjantį Ragausko brošiūrą „Kaip kunigai išnaudoja darbo žmones“. Bet atliktum sąžinės sąskaitą ir prisitaikytum asmeniškai. Šakočiai ir agurkai tik juokas.

Apeigų knygelei trūksta pradžios ir titulinio puslapio, bet matyti, jog tai XVIII amžiaus leidinys. Ant nudriskusio viršelio man vaidenasi bernardiniškos saulutės spindulių pėdsakai, bet greičiausiai fantazuoju. Bernardinų tose apylinkėse nebūta. Nebent kas irgi panašiai perkėlė ritualą atlaidų metu. Lyginu užlankstytus lapų kampus ir skaitinėju lotynišką tekstą. Kažkokio kunigo pasižymėta ten, kur maldos už mirusiuosius ir ilgos egzorcizmo apeigos. Dėl mirusiųjų nieko nuostabaus. O kaip su demonais? Išeitų, triūsė nelabasis iš peties lietuviškame sodžiuje tarp lieknų pušelių? Ar labiau mados reikalas, kunigų įdiegtas įprotis nuolatos jaustis velnio taikiklyje? Bet ir popiežius Pranciškus, sako, apie šėtoną kalbąs kaip iš tos antikvarinės knygos. Daug ir baisiai rimtai. Gal kas pasidomėtų, ką tai reiškia? Prietarai ar ne egzorcizmą atlikti ne tik žmogui, bet ir vandeniui, ugniai, bet kuriam Dievo sutvėrimui?

Pati maloniausia staigmena, kad anais laikais Bažnyčia buvo užsikrėtusi viską šventinti ir laiminti. Apeigyne per šešis šimtus puslapių, ir daugiau nei pusė jų skirta palaiminimams. Nuo jų pradedama pastoracija. Esu šventinęs namus, vieną kitą įstaigą ir kavinę, sporto salę, kokį koplytstulpį ar kryžių, šventą paveikslą, paminklą ant kapo, krikštynų dovanas, keletą automobilių. XVIII amžiuje švęstas vanduo tiško į visas puses: gyvenamosios ir ūkinės patalpos, šuliniai, dirbama žemė, sodai, medžiai, aviliai, tvartai, avių ir galvijų bandos, jų gydymo priemonės, sėkla sėjai, valtys, tinklai, žūklės pradžia, rudens derlius, drabužiai, oras, bet koks geras darbas. Kas valgoma ir geriama: šviežiai iškepta duona, mėsa, aliejus, taukai, alus, vynas (ir vyno rūsys), medus, pienas ir pieno produktai, javai, visi vaistai, namų užstalė. Ir, matyt, ne kokie automatai tas apeigas atlikinėjo, štai vienoje formulėje žodis *orizarum* ranka ištaisytas į *oryzarum*. Būta raštingo kunigėlio. Atskiras palaiminimas šeimyniniam guoliui. Visur, be maldų, – ir po užuominą į Šventąjį Raštą, tarsi jis nuolat kartotųsi, lydėtų kiekvieną žingsnį. Pavyzdžiui, prie mėsos minimas Nojus ir jo arkos įgula, visa gyvūnija, išgelbėta nuo tvano ir tapusi maistu. Ilgos, sudėtingos apeigos šventinant laukus: kunigas klaupiasi, giedamos kelios psalmės, Mergelės Marijos litanija, taigi išvien poezija. *Mater amabilis, mater admirabilis, causa nostrae laetitiae…* Susipina, susiplaka *sacrum* su *profanum*. Be baimės, kad susiteps, nuvertės šventumas. Apeigyno gale dailyraščiu dar pridurtas kažkokio medžio pašventinimas. Žodžiu, niekas neturi dingti iš laiminančios Bažnyčios akiračio.

Kodėl ir kur visa tai prapuolė? Kad puikiai valgosi, geriasi, dirbasi, miegasi ir t. t. be jokių šventų formulių, yra gryniausia tiesa. Bet ūžiama per pamokslus, o ir kas nemato, jog tikėjimas praradęs ryšį su realiu gyvenimu. Pakiltų dvasingumas, jeigu visur štai taip su švęstu vandeniu ir Biblijos citatomis? Sustabdytų afrikinį kiaulių marą kunigėlio užkalbėjimai? Ar per vėlu jau tokioms operacijoms, verčiau adoruoti ir šlovinti, bus bent ryšys su televizijos laidomis.

Kol varinėjau po provincijos atlaidus, Vilniuje Šv. Dvasia irgi nesnaudė. Po langais Bokšto gatvėje, kur stūkso prašmatni indų ir stalo reikmenų parduotuvė, per naktį atsirado naujas užrašas. Ant banguotos skardos per visą sieną trys stambios raidės sidabriniame fone: RND. Kaligrafiškas darbas. Turėjo kažkas gerą ranką, ne tik drąsos ir polėkio. Tame name būta seniausio Vilniaus viešbučio, ten posėdžiavo 1863 metų sukilimo vadai, paskui ilgą laiką gyveno garbingasis mūsų nepriklausomybės architektas Jonas Basanavičius. Kai privatizavo ir rengė parduotuvę, viešbučio prieangį įstiklino, sudarkė dailų pastatą. Bet liaudies keršytojai šauniai darbuojasi. Nežinau, ką reiškia tos raidės grafičių rašytojų leksikoje. Šifruoju pats sau pagal aplinkybes ir nuotaiką. Jaučiu, daktarui Basanavičiui irgi būtų patikę, jis vertino visokius paslaptingus rašmenis, tyrinėjo vaiduoklių gyvenimą. Ir, aišku, pats buvo su polėkiu, jeigu sutvėrė Lietuvą iš meilės savo velionei žmonai Eleonorai arba iš nieko.

Mėgstu vasarą, kai jau užčiuopi jos galą ir aišku, jog yra dalykų, kurie nesugrįš. Kitados vidurnaktį esu gavęs tokią žinutę iš seminarijos laikų draugo. Sunokusio obuolio krytis tavo akyse. Gandrų kompanija pievoje, laukianti signalo pakilti. Skriskite, skriskite, prisiviešėjote, svetingų jums naujų uostų! Viešpats su jumis. Susitikti nebūtina.

Evangelijose stebukladario Jėzaus vasaros teatras turi užsidaryti, kad prasidėtų tai, kas gelbės pasaulį. Deja, iš anksto neatspėsi.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Gerame mene atsispindi gyvenimo įvairovė

13 Mindaugo Skudučio atsakymų

Mindaugą Skudutį drąsiai galima vadinti Lietuvos dailės klasiku. Žinau, kad ne vienas menininkas, apibūdintas šiuo žodžiu, suglumsta, susidrovi, tokį įvardijimą nuleidžia juokais ar net pyktelėja dėl skambių epitetų. Tačiau meno ir kultūros procesuose visuomet atsiranda žmonių, kurie padaro didelę įtaką tam, kas vyksta tuomet ir – aplinkiniams to nematant – ateityje. M. Skudučio tapyba yra būtent tokia. Pradėjęs kūrybinį kelią aštuntajame dešimtmetyje ir būdamas neformalios tapytojų grupuotės, vadintos „Penkiuke / Penketu“, vienu aktyviausių narių (jai dar priklausė Raimundas Sližys, šiais metais mus palikęs Romanas Vilkauskas, taip pat Bronius Gražys ir Henrikas Natalevičius), dailininkas sąmoningai ir galbūt visai netyčia tapo vienu iš lietuvių tapybos reformuotojų. Gal net revoliucionierių? Prieš tai egzistavęs „Ketvertas“ savo „banalia“ tematika ir drastiškesne, įvairesne nei iki tol tapysena nuvainikavo oficialųjį, socialistinio realizmo dogmatikos paveiktą požiūrį į tapybą. M. Skudučio ir jo kartos tapyboje žengtas dar radikalesnis žingsnis. Visų pirma labai sąmoningai, net deklaratyviai ir dar stipriau gręžtasi į laisvajame pasaulyje vykstančius meno reiškinius („Penketo“ kūryboje buvo ryškus žavėjimasis fotorealizmu ir siurrealizmu, popmenu ir Londono tapybos mokykla). Antra, „Ketvertas“ – Kostas Dereškevičius, Algimantas Kuras, Arvydas Šaltenis, Algimantas Švėgžda – publiką žavėjo ir veikė tariamai banaliomis, kasdieniškomis temomis, o „Penketas“ žiūrovus šiurpino ir linksmino vienu metu. Per groteską ir kičą, per siaubą ir „grožį“. Vakaruose panašiai dirbo Francis Baconas ar Bernard'as Buffet. M. Skudutis 8–9 dešimtmetyje kaip tapytojas buvo būtent toks. Kita vertus, reikia pasakyti, jog ilgainiui jo kūryba tartum nurimo, tapytojas daugiau dėmesio skyrė klasikiniams tapybos žanrams, tokiems kaip veduta – miesto peizažas ar plenero sąlygomis tapomas kraštovaizdis. Tad apibūdinimas „klasikas“ M. Skudučiui tiktų ir šiuo požiūriu. Tas akivaizdu ir jo atsakymuose į klausimus.

Vidas Poškus

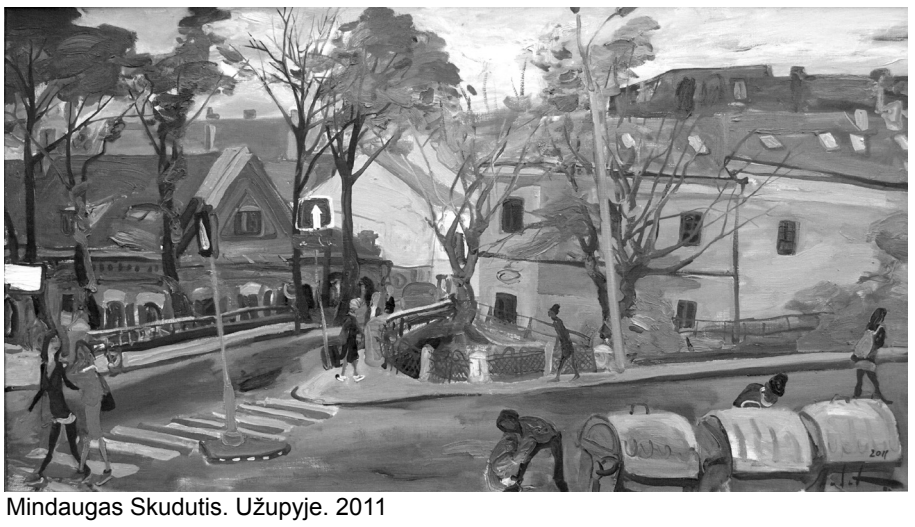

Mindaugas Skudutis. Užupyje. 2011

– Kada prasideda menininko kelias?

– Kiek žmonių, tiek kelių, kiekvienam gyvenimas susidėlioja skirtingai. Man taip išėjo, kad nuo mažų dienų sirgau ir daug laiko teko praleisti horizontalioj padėty. Gulint lovoje nedidelis veiklos pasirinkimas: svajoti, skaityti, paišyti. Tada tai ir buvo kažkoks kabinimasis už gyvenimo, mat nelabai kuo daugiau galėjau užsiimti. Vėliau Kauno meno mokykla, Dailės institutas. Ne viskas buvo lengva su dailės mokslais, dvejus metus nepriėmė į Dailės institutą, bet niekada nesuabejojau, kad mano vieta čia. Ilgai kankinausi pirmuose kursuose, kol įveikiau tapybos techniką, kol perpratau Antano Gudaičio koloristinę tapybos mokyklą. Mane gelbėjo piešinys, kurį jau buvau įvaldęs Kauno meno mokykloj. Mano dailės mokslai buvo ilgi – ketveri metai meno mokykloje ir šešeri Dailės institute, bet skųstis labai negaliu, daug ko išmokau, daug puikių žmonių sutikau.

– Kodėl pasirinkote tapybą, o ne kitas dailės sritis?

– Po socialistinio realizmo laikotarpio, atėjus chruščioviniam atšilimui, pradėjo visi menai po truputį atsigauti, taip pat ir tapyba, tiek spalvos, tiek formos požiūriu, tiek temų įvairove. Daugelis to meto Lietuvos dailininkų atsigręžė į arsininkų palikimą, tapyboje, skulptūroje, grafikoje vėl atsirado liaudies meno elementų, audinių, šventųjų skulptūrėlių, verbų, kaip pavyzdys – „Pirčiupių motina“, kuri yra tiesioginė liaudies meno replika. Po Vilnių dar vaikščiojo gyva legenda – Antanas Gudaitis, dar dėstė Dailės institute, per savo paskaitas jis neapsiribodavo studentų darbų koregavimu, bet dažnai įvesdavo juos į visą europinio meno kontekstą ir XX a. modernizmą. Vaizduojamajam menui kaip svarbiam ideologiniam frontui valdžia skyrė daug dėmesio, Vilniuje buvo pastatyti Parodų rūmai, kur turėjo vykti visos svarbiausios respublikinės parodos. Tapyba tuo laiku dominavo tarp visų vaizduojamųjų menų ir netgi didžiuliai konkursai į Tapybos katedrą negalėjo nuslopinti mano noro rinktis šią specialybę. Grafika, skulptūra, keramika manęs taip netraukė, nors esu bandęs ir lipdyti, ir graviruoti, bet tai buvo trumpalaikis mano jaunystės epizodas. Kažkoks vidinis jausmas man sakė, kad tapyba – mano likimas. Tais laikais specialybės Dailės institute buvo griežtai atskirtos, jei pasirinkdavai stoti į grafiką, tai reiškė, kad visą likusį gyvenimą būsi tik grafikas ir į tapybos ar kitas parodas tavęs nepriims, jei tapybą – tapytojas. Institute perėjimas iš vienos specialybės į kitą buvo sunkiai įveikiamas, todėl reikėjo atsakingai rinktis, kur stoti.

– Kaip ima kauptis menininko biografija? Kada pasijutote esantis tapytojas?

– Dailininko biografija paprastai prasideda nuo pirmos parodos, man tai buvo 1976 m. Respublikinė jaunųjų dailininkų paroda. Tais laikais vyravo šiek tiek kitoks požiūris į dalyvavimą parodose nei dabar. Antanas Gudaitis ir kiti vyresni tapytojai ragino jaunus dailininkus susilaikyti nuo dalyvavimo parodose kokius 5–10 metų po baigimo. Reikia subręsti, padirbėti su savim, atsikratyti mokyklinių štampų, išsiaiškinti, kaip tu nori prisistatyti visuomenei, kad vėliau netektų gailėtis dėl jaunystės klaidų. Dabar, praėjus daugiau nei 40 metų, galiu patvirtinti, kad jų gyvenimo patirtis nemelavo. Iš tikrųjų nesu patenkintas savo pirmu kūrybiniu pasirodymu, bet tuo metu atrodė viskas šiek tiek kitaip.

Savo kūrybos kelią suradau vėliau, tikrąjį tapybos skonį pajutau Gurzufo kūrybos namuose Kryme. Ten turėjau galimybę du mėnesius gyventi be rūpesčių ir tiktai tapyti. Dirbau gamtoje, ten švelnus klimatas, labai gera šviesa, spalvos aiškios, švarios, nieko nereikia išgalvoti, tik imk viską iš gamtos ir perkelk ant drobės, ir nebus jokio purvo. Tai man atvėrė akis, tik tada supratau tikrąją spalvos vertę paveiksle, tai, apie ką dėstytojai kalbėjo per tapybos paskaitas.

– Mokėtės LTSR valstybiniame dailės institute, vėliau teko dėstyti Vilniaus dailės akademijoje. Kas įsiminė iš studijų laikų, o vėliau iš darbo – dėstymo čia?

– Anų laikų Dailės institutas gerokai skyrėsi nuo šiandieninės Dailės akademijos. Iš esmės Dailės institutas buvo Maskvos dailės akademijos skyrius, dirbo pagal atsiųstas programas, dėl to jokio modernizmo čia būti negalėjo. Aišku, daug kas priklausė ir nuo pačių dėstytojų, kiek jie buvo savarankiški, drąsūs, modernūs arba bailūs. Mokymo programos buvo visiškai akademiškos (gal dar iš XIX a.) ir jas reikėjo vykdyti.

Studentas penktame kurse turėjo mokėti akademiškai, realistiškai nupiešti ir nutapyti nuogą žmogaus figūrą, gulinčią rakursu, nutapyti ir nupiešti pastatymą iš kelių figūrų ir baigiamajam darbui nutapyti idėjinę figūrinę kompoziciją. Visa tai šiandien būtų vertinama kaip jauno menininko individualybės žlugdymas, bet tada niekas mūsų menininkais nevadino, mes buvome dailininkai, o dailininkas savo amatą turėjo mokėti. Kažkur esu skaitęs, kad ne tiek svarbu, kokia yra mokymo sistema, svarbu, kad ji būtų vientisa ir aiškiai išdėstyta, tada jaunas dailininkas įgyja pagrindą, ant kurio gali tvirtai jaustis. Nieko nėra blogiau, kai studentai mokomi pagal daug skirtingų programų, kaip šiuo metu yra – kiekvienas dėstytojas rašo savo mokymo programą, o studentai ją renkasi arba ne, tada jei studentas per penkerius metus pasimoko pas 5 skirtingus dėstytojus, jo galvoje lieka chaosas visam likusiam gyvenimui.

1989 m. mane pakvietė dėstyti į Dailės institutą (neprisimenu, gal tada jau buvo akademija?), į Tapybos katedrą. Tam darbui teikiau daug vilčių, maniau, sukursim savo lietuvišką meno mokyklą be Maskvos globos. Bet gyvenimo realybė pasirodė toli nuo idealo, iš karto prasidėjo intrigos (Tapybos katedroj jų ir anksčiau netrūko). Katedroje pradėjo dirbti tuo metu garsūs dailininkai, bet geras menininkas ir geras pedagogas – tai ne tas pats. Garsus menininkas, įtikėjęs savo genialumu, dažnai negali ištverti kitokio šalia esančio, o studentui tai jau gali būti tikra nelaimė – arba jis turi besąlygiškai paklusti dėstytojo valiai, arba yra sužlugdomas kaip asmenybė, nes yra dar per silpnas, kad galėtų nors kiek rimčiau pasipriešinti didybės manija sergančiam egocentrikui. Šitie garsūs menininkai ne tik darė psichinį spaudimą studentams, bet ir greitai atsikratė savo kolegomis, kurie jiems neįtiko. Kai supratau, kad tokioj atmosferoj labai sunku dirbti, kad mano nuomonė čia nereikalinga, perėjau dirbti į Piešimo katedrą, kur dirbo puikus kolektyvas. Dėkingas likimui, kad šioje katedroje teko susitikti su įdomiais, protingais žmonėmis ir talentingais dailininkais: Antanu Kmieliausku, Audriumi Puipa, Kazimieru Morkūnu, Laimučiu Ločeriu, Vytautu Petkevičiumi, Jonu Mackoniu, Žygimantu Augustinu ir daugeliu kitų.

– Tuomet, kai dėstėte akademijoje, praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje, tarp studentų (o turbūt ir ne tik) formavosi ir labai ryškias pozicijas užėmė įsitikinimas, deklaracija apie tapybos mirtį. Kaip į tai reagavote? Ar gali mirti tapyba?

– Tai buvo sunkus laikotarpis visiems, buvo pasimetę ne tik studentai, bet ir dėstytojai (niekam nelinkiu gyventi didelių permainų laikais). Kai kurios katedros, pvz., Grafikos, Tekstilės, Monumentaliosios tapybos, pradžioje dar dėstė pagal tas pačias programas kaip anksčiau, bet „pažangios“ katedros (Skulptūros, Tapybos) kažkaip greitai persiorientavo ir reikalavo atsisakyti akademinių reliktų, tokių kaip natūros studijavimas, akademinis piešimas ir kita. Akademiniai mokslai turėjo būti nubraukti kaip nereikalingi, nes dabar turėjo būti mokoma meno. Į Dailės akademiją pradėjo važinėti komisarai iš Briuselio ir tikrinti katedrų mokymo programas. Visos senosios dėstymo formos, paremtos natūros studijavimu, buvo paskelbtos pasenusiomis ir neatitinkančiomis šiuolaikinių reikalavimų ir jei kuri katedra nenorėjo, kad ją uždarytų, turėjo pakeisti mokymą pagal Briuselio nurodymus. Tuose nurodymuose nelabai buvo aišku, ką reikia dėstyti, svarbu, kad neliktų jokio akademiškumo mokymo programose. Po tokių reformų mirė ne tik tapyba, bet ir kai kurie tapytojai, jų vietą netrukus užėmė menininkai. Negaliu pasakyti, kad jaunimas nenorėjo tapyti, stodavo daug jaunų idealistų, kurie dar tikėjo senosiomis meno formomis, bet jie neturėjo pasirinkimo. Kur studijuoti tapybą? Be rimtų gamtos studijų tapyboje nedaug ką pasieksi. Lygis smarkiai nukrito, tapyba išsigimė į akcijas, instaliacijas, fotografijas, visi tapo pusiau menininkais, pusiau dizaineriais, nors iš tikrųjų liko be profesijos. Nesu prieš naujoves, bet turi būti pasirinkimo laisvė. Lietuvoje Dailės akademija jau seniai nerengia dailininkų, tai gal reikėtų keisti pavadinimą.

– Tapote jau ne vienus metus. Ar pakito požiūris į tapybą?

– Tapyba – tai ištisas pasaulis, kuris įtraukė mane jaunystėje ir, jau žinau, nepaleis iki gyvenimo galo. Būtų galima pasakyti, meilė tapybai išliko stabili, bet vertybės, kurias atrasdavau paveiksluose anksčiau ir atrandu dabar, pasikeitė. Jaunystėje Picasso, Dalí atrodė superžvaigždės, o dabar matau, kad tik vienas kitas jų darbas vertingas, didžioji dauguma yra komercija. Reikia pasakyti, kad komercija sužlugdė visą šiuolaikinį meną ir niekas nežino, kaip nuo to apsisaugoti. Anksčiau dailininkai išimtinai darė užsakymus bažnyčioms, karaliams, imperatoriams, turtuoliams ir nutapydavo šedevrus, dabar „laisvi“ menininkai, atrodo, galėtų kur kas geresnį meną kurti, nes yra laisvi, nevaržomi užsakovų, bet išeina atvirkščiai, menininkai su savo laisve nežino, ką daryti, jie eina iš proto, kuria vienadienį šlamštą. Geriausi meno pavyzdžiai buvo sukurti imperijų laikais, kai demokratija Europoje dar nekvepėjo. Peršasi nelinksma išvada: mūsų laikas dideliam menui nepalankus.

– Ar turėjote Mokytoją, kai mokėtės tapybos? Ar dabar yra tokių mokytojų? Kurie tapytojai (menininkai apskritai) Jums imponuoja?

– Išskirčiau dvi mokytojų, kurie man padarė įtaką arba, teisingiau, šio to išmokė, kategorijas: tie, kurie dėstė piešimą, ir tie, kurie dėstė tapybą. Piešimo pagrindus gavau Kauno meno mokykloje iš Algirdo Lukšto ir Dailės institute iš profesoriaus Kazimiero Morkūno, o tapybos mokiausi pas profesorių Vladą Karatajų ir profesorių Antaną Gudaitį, bet labiau mane kaip dailininką formavo tapybos parodos, dailės muziejai, diskusijos dailininkų dirbtuvėse, imponavo to meto jauni dailininkai, tokie kaip Algimantas Švėgžda, Algimantas Kuras, Arvydas Šaltenis, Vincas Kisarauskas, Valentinas Antanavičius, Petras Repšys, Mikalojus Vilutis. Mano jaunystės laikais vyko gana intensyvus dailės gyvenimas Vilniuje, respublikinės parodos, Pabaltijo tapybos trienalės, respublikinės jaunimo parodos, kurių metu buvo galima pamatyti, kuo kvėpuoja dailininkai ne tik Lietuvoje, bet ir visame Pabaltijy.

Geriausi šiandien dailininkai Lietuvoje, kurių kūryba man imponuoja, yra Šarūnas Sauka ir Mindaugas Navakas.

– Praeitais metais minėjome savotišką grupės (gal tiksliau – grupuotės) „Penketas“ jubiliejų – keturiasdešimtmetį. Dviejų jos narių jau nėra, tačiau parodos „Titanike“ metu tvyrojo toks jausmas, kad grupė dar gyva. Tegul jos nariai ir nesirodo kartu taip intensyviai. Tad ar dar egzistuoja „Penketas“?

Nukelta į p. 9 ►

Šiek tiek apie Afriką

Krašto apsaugos ministerijos birželio duomenimis, šiuo metu apie 140 Lietuvos karių dalyvauja 9 tarptautinėse operacijose ir mokymo misijose, įskaitant Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos operacijas dviejose Afrikos valstybėse – Malyje ir Centrinės Afrikos Respublikoje.

Vėlyvą pavasarį Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Tarptautinių santykių studijų programos kariūnai išklausė pirmąkart organizuojamą Afrikos studijų kursą. Jį dėstęs dr. DANIELIS E. AGBIBOA (JAV George'o Masono universiteto docentas, Oksfordo ir Kembridžo universitetų alumnas) specializuojasi politinio smurto, konfliktų analizės ir miestų atsparumo srityse.

– Gegužę dėstėte Afrikos studijų kursą Lietuvos kariūnams. Kaip sekėsi?

– Pranoko lūkesčius! Baltijos šalys apskritai nėra turėjusios daug kontaktų su Afrikos valstybėmis, o žinant, kad net ir Afrikos kolonizaciją vykdžiusiose Prancūzijoje, Belgijoje, Britanijoje neišmanymo apie žemyną lygis vis dar aukštas, galima daryti prielaidą, jog jūs esate nutolę dar labiau. Buvau įspėtas, kad čia žinios apie Afriką gali prasidėti ir baigtis ties „Afrika yra šalis". Tačiau studentija atspindi ir bendras visuomenės mąstymo tendencijas, tad tikėjausi, kad studentai bus smalsūs ir bent šį tą jau žinos, kad ir neigiamus aspektus. Pirmosios paskaitos metu paprašiau užrašyti žodžius, kurie šauna į galvą paminėjus Afriką. Žinoma, pasigirdo daugybė stereotipų: Afrikoje vien skurdas, badas, konfliktai, tinginystė ir alkani vaikai. Tačiau patys studentai iš pradžių šių „žinių" nelaikė stereotipais, jiems tai buvo tiesiog jų turima informacija. Tas suvokimas atėjo vėliau. O pradžioje vyravo įprasti įtariamieji – primityvios Afrikos istorijos ir paveldo charakteristikos, tokios kaip kūnus skarmalais prisidengę žmonės, vaikai kareiviai… Užtat geografinį pratimą studentai atliko gerai – Afrikoje yra 55 valstybės*, daugumą jų žemėlapyje jie parodė tiksliai arba bent apytiksliai.

Atvykęs į Lietuvą supratau, kad studentai turi žinių pagrindą, kuris tiesiog prašosi alternatyvos. Mano vaidmuo ir buvo padėti jiems pradėti mąstyti kritiškai, atrasti daugiau tiesų ir suvokti, kad yra aspektų, apie kuriuos jie nebuvo pagalvoję. Parodyti, kodėl neteisinga Afriką įsivaizduoti kaip kažką toookio kitokio. Užtenka atsigręžti į jūsų ir mūsų istoriją ir iškart rasime bent keletą dalykų, kurie rezonuos, – išorės jėgos, išnaudojimas... Kita vertus, Afrikos istorija nėra tik vergų prekyba ir kolonializmas, ir ji neprasidėjo sulig europiečių atvykimu – atminkime, kad, archeologiniu požiūriu, pirmieji žmonės atsirado būtent Afrikoje. Kalbėjome ir apie šališką, tendencingą Afrikos vaizdavimą žiniasklaidoje. Žaidėme su vaizduote: įprastuose žemėlapiuose Afrikos žemynas piešiamas mažesnis nei JAV, nors realybėje jis keliskart didesnis. Kodėl taip yra? Po kurso studentai sakė, kad jiems atsivėrė akys. Jie pradėjo matyti alternatyvią Afrikos tikrovę ir suvokti jos įvairovę, pastebėti pasaulinių struktūrų absurdą ir uždavinėti reikalingus klausimus. O tai jau pusė kelio.

Kai įvyksta konfrontacija su stereotipu, žmonės dažnai užima gynybinę poziciją – tai natūralu, to ir reikia tikėtis. Tačiau nepraleisdamas stereotipo pro ausis galbūt pirmąkart pastatai žmogų į situaciją, kurioje jis negali lyg niekur nieko tęsti pokalbio. Jis priverstas sustoti, ir ta pauzė yra labai reikšminga. Su tavim to paties stereotipo jis nebenaudos. Su kitais galbūt, bet jau turim vienu mokiniu mažiau. Čia ir esmė: ne išgelbėti pasaulį, o priversti žmones susimąstyti. Koks tavo santykis su pasauliu? Iš kur ateina tavo žinios? Tada gali rinktis: priimti savo paties mąstymo išvadas arba likti ten, kur buvai. Tačiau sprendimą priimti turi. Galvoje dužus stereotipui, atgal į pirminę būseną nebegrįžtama. O jei grįžtama, tai jau yra sąmoningas pasirinkimas likti neišmanymo stadijos.

Likusi kurso dalis buvo skirta parodyti, kaip ir kodėl stereotipai yra tik dalis tiesos. Dažniausiai nėra teisingo ar klaidingo atsakymo, yra tik dalinė tiesa – bet tai ne visuma. Remiantis mažesnio blogio principu, geriau jau išvis nieko nežinoti apie Afriką, nei žinoti truputį ir tuo trupučiu apibendrinti viską, nes taip padaroma daugiau žalos. Be to, tie žinantieji sunkiai priima naują informaciją. Pabuvę Afrikoje savaitę ar mėnesį, tampa ekspertais, leidžia sau kalbėti Afrikos žmonių vardu. Beje, dėl to pabuvimo „Afrikoje": toks pasakymas nieko nereiškia. Juk kalbame apie plotu ir gyventojų skaičiumi antrą padal dydį žemyną pasaulyje, kuriame gyvena įvairiausi žmonės, kuriame daugybė skirtingų kalbų ir nevienodos kolonijinės patirtys. Bet retas kuris įvardija konkrečiai: „Buvau Pietų Afrikoje" arba dar tiksliau: „Buvau Johanesburge." Ne, jie sako: „Buvau Afrikoje", tačiau žmogui Egipte ar Nigerijoje Afrika reiškia visai ką kita. Tai aptarėme ir su studentais. Klausiu: „Tai kur tiksliai tu ten buvai?" Čia jie turi sustoti ir pagalvoti: gerai… buvau… Tanzanijoje. Aha, štai čia problema ir prasideda: labai lengva kalbėti apie „Afriką". Vakariečiui mąstant apie kitus pasaulio kraštus tendencija yra sumažinti, supaprastinti kompleksiškumą. Tai niekuo nesiskiria nuo kolonijinių laikų, kai atvykę kolonizatoriai jiems keistai skambėjusius vietinių žmonių vardus pakeitė krikščioniškais, kuriuos buvo lengviau ištarti, – Petru, Jonu, Pauliumi.

– Kaip manote, ar tas paprastinimas vykdomas tyčia?

– Žinoma! Nes Afrikos žmonės nelaikomi vertingais savaime, galbūt net nepripažįstamas jų žmogiškumas. Jie nesvarbūs – tik priemonė tikslams pasiekti.

– Bet tai tas pats kolonializmas.

– Ir ne iš praeities, o tebevykstantis. Vakarų valstybių vadovai vis kartoja: „Reikia kažką daryti su Afrika, kad jie elgtųsi taip ir taip." JAV sako: „Ak, Kinija bando Afriką iš mūsų atimti!" Tai naujos grumtynės dėl Afrikos. Diskusijose Afrika dalyvauja tik kaip objektas, dėl kurio rungtyniaujama.

– Kiek svarbu tai, kad šis kursas buvo dėstomas Karo akademijoje, o ne, pvz., Istorijos fakultete?

– Kalbant apie tarptautines taikos palaikymo misijas, reikia atminti, kad pirmieji Europos kontaktai su Afrika buvo smurtas. Pirmieji daugelio afrikiečių sutikti europiečiai buvo kareiviai. Todėl labai svarbu, kad taikos palaikymo, antiterorizmo, žvalgybos ir pan. misijose dalyvaujantys Europos kariai turėtų žinių, o ne jų trūkumą, kad suprastų ir vertintų žmonių, su kuriais susiduria, kultūrą ir vertybes. Negalì užkariauti žmonių širdžių ir protų, jei manai, kad jie neverti būti pažinti. Todėl kariai yra labai svarbūs, nes dažniausiai vietiniams žmonėms jie būna pirmasis kontaktas su atėjūnais. Bet ir kariams svarbu suvokti, kaip juos vertina vietiniai žmonės. O kad tą suprastum, turi suprasti žemyno istoriją. Prieškolonijinė Afrika, prekyba vergais, kolonializmas – privalai suvokti, kad žmonės, atrodantys lygiai taip kaip tu, atėjo ir užgrobė žemyną, plėšė jo išteklius ir į vergiją varė čia gyvenusius žmones. Tad tavo buvimas tenai siejasi su tam tikra istorine patirtimi ir kelia minčių apie pakartotinę kolonizaciją, todėl vietiniai žmonės į tave žiūrės įtariai ir nepatikliai. Absurdiška girdėti užsienio misijų karius teigiant: „Nuvykome ir žmonės mumis iškart pasitikėjo." Nesąmonė. Supraskite: vietiniai nepasitiki net ir savo kariais, kodėl jie turėtų pasitikėti jumis, užsieniečiais? Pasitikėjimą reikia užsitarnauti.

– Viešos diskusijos „Ką mūsų kariai veikia Afrikoje?", vykusios Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, metu užsiminėte apie etikos klausimus, susijusius su NATO karinių strategijų bandymais Afrikos žemėje. Tokiame kontekste vadinamosios taikos palaikymo misijos ir jų raison d'être *atrodo kaip dar viena „vargšės Afrikos" gelbėjimo operacija, „baltojo žmogaus našta" – arba tiesiog sąmoninga išnaudojimo politika prisidengiant humanitarizmu.*

– Retorika, vartota praėjusio amžiaus viduryje, kai Afrikos šalys pradėjo skelbti nepriklausomybę, yra daugmaž tokia pati kaip ir XVI a. Niekas nepasikeitė, tai vis dar „gelbėjimo" misija. Ir vėl svarbiausi čia tampa Vakarai, nes jie prisiėmė atsakomybę „išgelbėti" Afriką – bet tik kai jiems tai naudinga. Štai Muammaras Gaddafi ilgą laiką buvo Vakarų džiaugsmas, tačiau jam tapus kiek nenuspėjamam Vakarai nebebuvo tikri, ar jis išliks jiems lojalus. Tada išdygo „sukilėliai". Žinoma, Libijoje yra naftos ir tai turėjo būti strateginis interesas. Be to, puikiai žinome, kas nutiko Ruandoje 1994 m., kai niekam nerūpėjo milijonas žudomų žmonių.

*– Žinome, kaip tada elgėsi JT**.*

– Žinome, kaip elgėsi JT – arba, greičiau, kaip nesielgė. Žinome ir apie Prancūzijos vaidmenį genocido metu. Tad yra ženklų, kurie kelia klausimų: kas iš tiesų yra taikos palaikymo misijos, ko jomis (pa)siekiama, kaip jos stabdo afrikiečių gebėjimą patiems kontroliuoti savo likimą? Sako, Afrikos Sąjunga (AS) per lėtai reaguoja – per lėtai pagal kieno standartus? O ar gali AS piktintis, kad ES per lėtai reaguoja į Siriją? Tokie naratyvai visad užima viršenybės poziciją remdamiesi imperialistine prielaida, neva „mes geriau žinome, ko Afrikai reikia".

Į Afriką pripumpuota finansinės paramos, tačiau žemynui vystytis tai nepadeda. Galima sakyti, kad ta pagalba net veikia priešingai ir žemynas tampa nuo jos priklausomas. Kada pagaliau leisime jam pačiam tvarkyti savo reikalus? Mūsų rankos surakintos, kai tarptautinėse struktūrose neturime veto teisės, kai mums užvertos pasaulinės prekybos sistemos, kai Nigerijai neleidžiama prekiauti su Gana, o Ganai – su Pietų Afrika. Nigerijos tikslas yra prekiauti ne su Britanija, o su kitomis Afrikos šalimis! Tarptautinės sistemos privalo atsiverti ir leisti Afrikos valstybėms užimti svarbias pozicijas, tai vienintelis kelias. Tačiau ar tai tenkina Europos galios centrų, siekiančių išlaikyti Afriką po savo jungu, interesus? Visad klausiu: kam tai naudinga? Kieno interesai įsipainioję? Ar Afrikai Europos reikia taip pat kaip Europai Afrikos? Gyvename didžiulėje nelygybėje ir kartais ji tokia akivaizdi, kad išties keista, kodėl niekas apie tai nekalba.

Žurnalas „The Economist" Afriką yra pavadinęs „beviltišku žemynu". Masių sąmonėje ji suvokiama kaip niekam tikusi – elgetų ir tinginių, kuriems reikia kažką duoti, kraštas. Tačiau juk tai tie patys afrikiečiai, kurių dėka buvo pastatytos Europos imperijos ir sostinės. Dėl šios Afrikos, jos resursų buvo grumiamasi kolonijiniais laikais, grumiamasi ir dabar. Ar tai stebina? Ne. Kai pirmieji europiečiai įkėlė koją Afrikon ir pamatė jos žmones – jaunus, lieknus, stiprius, jie išsigando. Vizualus skirtumas: vienas juodas, kitas baltas – nors, tiesą sakant, mano oda nėra visiškai juoda, o tavo nėra balta. Tačiau skirtumas suvokiamas kaip grėsmė. Argi ne gėda, kad, žmonijai taip išvysčius racionalumą, net vienas didžiųjų Vakarų filosofų Immanuelis Kantas buvo įsitikinęs, kad juodaodžiai nesugeba abstrakčiai mąstyti? Tai sąmoningas skirtumo pavertimas grėsme ir tyčinis bandymas pakenkti kito stiprybei. Melas, paverstas tiesa. Afrikiečiai atrodė fiziškai tvirti ir stiprūs, tad baltieji juos pradėjo lyginti su laukiniais, žvėrimis. Girdime sakant: „Bet juk kolonializmas buvo seniai ir Afrikai reikia susitvarkyti su savo korumpuotais lyderiais." Taip, taip, taip. Tačiau jei mokyklose vis dar mokome apie seniai vykusią Prancūzijos revoliuciją, kodėl nekalbame apie kolonializmą, kuris vyko dar gyvų žmonių gyvenime? Tai bandoma nustumti į šalį, nes tai ne ta istorija, kurią Vakarai nori apie save pasakoti.

Tačiau net ir paprastose situacijose, kai kalba pakrypsta apie rasę ir baltųjų privilegiją***, pastarųjų reakcijos svyruoja nuo gynybinės pozicijos iki susinepatoginimo. Manau, kad kalbėdami apie susijusius su rase dalykus juodaodžiai jaučiasi kur kas ramiau nei baltaodžiai, kurie staiga nebežino, ką sakyti, pradeda atsiprašinėti, jaučiasi kalti arba ne, gal net pradeda neigti, kad rasizmas egzistuoja, arba į rasizmo atvejus reaguoja pernelyg dramatiškai: „Ak, mane labai stebina, kad tai vyksta!" Tave stebina? Kokiame pasaulyje tu gyveni? Daugybei žmonių tai kasdienė realybė! Vertinti žmogų pagal jo odos spalvą yra puikiausias nežmogiškumo pavyzdys. Tai, kad kažkas į tave žiūri iš viršaus dėl tavo odos spalvos, yra žemiausias žmogaus racionalumo lygis. Deja, šis absurdas vis dar yra tas lęšis, pro kurį vyksta didžioji dalis pasaulinės politikos. Tačiau ar tai keista žinant, kad daugiau nei pusę savo biudžeto JT gauna iš JAV? Kieno gi interesus gins toks finansavimas?

– Problema ta, kad žmogus dažnai tapatinamas su baltuoju vyru.

– Taip, tai yra problema. Tačiau jūs kalbate apie vaizduotės lygmenį, o kas jį lemia? Vaizduotė neatsiranda iš niekur. Štai viena draugė, baltoji amerikietė, nusipirko naujausią „iPhone" modelį. Sako, gera kamera, pasidarykime asmenukę. Ir ką – tas modernus įrenginys neatpažįsta mano veido. Jis nesukurtas tokiems žmonėms kaip aš – galbūt nesitikima, kad afrikiečiai jį įpirks. Tas pats su „WhatsApp" veidukais: jei nori išreikšti susigėdijimą, pasirodo balkšvas veidukas raudonais skruostais. Kaip tai rezonuoja programėlę naudojančiam afrikiečiui? Bet jie nesąmoningai ir toliau ją naudoja. Net Afrikos studijų fronte daugybė profesorių yra baltieji. Nekvestionuoju baltųjų gebėjimų Afrikos studijose – man nerimą kelia tai, kad afrikiečiai gali profesoriauti tik tokiose srityse kaip zulai ar Nigerijos politika. Tik nedaugelis afrikiečių Vakaruose tampa matematikos ar filosofijos profesoriais. JAV, Europos universitetuose tarp studentų daug įvairovės, tačiau fakultetų vadovybės ir dėstytojų sąrašuose vyrauja baltieji, dėstantys apie Afriką. Tad visa tai vyksta ir akademiniu lygmeniu. Pakartosiu: klausimas nėra, ar baltasis sugeba dėstyti apie Afriką; klausimas yra, ar esate pasiruošę į diskusiją lygiavertiškai įtraukti Afrikos mokslininkus ir taip praplėsti žinias, atsiverti. O gal tiesiog pasikviesite dar vieną panašiai atrodantį kolegą? Bandoma teisintis: „Bet nerandame nė vieno mokslininko iš Afrikos." Na, atleiskite…

Tragiška tai, kad šie klausimai tebesitęsia XXI amžiuje. Draugas kartą pasakė: „Aiškiausia rasizmo apraiška yra Šengeno viza." Vis bandai ir bandai, pildai krūvas popierių… Kita vertus, dar ne taip seniai afrikiečiams vizos nereikėjo. Jie net tos kelionės nenorėjo! Europiečiai kolonizatoriai atėjo ir žmones išvežė jėga, tad dabartinis sienų uždarinėjimas yra ironijų ironija. Mobilumas susietas su statusu ir galia:

Nukelta į p. 9►

* 54 valstybes Afrikos žemynę oficialiai pripažįsta Afrikos Sąjunga ir Jungtinės Tautos. Šis skaičius padidėja iki 56, jei įtraukiama ir Maroko okupuota Vakarų Sachara bei nepriklausomybę nuo Somalio paskelbęs Somalilandas.

** JT Saugumo Taryba 1993–1994 m. ignoravo įspėjimus apie planuojamą genocidą Ruandoje, o jam prasidėjus atšaukė JT taikos palaikymo misijos karius iš šalies, palikdama milijonus civilių gyventojų genocido vykdytojams. Vėliau JT už tai atsiprašė.

*** Baltųjų privilegija yra viršenybe paremta sistema, tomis pačiomis socialinėmis, politinėmis ar ekonominėmis aplinkybėmis pirmenybę teikianti žmonėms, kuriuos visuomenė identifikuoja kaip baltuosius. Tai institucinis privilegijų rinkinys, suteikiamas už „nuopelną" būti baltuoju. Baltųjų privilegijos koncepcija taip pat apima įsivaizduojamą teisę brėžti „normalumo" ribas, save pateikiant kaip vienintelę teisingą normą.

MERAB MAMARDAŠVILI

Psichologinė kelio topologija

Antroji paskaita (1984.III.13)

Pabaiga. Pradžia Nr. 15

Tekstu siūlau laikyti tai, kam veikiant viskas atsistos į vietas. Todėl Proustas labai dažnai sako, kad kai kurie žmonės įsivaizduoja tokią psichologiją (arba tam tikrą literatūrą – šiuo atveju šie dalykai sukeičiami), kuri būtų savotiškas „mokslas“ apie emocijų logiką, arba emocinė logika, sentimentų logika. Šiuo atveju „logika“ ne įprastine silogizmų ir išvedimo taisyklių prasme, o logika mano prasme (ta, kuria noriu vartoti šį žodį), išreikšta kasdiene fraze: „logiška, kad būtų taip“, t. y. jei yra taip, visos paskiros dalys turi prasmę ir neišsibarsto. Štai šias dalis galima pavadinti rinkiniu. Neatsitiktinai vartoju žodį „rinkinys“ – tai graikiško žodžio „logos“ atitikmuo (paprastai verčiant šis žodis reiškia „rinkinį“ – visko, kas siejasi su reikalu, rinkinį). Visa, kas susiję su reikalu, yra logas, kurį, pasak senovės graikų (šiuo atveju Herakleito), galime girdėti arba negirdėti. Antai girdime „du ir du“, bet nepadarome išvados – „keturi“, o mes dažnai to nepadarome; sakiau, kad pagrindinė žmogaus situacija – kai jis susiduria su jau egzistuojančia tiesa, taip pat ir apie save patį, bet jos nemato, t. y. mato „du ir du“, o operacija „dukart du – keturi“ viršija žmogaus jėgas. Ši operacija neatliekama; kad ją atliktum, reikia kažkokio organo.

Tai štai, sakydamas žodį „tekstas“, iš tikrųjų turiu omenyje ne literatūrinį tekstą tradicine šio žodžio prasme, bet organą, t. y. tai, ką pasitelkę matome. Savaime suprantama, kad organui būdinga natūraliu būdu, be mūsų pastangų, matyti tai, ką jis mato, juk organas natūraliai atlieka tai, kieno organas jis yra. Antai akys gamina regą – ir įsivaizduokime tokias mintis arba būsenas, kurias kurtų tekstai kaip organai, t. y. kažkas, kuo mes matome. Jei susimąstai ir paimi bet kokį natiurmortą, pavyzdžiui, Cézanne'o obuolius, – juk aišku, kad Cézanne'o tapyba (natiurmortas) anaiptol nevaizduoja obuolių. Jei matome tai, kas nutapyta Cézanne'o, vadinasi, matome šiais obuoliais, t. y. jie tampa mūsų organu, kuriuo matome tai, ko nematome akimis. Ten nėra *pavaizduoti* obuoliai, ten sukurta konstrukcija, kuria matome tai, ko apskritai nematome žiūrėdami į obuolius, kabančius ant medžių. Vadinasi (kartoju), sakydamas „tekstas“, turiu omenyje ne vaizduojantį, arba ne vaizduojamąjį, tekstą, o kokį nors kitą teksto aspektą.

Mėginkime apčiuopti šį aspektą. Kalbėdamas apie logą pridūriau, kad tekstas nėra kažkas, ką skaitome (mes įpratę, kad vartojamas žodis „tekstas“ reiškia kažką, ką skaitome, o mano pasiūlymas kitas: tekstas yra tai, kuo skaitome kažką kita), tekstas yra tai, kuo skaitome įvykį. Cézanne'o obuoliai yra obuoliai, kuriais matome kažką, ko nematytume be šios konstrukcijos. Šiuo atveju romano konstrukcija gali leisti man pamatyti (kaip Nabokovo atveju), jog visi reiškiniai logiški, jei padarysiu prielaidą, kad draugas – mano žmonos meilužis. Padariau prielaidą – ir viskas stojo į vietas; išgirdau logą. t. y. tai, ką sako rinkinys: „du ir du“ sako „keturi“. Juk sakiau, galima ir neišgirsti, ką sako „du ir du“, dėl tos paprastos priežasties, kad logas – tai ne „du ir du“, o kažkas, kas verčia mane pasakyti „keturi“. Pavadinsime tai vidine prasme, vidine logika, – taigi viskas stojo į vietas. Kažkas, kas verčia mane pasakyti: iš tikrųjų yra taip, – tai logas, kurį išgirdau. Tačiau materialios logo dalys neturi nieko, kas mums savaime *kalbėtų*: „du“ ir „du“, kiekvienas skyrium, nesako mums, kad suma yra „keturi“.

Štai čia pasiekėme labai svarbų tašką, reziumuojantį tai, ką kalbėjome praėjusį kartą. Dalykas tas, kad logas reiškia: turi būti taip, pasaulis sutvarkytas taip, nors mes to nematome. Aš nematau, kad mano draugas – žmonos meilužis; visa, ką matau, turi arba gali turėti kitą paaiškinimą. Pabrėžiu: visa, ką matau, gali turėti kitų paaiškinimų. Ir dažniausiai esame linkę į tuos kitus paaiškinimus – jie regimi. Sutikau skubančią, susijaudinusią žmoną gatvėje ir bemat, kad, neduokdie, nepagalvočiau ko nors, priimu paaiškinimą – ji skubanti pas siuvėją, nors tokio jaudulio jos veide niekaip nepaaiškinsi banaliu vizitu pas siuvėją, bet aš esu pasirengęs priimti tokį paaiškinimą.

Ką noriu pasakyti? Pirma, taip turi būti, pasaulis taip sutvarkytas, tokia situacijos struktūra (jos logas), t. y. viskas stojo į vietas, jei priėmiau (kaip Nabokovo atveju, kad mano draugas – žmonos meilužis); antra, aš nematau to, ką priėmiau (juk tai ne daiktas, tai logas; tai ne „du ir du“, o kažkas, kas verčia mane pasakyti „keturi“). Ir, trečia, galbūt mums svarbiausia, – tai baugina; viskas mumyse maištauja, sukyla, priešinasi tam, kad ištartum: yra būtent taip. Reikia didžiulės narsos, juolab didžiulės, kad nepavaizdu, neįrodoma, nors pagal prasmę tegali būti taip, bet juk to neįmanoma įrodyti ir patikėti tuo neįmanoma. Kokia prasme neįmanoma? Psichologine prasme: žmogus priešinasi.

Žinome, kad yra toks psichologinis dėsnis: paveikiausias melo būdas – sakyti tiesą, bet tokiomis aplinkybėmis, kai bemaž neįmanoma ja patikėti (kaip sako gruzinai: nėra varianto). Pats buvau liudininkas tokių vaizdžių atvejų... beje, pateiksiu pavyzdį, savo turiniu iliustruojantį, ką noriu pasakyti, ir sykiu mano pastangą perteikti Prousto žvilgsnio ir apskritai filosofinio žvilgsnio konstrukciją, t. y. anapus smulkmenos teleskopu pamatyti dėsnį, arba stambų dalyką (filosofas atkreipia dėmesį, o mes nekreipiame dėmesio; kartais, atkreipę dėmesį, išsigelbstime, o neatkreipę – žūstame).

Antai moteris, esanti viešbučio kambaryje su meilužiu, kažkokiu reikalu skambina vyrui, jis jos klausia: „Kur tu?“ Ji atsako: „Kambaryje su meilužiu.“ Kokia jo reakcija? „Ir ko tu amžinai šiurkštybes kalbi...“ – ir jis niekada nepatikės, o ji pasakė tiesą. Visą tą kompleksą, dėl kurio vyras nepatikėjo, pavadinsime psichologija, t. y. mes nematome kaip tik dėl to, kad esame psichologinės būtybės. Jei nebūtume psichologinės, t. y. – filosofine kalba – būtume ontologinės... kaip dažnai pasitaikydavo Proustui (kai yra vadinamosios nevalingos tiesos fenomenas); jis turi narsos patikėti tuo, kas yra pasaulyje, tik šios narsos aktu, kito turinio nėra. Jei vyras pasakytų: „Taip, tu kambaryje su meilužiu“, – tai būtų gryniausias vyriškumo aktas, aktas, prieštaraujantis žmogiškajai psichologijai (nors yra būtent taip, ji yra kambaryje su meilužiu ir iš ten kalbasi su vyru, bet tai neįtikėtina).

Vadinasi, tai, ką sąlygiškai vadinu tekstu, turi antipsichologinį užtaisą. Kartoju, tekstu vadinu tai, ką esame priversti kurti, kad mano galvoje gimtų prasmė, nes psichologija prasmės nepagimdo – psichologija kaip tik prieštarauja logui, neleidžia, kad mumyse veiktų kažkas, kas verčia mus sakyti „dukart du – keturi“, nors kai žmogus tau sako: „Aš kambaryje su meilužiu“, tai ir yra „dukart du – keturi“.

Proustas vartoja tokį žodžių derinį: „vienintelė tikrovė“ (kai skaitysite, atkreipkite dėmesį į tai, ką jis išvardija atskirdamas kableliais; gali atrodyti, kad tai atsiradę tiesiog dėl stiliaus grožio, kai kuriame sklandžią frazę, ir tam, kad ji būtų sklandi ir gražiai skambėtų, yra būtent šie, o ne kiti žodžiai, – ne, dažniausiai tai susiję su gilia prasme). Mes juk tik apie tikrovę ir kalbame, ar ne? Pasakėme, kad kelias link tikrovės eina per tekstą. Proustas sako taip: vienintelė tikrovė – ta, kurią galvojame. Prisiminkime, mes labai dažnai galvojame tiesą, tik išmetame ją iš galvos, nes jos bijome. Proustas tarsi sako mums, kad kaip tik tai, ką galvojate, ir yra tiesa. Čia žodis „galvojate“ reikšmingas, nes galvojate, bet juk nematote; nes tai, ką galvojame, yra tai, kas suteikia prasmę, tai, dėl ko dešimt, dvidešimt, tūkstančiai dalykų gali laikytis drauge – susiję stoja į vietas. Tačiau „galvojamas“ dalykas pats neegzistuoja kaip atskiras daiktas. Kaip sako Proustas: tūkstančiai pavydų, o juk kiekvienas iš jų – tiesa. Pavydas – ne vienas; jis pasklidęs toje padalintoje erdvėje (apie kurią kalbėjau), kur vienas taškas paneigia kitą – neįmanoma tuo pat metu būti dviejuose taškuose, neįmanoma žiūrėti sykiu Sen Lu ir Marselio akimis, jei atsidūrei taške, iš kurio žiūri Sen Lu akimis. Juk patiriame ne vieną meilę moteriai, o tūkstančius meilės atmainų, pasklidusių po tūkstančius įvykių, įvairias erdves ir laikus, ir lygiai taip pat egzistuoja tūkstančiai pavydų.

Tai štai, Proustas sako: mes juk nepastebime, kad visi šie tūkstančiai pavydų buvo teisūs, t. y. mes numanėme patį „blogiausią dalyką“ (pasakysime sąlygiškai, nes tikrovė negali būti bloga, ji yra tai, kas yra, – jei, žinoma, nesame infantilūs, o jei esame tokie, tikrovė mums – arba gera, arba bloga). Vadinasi, tikrovė – tai, ką galvojome „blogo“ ir kas ir yra tiesa; vienintelė tikrovė – ta, kurią pagalvojome (štai tai tikra) ir kurią, pasak Prousto, sušvelnina, pavyzdžiui, *buvimas šalia* (*prisutstvije*), – tarkime, mylimos moters buvimas šalia; apie ją mintimi žinai tiesą, bet neabejotinas, realus jos buvimas ir žavesys sušvelnina tiesą, nustumia ją kažkur labai toli. Vadinasi, buvimas šalia – vienas iš emocinės ir dvasinės vergystės mechanizmų; jis padeda mums nematyti tiesos. Taip pat kaip ir, pavyzdžiui, mūsų baimė padeda nematyti: viskas mumyse sukyla, kad tik nepamatytume tikrovės tiesiai prieš akis. Taigi, ką noriu pasakyti? To, ką sužinome mintimi, kas gimsta, nėra (o mintis juk turi gimti, parodžiau, kad ją gimdo ne psichologija, o tam tikra konstrukcija). Visa kita yra, visa paaiškinama kitaip, o to, ką galvojame, – nėra. Trumpiau tariant, situaciją, su kuria susiduriame, nusakysiu taip: turime matyti tai, ko nėra, ir tikėti tuo labiau nei tuo, kas yra ir ką matome.

Kartoju, visa problema ta, kad kaip tik tai, ko nėra, turime matyti ir labiau tuo tikėti nei tuo, kas yra. Sykiu šia painia fraze paaiškinau Evangelijos frazę, atrodytų, skaidrią kaip krištolas, bet savo aiškumu apgaulingą: „Tikėkite šviesą, ir būsite šviesos vaikai.“ Čia dvi atramos. Pirma: „Tikėkite šviesą“ – reikalaujama būtent tikėti, nes juk jos nėra, ji tėra vieną šmėstelėjusią akimirką. Jos nėra, vadinasi, mus įpareigoja tikėti tuo, ko nėra, ir, kaip sakiau, tikėti labiau nei tuo, kas yra. „Ir būsite šviesos vaikai“ – antrasis akordas, t. y. būsite vaikais to, ko nematote, bet kuo tikite, o anksčiau jau sakiau, kad tikite teksto konstrukcijos kūrimo galia, ne psichologijos galia.

Vadinasi, gimstate šiose savo mintyse – iš ko? Iš sintaksės (pamenate, „žaibo sintaksė“?) arba iš formos (logas yra kažkas formalaus). Flaubert'as sakė, kad idėja (kokia nors turininga būsena mūsų galvoje) egzistuoja tik formos galia – štai imk ir suprask. Gali tai vadinti formalizmu (išvertęs į literatūrologijos kategorijų kalbą, gali išvadinti stilistiniu formalizmu ar kuo nori), bet iš tikrųjų ne apie tai kalbama ir nėra čia jokio formalizmo. Žinoma, tik formos galia [egzistuoja būsenos, kurias vadiname idėjomis]. Juk tai, ką galvoju, ir tai, ko nėra, tegali būti formalu. Pasakiau: suteikti prasmę, suteikti logą – o juk logika yra kažkas formalaus. Minėjau, kad, kalbant apie turinį, visus šio turinio elementus galima, pasak anglų, *explain away*, nuaiškinti. T. y. mūsų gyvenime veikia toks psichologinis dėsnis: mes pasitelkiame aiškinimo procedūrą kaip priemonę atsikratyti to, ką reikėtų paaiškinti, arba kaip priemonę, kurios padedami įsigudriname nematyti to, ką būtų reikėję pamatyti. Žmona ėjo pas siuvėją... – štai nuaiškinimo pavyzdys; būna ir sudėtingesnių nuaiškinimų.

Pateiksiu labai ryškų socialinį nuaiškinimo pavyzdį: jis parodo, kaip veikia mūsų mąstymas, kai esame normalūs kretinai, t. y. psichologinės būtybės (o mes dažniausiai esame normalūs kretinai). Tai nutiko 1950 m.; prieš tai baigęs mokyklą Tbilisyje atvažiavau į Maskvą, įstojau į universitetą ir buvau įtrauktas į man netikėtą situaciją, aršų komjaunuolišką gyvenimą, kažkokį Tbilisio moksleiviui nesuprantamą mistinį įvykį: apskritai nesupratau, kas vyksta, kas tai per žmonės ir kaip galima sėdėti tuose susirinkimuose, kolektyviai vaikščioti į filmus, skaityti knygas ir t. t. – visiška misterija. Žinoma, dažnai tapdavau auklėjimo objektu. Prisimenu (taip įsirėžė atmintin, net fiziškai matau), Maskvoje buvo bjauri darganota žiema; einame Gorkio gatve pro jau išnykusį kino teatrą (buvo toks kino teatras „Central'nyj“ ten, kur dabar laikraščio „Izvestija“ pastatas, regis, Puškino aikštėje), šalia manęs – mūsų grupės komsorgas. Ir štai net gatvėje tapau tokio eilinio komjaunuoliško auklėjimo objektu. (Beje, šį pavyzdį pateikiu, nes esu filosofinis gyvūnas, galima sakyti, esu „užsiciklinęs“, negaliu nebūti filosofas. Šiuo atveju noriu atkreipti dėmesį į tai, kad man nutiko mažmožis – tai, ką dabar papasakosiu, – o filosofija (pagal Proustą, mūsų mieląjį Proustą) yra pamatyti anapus šio mažmožio dėsnį – kažką didesnio ir bendresnio.) Komsorgui (apkūnokam žmogui) varinėjant prakilnias kalbas prie mūsų per tą bjaurią šlapdribą prieina dešimtmetis berniūkštis, elgeta, ir prašo išmaldos (beje, komsorgas buvo vardu Marlenas* – puikus vardas, žinome, kad toks vardas, jei jis vyriškas, yra sudėtinis). Aš jam sakau: žiūrėk, štai priešais mane žmogiškasis skurdas, bėda. Berniūkštis pusnuogis (man šalta, nors aš apsivilkęs paltą), alkanas, ir beprasmiška galvoti, kad jis galbūt iš tikrųjų turtingas ir tiesiog uždarbiauja. Nė vienas normalus žmogus, pamatęs elgetą, nepradės galvoti, kad jis iš tikrųjų galbūt kur kas turtingesnis už tave, – matai realiai. Marlenas pažvelgė į mane su nuostaba, tikra nuostaba. Jis iš tikrųjų nematė to berniuko, nesuvokė, nes jo erdvėje tas berniukas nebuvo įvykis (prisiminkime, anksčiau įvedžiau sąvokas „pirmoji erdvė“ ir „antroji erdvė“; įvykių erdvė – pirmoji, abejinga erdvė – antroji). Jo įvykių erdvėje šio berniuko nebuvo. Kodėl? Dėl paprastos priežasties: jis nematė, t. y. negalėjo patirti nei jaudulio, nei liūdesio, nei užuojautos būsenų; visos šios psichologinės būsenos, atrodytų, yra nevalingos, bet jis jų negalėjo išgyventi, nes jo teorinėje visuomenės hierarchijoje šis berniukas jau užėmė vietą. Kokią vietą? Labai paprastą. Dabar, pirmajame komunizmo etape, iki antrojo etapo, tarp žmonių yra skirtumas: vieni turtingesni, kiti vargingesni. Taigi berniukas jau buvo „paaiškintas“ (kalbu norėdamas parodyti, ką reiškia *explain away*), jo galėjai nematyti, t. y. per tą ekraną neįsileisti į savo sąmonę, atkirsti nuo savo gebėjimo jaudintis ir išgyventi tavo akivaizdoje fiziškai nutinkantį įvykį (šis juk fiziškai vyksta, o tu jo nematai). Jis neįsileido šio įvykio; liko kaip buvęs pakilios komjaunuoliškos nuotaikos. O aš susijaudinau, nes neturėjau tokio paaiškinimo.

Nukelta į p. 15 ►

* Šis vardas sudarytas iš dviejų vardų – *Marks* ir *Lenin*.

Dovana

Gegužės mėnesį, nors pajūryje pats žydėjimas, vasarotojų nedaug, ieškančių pastogės ilgesniam laikui vos vienas kitas, atvykę su sanatoriniais kelialapiais ilsėjosi gydyklose. Žmonės pusiasalyje bendravo noriai, gatvėje, pašte ar parduotuvėje galėjau klausti apie viską, kas rūpi, ir gauti naudingų patarimų. Apsistojau kambaryje, kurį kiekvienais metais nuomodavo Jevgenija Filipovna, ji vėlavo paskambinti, todėl šeimininkė pasiūlė kambarį man: ieškojau prieglobsčio mėnesiui.

Saulėje išblukę marškinėliai be rankovių, nedidelis kelioninis krepšys ilga rankena, nešiojamas persimetus per petį, krepšyje pora smulkmenų ir megztinis, tai viskas, ką pasiėmiau. Prieš išvykstant bičiulis siuvimo mašina suadė mano džinsus. Drabužis tapo tvirtas ir atrodė originaliai – tikras meno kūrinys, nesitikėjau, kad kurso draugas sugaiš tiek daug laiko adydamas dėvėtą rūbą; džinsus zigzagu apsiūtais lopais praėjus dešimtmečiui imta gaminti pramoniniu būdu, imituoti skurdą tapo madinga. Keliaujant pajūriu kelnių spalva saulėje išdegė ir išbluko, o siūlai, kuriais Leonidas suadė džinsus, išryškėjo ant blyškaus audinio – siūlų būta kokybiškų.

– Ar padėti jums atnešti daiktus? Kur palikote lagaminą? – paklausė šeimininkė, kai sutarėme dėl nuomos.

– Aš keliauju be bagažo – taip patogiau, – paaiškinau mandagiai.

Moteris išsigando. Tikėjausi tokios reakcijos, poilsiautoja be bagažo vieną dieną galėjo negrįžti iš paplūdimio, nepasirodžiau panaši į žmogų, kuris po mėnesio susimokės už išnuomotą kambarį. Dailiai suadytos kelnės bylojo ne apie artėjančias naujas mados tendencijas, bet apie kuklias džinsų savininkės pajamas. Nors buvo priimta atsiskaityti išvykstant, paskatinta įžeistos ambicijos, nuomą sumokėjau iš anksto, santykiai su šeimininke tapo šilti ir netgi pagarbūs. Išsinuomojau kambarį dar totorių statytame name, jame glaudėsi trys savininkai, išsidalinę pastatą po kambarį. Iš įvairiaspalvių lentgalių sukaltos lauko virtuvės subjaurojo kiemą, bet neužgožė namo buvusio grožio. Pastatą supo aukšti, neprižiūrimi vaismedžiai, jų tanki lapija gyventojams teikė pavėsį. Sezono metu net suoleliai tapdavo šeimininkų nakvynės vietomis, savo kambarius žmonės nuomojo poilsiautojams. Buitis vieša, pritaikyta tokiam gyvenimo būdui, mokestis žemesnis nei kaina už viešbučio kambarį, daugelis pietinės pusiasalio pakrantės gyventojų vertėsi šiuo verslu. Kambarį man išnuomojusi moteris gyveno verandoje, po savaitės ją užleido Jevgenijai Filipovnai, – taip elgėsi visuomet, kai galėjo išnuomoti ir kambarį, ir verandą, bet daugiau gyvenamųjų patalpų ji neturėjo. Baldai kambaryje mediniai, senoviniai, rankų darbo, spėju, likę dar tikrųjų namo savininkų, nauja tik praustuvė, vandenį atsinešdavau kibiru iš kolonėlės. Simferopolyje šalia geležinkelio stoties veikė tinklas nelegaliai nuomojamų kambarių, kuriuose stovėjo po penkias šešias lovas ir nieko daugiau. Vienas kambarys bute skirtas visoms nakvynės ieškančioms moterims su vaikais, kitas vyrams. Atvykusiems vėlai vakare prieglobsčio reikėdavo vienai nakčiai, pasiteiravus nakvynės, stotyje dirbantys žmonės nurodydavo adresą ir net palydėdavo.

Perskaičiusi buklete „kurortas“, pamaniau, kad tai mažos pusiasalio dalies apibūdinimas, kaip Lietuvos pajūrio miestų, – mes „kurortu“ nevadiname visos šalies. Kryme ši nuoroda simbolizavo ne tik pragyvenimo būdą, bet ir būties filosofiją, telpančią šūkyje: „Užleisk *dačnikui* lovą už mokestį ir švęsk!“ „Švęsdavo“ paprastai, ištisomis dienomis rymodami ant suolelių, kiti gyveno taip skurdžiai, kad ir užleisti neturėjo ką.

Lūkesčiai, paskatinę iš daugelio šalių ir miestų, kurių vardus skaičiau žemėlapiuose, išsirinkti Krymo pusiasalį, buvo naivūs, galiu juos vadinti romantiškais; buklete atsitiktinai perskaitytas nežinomo romano pavadinimas, troškimas išvysti delfinus, paslaptingas žodžio *Feodosija* skambesys; pietinėje pakrantėje pirmiausia aplankiau miestą, kuriame Aleksandras Grinas parašė romaną „Bėgančioji bangomis“. Kada tik grįžtu mintimis į Krymą, regiu save žingsniuojančią keliu – iš dešinės kalnai, iš kairės, kiek žvilgsnis aprėpia, tyvuliuoja vanduo. Išeidavau vos prašvitus, taip keliauti buvo saugiau. Rytui brėkštant, gerdavau akimis šviesą virš jūros, godžiai traukdavau į plaučius stebuklingą ozoną, gydytojai, sugrįžus iš kelionės, neaptiko jokių miokardito požymių. Kelionėje patyriau naujų įspūdžių, ne visi jie buvo malonūs. Baimė, kurią išgyvenau akmens skaldai pradėjus slinkti kalno šlaitu, nežinomybė, patirta nusileidus į atokią įlanką, srutose dūstantys delfinai – gyvūnai buvo palikti išdvėsti, – *frontoviko* ir Jevgenijos Filipovnos pasakojimai leido geriau suvokti tragišką Krymo likimą: karo atblokšti į nepaprasto grožio gamtos kampelį, žmonės liko ištuštėjusiame pusiasalyje, apsigyveno ištremtųjų namuose, daugeliui jų, ypač jaunesniems, krašto istorija buvo žinoma tik nuo 1944 metų.

Viename iš „Didžiosios tarybinės enciklopedijos“ tomų, kurį radau bibliotekoje, skaičiau apie Krymo gyventojų tremtį, ten nurodyta, kad išvežė žmones per dvi paras. Enciklopedijoje parašyta „deportuoti už tėvynės išdavimą“, suprask – teisingumas triumfavo. 200 000 Krymo gyventojų išdavė gimtąjį kraštą?! Žindomi kūdikiai, nėščios moterys, seniai, vaikai: kaip jie išdavė tėvynę?! O deportacijos vykdytojai, kas buvo jie? Gelbėtojai? Nuo ko?

– Aš čia buvau ponas… – sakė man *frontovikas*, sovietinės armijos karys, įsikūręs apgriuvusioje lūšnoje netoli Sevastopolio.

Jevgenija Filipovna 1944 metų pavasarį Kryme tarnavo ryšininke, žmonių su automatu rankose į sunkvežimius nevarė, bet matė, kas vyko, žinojo…

Kino režisierius Achtemas Seitablajevas, kurio tėvai ir seneliai išgyveno tremtį, vaidybiniame filme pavadinimu „Chaitarma“ (2012) atkūrė 1944 metų gegužės 19 ir 20 dienų įvykius Kryme. Kol kas tai vienintelis kino pasakojimas, kurį mačiau apie tai, kaip buvo ištremti pusiasalio gyventojai. Kitas kino menininkas režisierius Vadimas Abdrašitovas su kino scenaristu Aleksandru Mindadze sukūrė vaidybinį filmą „Šokėjo metas“ (1997). Tai buvo pranašiškas kūrinys – po septyniolikos metų Rusija Krymo pusiasalį okupavo dar kartą. Filme veiksmas nukelia žiūrovą į neįvardintą Šiaurės Kaukazo šalį, rusų armijos kariai vilki uniformas be skiriamųjų ženklų, vienas iš trijų pagrindinių herojų pakviečia atvykti ir įsikurti okupuotoje šalyje savo šeimą. Atvykusiai žmonai kariškis rodo namą (gretimi namai taip pat tušti), kuriame ketina gyventi su uošviu, žmona ir dviem vaikais. Namas dailus, tvarkingas, apstatytas baldais, lentynose vaikiški žaislai, spintose rūbai. Žmona vaikšto nustebusi po svetimus namus, apžiūrinėja.

– Kas čia gyvena? – klausia suglumusi, rodosi, namo savininkai išėjo trumpam prieš pusvalandį.

– Aš nežinau. Man jį davė: gavau šį namą už narsą.

– Negyvensiu čia, aš negalėsiu gyventi šituose namuose, – tikina žmona vyrą, vis dar bijodama prie ko nors prisiliesti.

– Kvaile tu. Gali grįžti ir arti po keturias pamainas savo gamykloje: tu ne moteris, tu – bobvyrė!!! – rėkia ant jos įniršęs kariškis ir žmona paklūsta; tą patį vakarą, švenčiant su vyro bendražygiais įkurtuves, ji pasipuošia spintoje kabėjusia svetima suknele, lyg tyčia tinkančia dydžiu naujajai namo savininkei.

Baigėsi pinigai. Išsiaiškinau, kad Gurzufe darbo nerasiu, miestelis nedidelis, vietiniai gyventojai skundėsi patys neįstengiantys įsidarbinti. Pionierių stovykloje pasiūlė prižiūrėti gėlynus, bet mane atgrasė gyvenimo sąlygos, dvidešimt moterų ir merginų glaudėsi vienoje didžiulėje kariškoje palapinėje. „Artekas“ – taip vadinosi stovykla, į kurią poilsiauti vykdavo pionieriai iš Sovietų Sąjungos ir kitų socialistinio bloko šalių.

Paauglė atostogavau tarptautinėje pionierių stovykloje. Klasės auklėtoja pasiteiravo mamos, ar išleistų mane į stovyklą „Orlionok“, esančią prie Juodosios jūros. Kryme ir Kaukaze įsikūrusiose tarptautinėse pionierių stovyklose atostogaujančius vaikus mačiau kino teatre, prieš kiekvieną seansą žiūrėdavome dešimties minučių kino žurnalą; „laimingi pionieriai“ – viena iš populiarių sovietinės kino propagandos temų. Tais metais už metalo plastikos darbą gavau diplomą, laimėjau prizinę vietą respublikiniame konkurse. Darbų mokytojas nusiuntė į Vilnių mano sukurtą kaukę, o laikraštis „Lietuvos pionierius“ išspausdino straipsnį. Iš sostinės atvykęs žurnalistas užsirašė, ką manau apie metalo plastikos užsiėmimus, lipdybą iš molio, piešimą ir perskaitytas knygas. Nekantriai laukiau naujo laikraščio numerio, bet straipsnis nuvylė: žurnalisto aprašytoji mergaitė pasirodė stropi nuoboda, o aš tokia nebuvau. Nusprendžiau ateityje interviu neduoti, nors straipsnis išgarsino mane ir pelnė galimybę keliauti į Kaukazą. Važiavome vienuolika moksleivių, šeši lietuviai (po tris iš dviejų mokyklų) ir penkios rusų tautybės mergaitės, sovietinės armijos karininkų dukros, netoliese buvo karinė bazė ir miestelis, vietinių vadinamas *gorodok*. Karininkų vaikams veikė rusų mokykla, mergaitės lietuviškai nekalbėjo. Respublikiniame komjaunimo komitete Vilniuje dvi valandas klausėmės nurodymų, kaip reikia atstovauti Lietuvai ir šalies pionierių organizacijai, ką privalome jausti – dėkingumą ir pasididžiavimą – gavę brangią komunistų partijos dovaną. Instruktažas vyko rusų kalba, rodėsi savaime suprantama, kad lietuviai vaikai mokėjome svetimą kalbą. Viena rusaitė pasigyrė savo vardu; tėvai iš meilės proletariato vadui davė dukrai vardą *Ninel* – Vladimiro Uljanovo revoliucinis slapyvardis *Lenin*, perskaitytas atbulai, skambėjo kaip mergaitės vardas. Ninel didžiavosi ne tik vardu, bet ir patriotiškai ją auklėjančiais tėvais. Apie Leniną skaitydavome mokykliniuose vadovėliuose, pamenu vieną istoriją: sudaužęs vazą mažasis Volodia nubėgo pas mamą ir iš karto prisipažino. Aš, sulaužiusi brangų mamos švirkštą, šukes užkasiau prie lauko išvietės ir nė už ką neprisipažinau. Nubaudė mane už melavimą, ne už švirkštą. Mąsčiau apie tai, kad Volodia Uljanovas buvo toks pat kaip kiti vaikai, užaugęs ne tik vadovavo revoliucijai, bet ir valgė, gėrė, netgi tuštinosi, įsivaizdavau Leniną tupintį išvietėje. Stebėjausi Ninel tėvų pasirinkimu, klausydama komjaunimo komitete instruktažo, jaučiausi esanti neverta kelialapio į tarptautinę pionierių stovyklą – jei būčiau žinojusi, kokią kainą sumokėsiu už šią dovaną, manau, nei aš, nei kiti vaikai nebūtume sutikę stovyklauti.

Atvykome į Kaukazą rugsėjo pradžioje, būrį sudarė virš dvidešimties rusų tautybės paauglių iš Čitos ir mes. Pionierius globojo du vadovai, mergina (pamainai pasibaigus ji grįžo į universitetą tęsti studijų) ir vyras, kuris stovykloje dirbo nuolat, gyveno atskirame korpuse su šeima. Bendravau tik su vadove, mane trikdė skvarbus (kartais visiškai abejingas, klaidžiojantis) vadovo Aleksandro žvilgsnis. Pamainos keitėsi ištisus metus, vasarai baigiantis atvykę stovyklautojai lankėme mokyklą. Vadovėliais naudojomės tik klasėje, privalėjome tai, ką girdime pamokų metu, įsiminti, mokytojai mūsų žinias vertino pažymiais.

Gyvenamasis korpusas, kuriame apsistojome, buvo panašus į didžiulį kruizinį laivą, kiekvieną pastato aukštą juosė ilgos atviros terasos. Vadovai ir pionieriai vilkėjome uniformomis, atvykusi į stovyklą, gavau palaidinukę, šortus, lengvą drobinę striukę su antpečiais ir karišką pilotę. Kopėme į kalnus, sustoję prie laužo, dainuodavome patriotines dainas. Vadovai rengė koncertus, spektaklius, varžybas, mes plojome, patys nedalyvavome, galiausiai atsibodo. Ypač liūdino aptvaras jūroje, skirtas maudynėms, vanduo aptvare vos siekė kelius. Paskutinę dieną prieš išvykstant visą korpusą apvogė, paaiškėjo, kad vagystės kartojosi kiekvieną pamainą, bet niekas nesistengė vagišių sugauti. Trys Lietuvos komjaunimo komiteto darbuotojos, lydėjusios mus į stovyklą, atvyko ir grįžtant. Mačiau griežtus moterų veidus, jaučiau įtampą balsuose, bet neteikiau tam reikšmės, maniau – pavargusios iš kelionės. Nepamenu, kurį pirmąjį iškvietė į jų kupė, įsėdus į traukinį, žinau, kad prieš mane tardė Ritą, sutikau apsiverkusią vagono koridoriuje. Užkalbinta neištarė nė žodžio, tik purtė galvą, o ašaros biro ant šviesios palaidinės. Supratau, kad vyksta kažkas negero, bet nežinojau kas, nes nė vienas iš vaikų nekalbėjo. Galiausiai atėjo mano eilė. Kelionė traukiniu iš Tuapsė į Maskvą ilga, tardė trise, kvietė keturis kartus, kiekvienas pokalbis vyko pusvalandį ir ilgiau. Nesupratau, apie ką esu klausinėjama, kalbėjo užuolankomis, lyg stengtųsi kažką įteigti; jaučiau grėsmę, tik nesuvokiau, ko konkrečiai turiu saugotis. Po ilgų ir slogių apklausų sužinojau, kad esu kaltinama *nacionalizmu*, savo elgesiu *sukompromitavau Lietuvos pionierių organizaciją* – būdama grandies vyresniąja, į rytmetinę būrio sueigą vėlavusį berniuką iš Čitos pavadinau „kiaule“: jis atėjo užsimiegojęs, nesiprausęs, susivėlęs, susiglamžiusiais rūbais, slampino vos vilkdamas kojas – mes stovėjome išsirikiavę septynias minutes ir laukėme, kaip turėjau jį pavadinti?! Pasipiktinau nuoširdžiai, pasakiau tai lietuviškai, garsiai, būčiau taip pat pavadinusi bet kurį kitą vaiką, vertusį visą būrį laukti vieno slunkiaus.

Vadovas mus sekė, fiksavo *nacionalistinių pažiūrų apraiškas* mūsų elgesyje, o pasibaigus pamainai įskundė Lietuvos komjaunimo komiteto darbuotojoms; rytmetinės rikiuotės metu dalyvavo tik Aleksandras, vadovė mergina negirdėjo, ką pasakiau berniukui iš Čitos. Aleksandro būta stropaus *stukačiaus*, jis naudojosi lietuvių–rusų kalbų žodynu – Vaidą įskundė lietuviškai dainavus dainelę apie *sesutę, gvazdiką ir bolševiką* (kartais Vaidas iškošdavo pro dantis vieną žodį, kurį sakant tokia pačia intonacija girdėdavau ir savo močiutę), kur jis viso to nusiklausė, neišmanau, Vaido tėvas buvo atsakingas partinis darbuotojas. Juozas sueigos metu žaidė krepšinį – *pažemino garbingą pionieriaus vardą*. Kuo nusikalto mūsų mokyklos pionierių draugovės tarybos pirmininkė, stropi mergaitė didelėmis tyromis akimis? Ritai pavyko išprašyti iš mokytojų kai kurių užsiėmimų vadovėlius, sueigos metu ji ruošėsi pamokoms – buvo apkaltinta *garbingo pionierės vardo pažeminimu*. Vadovas, įskundęs mergaitę, galėjo patarti jai užversti vadovėlį ar pasikalbėti apie elgesį, kuris, Aleksandro supratimu, buvo nepriimtinas, bet mūsų nė vieno neperspėjo – slaptą įtarumą suvokiau kaip kažką gėdingo, netgi koktaus. Vadovo elgesys pribloškė, buvome užklupti lyg nusikaltėliai, kurie sąmoningai puoselėjome niekšingus planus: jautėmės sutrikę ir išsigandę visi, išskyrus rusų tautybės mergaites, karininkų dukras, jų elgesys mus šnipinėjusiam vadovui pasirodė nepriekaištingas. Komjaunimo komiteto darbuotojos grasino pranešiančios mokyklų, iš kurių atvykome, vadovams, taip pat į tėvų darbovietes, spėju, kad toks perdėtai griežtas elgesys buvo sąlygotas įtarumo – moterys nepasitikėjo viena kita, baiminosi prarasti darbą komjaunimo komitete.

Ruduo Kaukaze šiltas, jūroje maudėmės beveik iki pamainos pabaigos, namo išvykome spalio antrąją savaitę. Maskvoje privalėjome apsilankyti Raudonojoje aikštėje. Sovietinės armijos karininko dukrai Ninel tai buvo jaudinantis įvykis, bet šalo ir ji: oro temperatūra minusinė, gyvsidabrio stulpelis nukrito iki septynių, eilė, išsiraičiusi prie mauzoliejaus sienų, slinko lėtai, laukėme keturias valandas.

Nukelta į p. 9 ►

Daktaro Kliperdijaus klinika

►Atkelta iš p. 1

– Taigi sakiau! Mano kūną. Mano natūralų kūną, nesgi matot, jog ŠITAS, – jis taip sudavė į krūtinę, kad ji net subildėjo, – dirbtinis...

– O, žinoma! Iškart nesusigaudžiau... aišku...

– Gal ir jūs taip?.. – paklausė jis su tam tikra vilties gaida balse.

Staiga jis sugriebė mano ranką ir taip trenkė ją į šalimais stovinčio stalo akmeninį paviršių, kad net suvaitojau. Proliapsas nusivylęs ją paleido.

– Atleiskit, man pasirodė, kad ji žvilga, – sumurmėjo jis.

Aš jau supratau, kad jis manosi esąs žmogus, kuriam pavogė kūną, ir kaip daugelis ligonių, kuriems labai patinka likimo brolių draugija, tikėjosi, jog tas pat nutiko ir man.

Po stalu trindamas savo sumuštą ranką, pasistengiau pakeisti pokalbio temą, bet jis ėmė su meile ir grauduliu vaizduoti savo ankstesnio kūniškumo grožybes, postringavo apie savo neva turėtus šviesių plaukų kirpčiukus, apie atlasinius skruostus ir net apie savo slogą; aš niekaip nesumečiau, kaip jo nusikratyti, nes jaučiausi vis kvailiau. Laimei, Proliapsas pats išgelbėjo mane iš tos nesmagios padėties. Jis ūmai pašoko rėkdamas: „Aha, man regis, ten ANAS!“ – ir nudūmė nosies tiesumu per pievelę vydamasis kažkokį blausų siluetą. Kurį laiką sėdėjau susimąstęs, paskui už nugaros išgirdau balsą:

– Atsiprašau, ar galima?..

– O taip, žinoma, – atsakiau.

Nepažįstamasis atsisėdo ir tylomis įsmeigė į mane žvilgsnį, tarsi norėdamas užhipnotizuoti. Ilgai tyrinėjo mano veidą ir rankas – vis labiau gailėdamasis. Galop jis pažvelgė giliai man į akis – su tokia beribe užuojauta ir kartu tokiu meilumu, kad net suglumau, nesuprasdamas, kas čia dedasi. Tyla darėsi nepakeliama, ketinau ją nutraukti, bet niekaip negalėjau rasti tinkamos frazės pokalbiui pradėti: jo žvilgsnis bylojo tiek daug ir kartu tiek mažai.

– Vargšelis... – tyliai prabilo jis; neapsakomas švelnumas girdėjosi jo balse, – kaip man tavęs gaila...

– Bet juk... žinot... tiesą sakant... – pramiknojau, kad nors kokiais žodžiais atsitverčiau nuo to mane suprantančio mįslingo ir besaikio gailesčio.

– Gali nieko nesakyt, aš viską suprantu. Daugiau, nei manai. Žinau ir tai, kad laikai mane bepročiu.

– Bet kaipgi, ką jūs, – pamėginau paprieštarauti, jis ryžtingu mostu pertraukė mane.

– Tam tikra prasme aš tikrai beprotis, – kone didingai tarė jis. – Kaip Galilėjus, Niutonas ar Džordanas Brunas. Jei mano pažiūros būtų tik abstrakcijos... bet kur tau! Tačiau jausmai yra svarbiausia. Kaip tave užjaučiu, o Visatos auka! Kokia tai nelaimė, kokios tai žabangos be išeities – gyventi...

– Žinoma, gyventi būna nelengva, – pradėjau greitai berti žodžius, pagaliau suradęs, už ko užsikabinti, – visgi kaip reiškinys, iš dalies prigimtinis...

– Teisingai! – jis lyg pritvojo mano paskutinį žodį. – Prigimtinis! Ar yra kas niekingiau už Gamtą? Mokslininkai, mąstytojai amžinai stengėsi paaiškinti Gamtą, o ją tereikia panaikinti!

– Apskritai?.. – paklausiau, nejučia pakerėtas tokios radikalios formuluotės.

– Visiškai ir galutinai! – kategoriškai atkirto jis. – Štai pažvelk.

Atsargiai, lyg kirmėlę, vertą apžiūrėti, bet kartu ir keliančią šleikštulį (kurį jis stengėsi užgniaužti), pašnekovas pakėlė mano plaštaką ir, ją laikydamas lyg kokį retą egzempliorių, kalbėjo toliau, pabrėždamas kiekvieną žodį:

– Kokia vandeninga... kokia šlakuota... klampi... Baltymai! Ak, tie baltymai... Varškė, krutanti kažkiek laiko, – mąstančios išrūgos, – fatališkas laktozinio nesusipratimo produktas, vaikščiojantis būtovės slėpinys...

– Atsiprašau, bet...

Jis nekreipė jokio dėmesio į mano žodžius. Aš greitai paslėpiau po stalu savo plaštaką, kurią jis paleido tarsi pasidygėjęs jos prisilietimu, paskui uždėjo ranką man ant galvos. Ji buvo nežmoniškai sunki.

– Kaip galima! Kaip galima gaminti šitai! – kartojo jis, vis labiau spausdamas mano kiaušą; man baisiai suskaudo, tačiau nedrįsau protestuoti. – Kažkokie gumburėliai... skylutės... žiedkopūsčiai, – plieniniais pirštais jis gnaibė mano nosį ir ausis, – ir tai vadinama protinga būtybe? Gėda! Gėda, sakau! Ko verta Gamta, jei po keturių milijardų metų sukūrė ŠTAI ŠITAI?!

Sulig tais žodžiais jis taip suktelėjo mano galvą, kad ji net sutraškėjo, o prieš akis sumirguliavo įvairiausios žvaigždės.

– Duokit man bent milijardą metų ir pamatysit, ką sukursiu aš!

– Savaime suprantama, biologinės evoliucijos netobulumas... – pradėjau aš, bet jis neleido man užbaigti.

– Netobulumas?! – prunkštelėjo jis. – Atliekos! Visiškas brokas! Ką darai, daryk gerai, o jei nemoki – išvis nepradėk!

– Aš nieko nenorėčiau pateisinti, – greit įsiterpiau, – bet Gamta kūrė, leiskit priminti, iš to, ką turėjo po ranka. Pirmykščiame okeane...

– Plaukiojo šiukšlės, – kaip griausmas sudundėjo jis; aš net krūptelėjau. – Argi ne? Sprogo žvaigždė, atsirado planetos, o iš niekam tikusių atmatų, pamazgų ir likučių išsiperėjo gyvybė. Gana! Gana tų pilvotų saulių, trenktų galaktikų, dvasingų buožgalvių – gana!

– Visgi atomai... – vėl pradėjau.

Jis nedavė man užbaigti. Privilioti pašnekovo šauksmų, per pievelę link mūsų skubėjo sanitarai.

– Nusispjaut man ant atomų! – suriaumojo jis.

Sanitarai čiupo jį už pažastų. Jis leidosi nuvedamas, tačiau tebežvelgdamas į mane, – mat žirgliojo atbulom kaip vėžys, – plyšojo taip, kad visas parkas aidėjo:

– Reik involiucionuoti! Girdi tu, blyškus koloidini bizale?! Privalu ne atradinėt, o uždarinėt, uždarinėt daugiau ir daugiau, kad nieko nebebūtų, tu kleisteri, ant kaulų prilipdytas! Štai ko reikia! Tik per atžangą į pažangą! Panaikint! Atbulėt! Gamtą – lauk! Natūrą šalin! Šali-i-i-n!!!

Jo silpnėjantys šauksmai vis labiau slopo ir tolo, ir nuostabios popietės tyloj vėl dūzgė bitės ir kvepėjo gėlės. Pagalvojau, kad daktaras Kliperdijus, ko gero, persūdė sakydamas, kad agresyvių robotų nebeliko. Matyt, naujausieji gydymo metodai ne visada suveikdavo. Tačiau pats nutikimas, šis ką tik mano išklausytas Gamtos paskvilis, buvo vertas poros mėlynių ir guzo galvoje. Paskui sužinojau, jog tas robotas – Furjė harmoninių eilučių analitikas – sukūrė savo būties teoriją, pasak kurios, civilizacija tol daugina atradimus, kol dėl jų pertekliaus lieka vienintelė išeitis – juos visus paeiliui uždaryti; šitaip užbaigus reikalus nebėra vietos ne tik civilizacijai, bet ir ją sukūrusiam Kosmosui. Ateina visuotinės progresyvinės likvidacijos laikas, ir ciklas prasideda iš naujo. Save jis laikė antrojo baigiamojo raidos etapo pranašu. Į Kliperdijaus kliniką pateko šeimai reikalaujant, kai, išnarstęs pažįstamus ir giminaičius, griebėsi dekonstruoti pašalinius asmenis.

Išėjęs iš pavėsinės, kurį laiką stebėjau gulbes. Netoli manęs kažkoks keistuolis joms mėtė vielos nuokarpas. Tarstelėjau, kad gulbės jų nelesa.

– O man ir nereikia, kad jos lestų, – atsakė jis, toliau mėtydamas gabaliukus.

– Bet jos, neduokdie, gali užspringti, – nepasidaviau.

– Nepasprings, nes viela skęsta. Juk ji sunkesnė už vandenį, – dalykiškai paaiškino jis.

– Tai kam ją mėtot?

– Tiesiog man patinka lesinti gulbes.

Tema buvo baigta. Kai nuėjome nuo tvenkinio, įsikalbėjome. Pasirodė, kad mano pašnekovas – profesorius Urlipanas, garsus filosofas, nebūties ontologijos, arba nebūtologijos, kūrėjas, Gorgijo Leontiniečio** sekėjas. Profesorius ilgai ir išsamiai man pasakojo apie naujausią savo teorinės minties raidą. Jo nuomone, apskritai nieko nėra, net ir jo paties. Būties nebūtis yra absoliučiai savaiminga. To ar ano menamo egzistavimo faktas neturi jokios reikšmės, nes samprotavimų eiga, remiantis Okamo skustuvu***, yra tokia: tariamai egzistuoja tikrovė, t. y. realybė, ir sapnas. Tačiau tikrovės hipotezė nėra būtina. Vadinasi, egzistuoja sapnas. Tačiau sapnas suponuoja miegantįjį. Tačiau postuluoti miegantįjį ir vėl nėra būtina, nes kartais būna, kad sapne sapnuojasi kitas sapnas. Taigi viskas yra sapnas, besisapnuojantis kitam sapnui, ir taip iki begalybės. Kadangi – ir tai teorijos šerdis – kiekvienas tolesnis sapnas yra mažiau realus nei ankstesnis (pradinis sapnas tiesiogiai ribojasi su tikrove, antrasis sapnas tik netiesiogiai, per sapną, trečiasis – per du sapnus ir taip toliau), tuomet visos sekos riba yra nulis. *Ergo*, galiausiai sapną sapnuoja niekas – nulis, *ergo*, egzistuoja tik nebūtis, tai yra: nieko nėra. Tobulai tikslus įrodymas mane pakerėjo. Tik niekaip negalėjau suprasti, kodėl profesorius Urlipanas stovi štai čia. Paaiškėjo, kad nelaimingasis profesorius yra išprotėjęs – jis pats tą pripažino. Jo beprotybė pasireiškė tuo, kad jis liovėsi tikėjęs savo mokymu ir jam kartais rodėsi, jog vis dėlto jis truputį yra. Daktarui Kliperdijui teko imtis gydyti jo pamišimą.

Paskui apžiūrėjau klinikos skyrius. Ten susipažinau su tokia prieštvanine skaičiavimo mašina, sergančia senatvine silpnaprotyste ir niekaip negalinčia suskaičiuoti Dešimt Dievo įsakymų. Apsilankiau ir elektrostenikų skyriuje, kur gydomos įkyrių būsenų neurozės – vienas iš pacientų nuolat išsimontuodavo viskuo, kas pakliūdavo po ranka, todėl iš jo tekdavo atimti šiam tikslui slepiamus įrankius.

Vienas iš elektroninių protų – observatorijos darbuotojas, ištisus tris dešimtmečius modeliavęs žvaigždes, – įsivaizdavo esąs Banginio Sigma ir vis grasino, kad tuoj sprogs kaip supernova. Tą jam liudijo atlikti skaičiavimai. Dar ten buvo ligonis, meldęs perdaryti jį į elektrines brūžkas, mat jam mirtinai įsipyko dvasingas gyvenimas. Maniakų palatoje buvo linksmiau: jų grupelė sėdėjo prie geležinių gultų ir, lyg arfomis dūzgendama tinklais, dainavo choru: „Po tamsia padange, kur tyla tik spengia, mažas mažuliukas skrenda robotukas“ arba „Mes manėm, kad liūdnai patamsy kniaukė katinai, tačiau sniaukrojo vieni robotai tenai“ ir panašiai.

Mane lydintis Kliperdijaus asistentas papasakojo, kad neseniai klinikoje gydėsi robotas kunigas, įsikalęs į galvą mintį, jog reikia įkurti kibernuolių ordiną, tačiau po šoko terapijos jo sveikata tiek pagerėjo, kad grįžo prie savo ankstesnio užsiėmimo – bankų ataskaitų rengimo. Su jaunuoju asistentu grįždamas atgal koridoriuje sutikau ligonį, kuris paskui save traukė su kaupu prikrautą vežimėlį. Atrodė jis keistai, nes buvo tankiai apraišiotas virvėmis.

– Jūs kartais neturit plaktuko? – paklausė jis.

– Ne.

– Gaila. Man galvą skauda.

Tarp mūsų užsimezgė pokalbis. Tai buvo robotas hipochondrikas. Girgždančiame vežimėlyje jis gabenosi visą atsarginių dalių rinkinį. Po dešimties minučių jau žinojau, kad per audrą jam laužo strėnas, kad žiūrint televizorių jam viskas nutirpsta ir kibirkščiuoja akyse, jei kas nors netoliese glosto katę. Man tai kėlė nuobodulį, todėl paskubėjau atsisveikinti ir patraukiau tiesiai pas klinikos direktorių. Deja, jis buvo užsiėmęs, tad, sekretorei liepęs perduoti jam nuo manęs linkėjimų, išvykau namo.

Iš: Stanisław Lem. Dzienniki gwiazdowe. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2001
Vertė Liudas Gineitis

** Gorgijas Leontinietis (apie 480–380 pr. Kr.) – graikų sofistas, oratorius, filosofas, rašęs daugiausia literatūrinius kūrinius. Iš filosofinių jo veikalų žinomas traktatas „Apie nebūtį, arba Apie gamtą“, kurio išliko tik nedidelės ištraukos. Jame, remdamasis elėjiečių, ypač Zenono, mintimis, jis išdėstė pagrindinius savo pasaulėžiūros teiginius: 1) niekas neegzistuoja, 2) jeigu netgi kažkas ir egzistuotų, būtų nepažinus, 3) jeigu kažkas ir būtų pažinus, žinių apie tai nebūtų galima perteikti. Pagal šį požiūrį, daiktai egzistuoja ir kartu neegzistuoja, būtis kartu yra ir nebūtis, dėl to neįmanoma nei viena, nei kita. Iš šitokio būties aiškinimo Gorgijas darė kraštutines subjektyvistines, agnosticistines išvadas. Apie pasaulį, apie dorovinį gėrį ir blogį žmonės negali pasakyti nieko daugiau, kaip savo subjektyvias nuomones, kurių neįmanoma pagrįsti nei patikrinti, nes nėra jokių kriterijų. Todėl ieškoti tiesos esą beprasmiška, pakanka argumentais ir iškalba mokėti įtikinti kitus savo nuomonės teisingumu. Iš to kilo jo pažintinis ir etinis nihilizmas, požiūris, kad visokie tikslai gali būti pateisinami.

*** Okamo skustuvas – tradiciškai XIV a. anglų logikui pranciškonui Viljamui iš Okamo (William of Ockham, apie 1287–1347(8) priskiriamas principas, kuris teigia, kad aiškinant bet kurį reiškinį reikia naudoti kuo mažiau prielaidų ir atmesti visas, kurios nedidina kuriamos hipotezės pagrįstumo. Lotyniškai dar vadinamas glaustumo principu (*lex parsimoniae*) ir skamba taip: *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* – esybių neturi būti daugiau, negu būtina. Kadangi šis principas leidžia atmesti („papjauti“) netaupias hipotezes, 1852 m. jis buvo pavadintas skustuvu.

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu *www.prenumeruok.lt*. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

SIMONA K. AKULASHVILI

Manyje negimė eilėraštis

nėra net menkiausios
užuominos

todėl
susiversiu
amuletą
jam prisišaukti

negyvo paukščio snapą
ir liežuvėlį
kreivai išlindusį
briedžio ragus
to
kur
partrenkė vasarą
kiškio bailumą
(beje, jo nemačiau)
ir stirnos stiklines akis
prieš numirštant
mažas kanopėles
ausis
kaip kriaukles
kuriose telpa viso pasaulio smuiko raktai

susiversiu ir
mazgo nerišiu
kad atėjus laikui nukristų
pabirtų

pakabinsiu ant
vienintelio
kaklo
kuris liko
po pilietinio karo
netekus antrosios galvos

taip kažkada maniau

dabar
kai bandau nusirišti
randus suskausta
ir tariuos tebeturinti
abi galvas pečius
snapą
kanopas
tariuosi kalbanti

išgirstu tik riksmą
kurio
niekada
nesupainiosi
su
jokiu
kitu
miško
žvėrim

Apie tai, kas neišvengiamai artėja

kai aš buvau chaosas
paukščio galva
snapu skrebenanti
savo
autobiografiją
nakties akivaizdoj
kai aš buvau geltonas
puodelis
išgertos arbatos
kai buvau kambarys ir jaučiau vėją iš
lauko pusės

kai aš buvau
tirštas rūkas
virš laukų
ankstyvais rudens rytais

kai aš buvau rožinė spalva
dėmė
ornamentas
vilna
kai aš buvau visa tai
ir niekas

alsavo alkanas šuo
nasrai kraujavo
be-
protybe

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Apie tai, ką pamačiau vieną dieną prie savo tvoros

prie mano tvoros
baltas arklys ganosi
prie mano tvoros
žolynai
sena „Lada“
prie mano tvoros
geltoni jazminai
akmenys
samanos
ugnys
ir tamsūs miškai

prie mano tvoros
elnias
dovanom nešinas

prie mano tvoros
vartų nėra

Apie vandenį

aš žiūrėjau į dugną
juodo vandens
apaugusio meldais
ir dugnas žiūrėjo man
į akis
aš žiūrėjau į kaulus
tūkstantį metų ten gulinčius
įbridau
ir jie
prisikėlė

Apie mirtį ir neprisikėlimą

maniau
kodėl taip sunku kvėpuoti
maniau
kodėl taip trūksta oro
plaučiai
lyg senas sustiręs skuduras
skrandis pilnas švitrinio popieriaus
burnoje švitrinis popierius
tarp pirštų švitrinis popierius
kas jo primėtė
į skaidrų ežero vandenį
kas primėtė senų plastmasinių pakelių
karčių kaip mazutas

maniau
kad numirus pateksiu kažkur iš tų kelių variantų
į dangų
o gal į pragarą
už neištaisomas praeities nuodėmes
kitų kankinimą
ir kas
kad iš nežinojimo
kraujas juk buvo tikras

maniau
numirus belieka tik siela
arba
tuščia vieta

arba tiesiog
balta spalva
žinot tunelis
ir visa kita

maniau
viskas vienaip ar kitaip baigiasi laimingai
ar mažų mažiausiai
----- amžinybe

klydau

dabar
kai atmerktom akim
stebiu kažkieno batų padus
slysteli
pakrapšto
patikrina ar tvirtas ledas
kad jis žinotų
koks jis neperlaužiamas
kad jis žinotų
kad vis tiek nepamatys nieko
išskyrus įšalusį purvą
senas medžio šakas
ir mano pražiotą burną
kurią palaikys
keistos formos žuvim
pabaksnos
sugels dantis
kūną
ir vis dar širdį
ar galit tuo patikėti?

----- vis dar
----- gels
----- širdį

Mėlynojo šulinio dainos

kai jame buvo nuskendęs virėjas
galėjai girdėti čarškinant puodais
cak cak
kapojamos mėsos garsas aidėdavo
per visą proskyną
šnypštimas puodų
dzingsėjimas

kol vieną dieną
cak cak caak
buuum
aaaaaaai
nusikirto pirštus
vargšas
dar kartą mirė
iš sielvarto

kai buvo nuskendęs valkata
tarškėjo buteliai
vapėjimas sklido per visą mišką
kartais užgriaudėdavo girtos dainos
ar imdavo teleškuoti
verkšlenantys
prisiminimai
kažkas įmetė graužtuką
užspringo
vargšas
o buvo jau namus
sau radęs

kai buvo nuskendęs mažas penkerių metų berniukas
bumbsėdavo kamuolys
į dugną
skardaus balso aidas
sukviesdavo žvėris
visi berods „eidavo pamarskomu“
paeiliui

žirklės
šulinys
dangtis

sunkus kaip velnias
dangtis
sunkus kaip velnias
dunkst

ir vėl
užduso
savo veido taip ir
nepamatęs

Gerame mene atsispindi gyvenimo įvairovė

►Atkelta iš p. 3

– Iš „penketo“ liko tik „trejetas“, kuo labiau retėja mūsų gretos, tuo labiau tolstam vienas nuo kito, sunku būtų dabar vėl susiburti bendrai parodai. Ir dėl ko? Nebent dar dėl vienos progos kartu išgerti po stiklą vyno. Mes ne iš tų, kurie žūtbūt stengiasi pasirodyti, kad esame dar gyvi. Gal kada nors, gal ten, danguj, dar susitiksim visi penki, tada ir surengsim bendrą parodą, ką gali žinoti.

– Jūsų grupuotė dar buvo vadinama „kirmėlistais“. Kodėl? Ar tokia pravardė buvo taikli, ar visiškai „pro šalį“?

– Šį sparnuotą posakį apie mus, atrodo, sugalvojo ir paskleidė menotyrininkė Gražina Kliaugienė.

Tais laikais, 8–9 dešimtmety, mūsų paveikslai šalia monumentalių Sofijos Veiverytės, Silvestro Džiaukšto, Jono Švažo, Vincento Gečo drobių iš tikrųjų atrodė įtartini: nedideli formatai, apgyvendinti keistais personažais, gausybė smulkių detalių, tamsus koloritas, o kai Raimundas Sližys padarė kelis paveikslus su bestuburiais, tai geresnį pavadinimą mūsų tapybai sunku buvo ir sugalvoti. Tada tų darbų komisija netgi nenorėjo priimti į parodą, atseit ką čia bendro turi su tarybine tikrove, bet mus sėkmingai apgynė Algirdas Petrulis, sako: „Kaipgi mes keliausim į šviesų komunizmo rytojų tik su traktoristais ir melžėjom, vabaliukus ir kirmėlaites reikia paimti kartu.“ Nelabai mes pykom už šį pavadinimą, visgi vadino „kirmėlistais“, o ne kirmėlėm.

– Tapote ir studijoje, ir – kas mūsų dienomis yra gana reta tarp tapytojų – plenere tikrąja šio žodžio prasme (pats ne kartą esu matęs Jus tapantį kad ir kur nors Vilniaus senamiestyje, tuo labiau teko kartu buvoti ir tapytojų simpoziumuose). Žvelgiant į Jūsų darbus, jaučiamas skirtumas tarp studijinės tapybos ir plenerinio nuotaikų fiksavimo. Kuo skiriasi šie du tapymo būdai, metodai?

– Gamtoje tapyti įpratau dar nuo studijų laikų, mums mokytojai aiškino, kad tikros tapybos galima išmokti tik gamtoje, o ne studijoje, ir iš tikrųjų tiek spalvų, atspalvių, pustonių, valiorų patalpoje nepamatysi. Dėl to visose senosiose dailės mokyklose studentai vasaros metu dviem mėnesiams važiuodavo į praktiką, į kaimą, kad tapytų lauke, atvirame ore. Ten ir buvo aiškinamasi ir praktiškai išbandoma visa spalvinė teorija, tapytojams tai būdavo trečias, pats svarbiausias, semestras. Aš asmeniškai tikrą tapybos skonį pajutau tik dirbdamas gamtoj. Tas įprotis tapyti iš natūros šiandien daugeliui atrodo kaip atgyvena, bet man patinka patirti dailininko suartėjimą su gamta, tai kaip savotiška meditacijos forma. Antanas Gudaitis, pavyzdžiui, vasaromis su studentais visada važiuodavo į praktikas ir ten kiekvieną vasarą tapydavo gamtoje.

Dirbtuvėje užsidarius tapyti yra lengviau, čia netrukdo lietus, vėjas, įkyrūs žiūrovai, apšvietimas pastovus, gali dirbti klausydamas muzikos ir gurkšnodamas kavutę. Taip dažniausiai dailininkai ir dirba, bet atsiranda pavojus patekti į rutiną, po kiek laiko dailininkas pradeda kartoti save, kartoti tuos pačius spalvinius derinius, tas pačias formas. Tapybai nuolat reikalingas kolorito atšviesinimas, kurį gali pasiekti tik dirbdamas gamtoje.

– Vilnius, jo ikonografija plačiąja prasme – gatvės, žmonės, nuotaikos – yra dažna Jūsų tapyboje. Nuo studijų laikų iki dabar Jūsų ir studija yra Užupyje. Ką reiškia tapyti Vilnių? Kokios vietos, laikas yra ypač svarbūs?

– Kauno meno mokykloje Algirdas Lukštas mus skatino piešti viską ir visada, dar tada mes, mokinukai, įpratome eiti į miestą ir paišyti. Įstojęs į Dailės institutą, tęsiau tą tradiciją, mat man atrodė, jog vien akademinių užduočių nepakanka, kad pasidarytum geru dailininku, dėl to piešiau visur: institute, bendrabuty, mieste. Nuo tada ir įsimylėjau Vilnių, buvo jis kitoks nei dabar, gerokai apleistas, bet dėl to tik dar gražesnis dailininko akiai. Tada mieste kiemai buvo atviri visiems, nebuvo tvorų, grotų, tad būdavo galima įlįsti kur į ramų kampą ir tapyti, žmonių gatvėse tada buvo nedaug, ne taip kaip dabar – per dykinėtojus negali praeit. Kadangi tapiau daugiausia iš natūros (tik užbaigdavau paveikslą dirbtuvėj), tie miesto vaizdai padaryti vienu atokvėpiu, nes aplinkybės versdavo dirbti greitai, į paveikslus patekdavo ir žmonės, ir mašinos, kartais jie pradingdavo apatiniam dažų sluoksnyje, tada jų vietoje atsirasdavo kažkas kita. Motyvų savo paveikslams toli neieškodavau, nes neštis dėžę su dažais ir drobę sunku, dėl to vaikščiodavau daugiausia po Užupį, kur buvo mano dirbtuvė. Tapydavau miestą visą šiltąjį sezoną (esu padaręs tik kelis žiemos etiudus), bet esu pastebėjęs, kad geriausias man laikas būna rudenį, kai jau šalnos paliečia medžių lapus, kai dangum plaukia žemi, lietaus pritvinkę debesys. Tapydamas motyvą visada stengiuosi kurti nuotaiką, kuri tuo metu yra manyje. Kai kuriuos motyvus esu tapęs po kelis kartus, kartais tiesiog nesinorėdavo ieškoti ko nors naujo, bet dažniausiai dėl to, kad tai būdavo strategiškai gera vieta.

Dabar jau man sunku vaikščioti su dažų dėže po miestą, bet įprotis fiksuoti savo galvoje vaizdus išliko, vaikščiodamas mieste dažnai mintyse piešiu paveikslus, kurių jau niekada nenutapysiu.

– Jūsų tapyboje verda gyvenimas. Čia knibžda žmonių figūrų, daug dėmesio skiriama vyro ir moters kūnams. Kiek svarbus yra tas kūniškumas? Kokios temos apskritai Jus labiausiai domina?

– Nuo tų „kirmėlizmo“ laikų išliko poreikis paveikslą užpildyti personažais, kad jame vyktų veiksmas. Man svetimas yra plokščias paveikslo dekoratyvumas, visada daug įdomiau, kai gali „pasivaikščioti“ po paveikslo vidų, patyrinėti jo gelmes, smagu kiekvieną kartą atrasti ką nors naujo, geriausia, kai dailininko sumanymas atsiskleidžia ne iš karto, o tiktai palaipsniui, po kurio laiko. O dėl paveikslų temų, tai man atrodo, kad man pavyksta tie darbai, kurie yra labiausiai asmeniški, autobiografiški, autoportretiški. Tapymas – kaip autobiografijos rašymas tiems, kas norės ir sugebės perskaityt. O dėl kūniškumo paveiksluose, tai turiu pripažinti kaltę, dvasingumo gal mažoka, toks jau tas gyvenimas, dabar kūno kultas, ir aš nieko negaliu pakeist, paišau, kaip man atrodo.

– Viena mano kolegė kitados yra pasakiusi, kad „tapydamas Mindaugas Skudutis paniekina moterį“. Manau, kad tokią jos nuomonę sąlygojo „negražus“ kūno vaizdavimas. Kas yra grožis ir negrožis (bjaurumas) tapyboje?

– Grožis ir bjaurumas yra sąlyginės estetinės žmonių sugalvotos kategorijos. Nežinau, kodėl visiems gulbė atrodo graži, o varlė negraži, gamta taip neskirsto, viskas, kas egzistuoja, yra gražu, pavyzdžiui, mano mamai, visą gyvenimą praleidusiai Lietuvos kaime, juodaodžiai atrodė negražūs, o afrikiečiams turbūt atvirkščiai – turėtų būti negražūs baltieji žmonės. Šiais laikais grožio monopolis priklauso reklamai ir blizgiesiems žurnalams, dailininkams belieka bjaurumas, bet jei rimtai, viena be kitos šios kategorijos neegzistuoja, neįsivaizduojamai klaikus pasaulis būtų, jeigu jis būtų toks vienpusiškas kaip blizgiuosiuose žurnaluose. Gerame mene atsispindi visa gyvenimo įvairovė, kaip Diego Velázquezo paveiksluose nutapyti ir karaliai, ir išsigimėliai. Kartais tenka padaryti atradimą pamačius žymią aktorę realiam gyvenime be grimo, ji nepanaši į save, ji negraži, jei nepasakytum dar blogiau. Išvada tokia, kad dauguma žmonių pateikia save publikai tik iš gražiosios pusės, o negražiąją slepia po grimu. Mes, dailininkai, stengiamės vaizduoti žmogų be kaukės. O dėl moterų, tai čia turiu prisipažinti, kad mano santykiai su jomis visada buvo sudėtingi, bet vis tiek aš moteris myliu.

Šiek tiek apie Afriką

►Atkelta iš p. 4

žmogui reikia judėti, ir ne tik fiziškai, bet ir socialiniu požiūriu. Jūroje žūstantys afrikiečiai tiesiog nori pakeisti savo gyvenimą. Negali jų kaltinti už norą gyventi Europoje, nes Europa visad save pateikė kaip pačią geriausią vietą pasaulyje. Todėl afrikietis, Europos gatvėse pamatęs išmaldos prašančius baltuosius, nustemba, nes jam buvo įkalta, kad JAV ar Britanijoje skurdo nėra, jis egzistuoja tik Afrikoje. O tada atvyksti į Filadelfiją ar Vašingtoną ir supranti, kad ten, lygiai kaip ir Lagose, yra vargstančių žmonių, neturinčių iš ko pragyventi.

Čia grįžtame prie subtilesnio požiūrio: supraskime, kad Afrikoje nieko unikalaus nėra. Tai nėra koks egzotiškai kitoks žemynas, paslaptinga vieta, kurios vaizduotė nesugeba apglėbti. Ten, kaip ir visur kitur, yra visaip. Ak, ji taip toli! Na, kelios valandos skrydžio, ir pasiekei. Kas gi čia taip toli? Pirmiausia reikia pripažinti, kad apie Afriką mąstome tendencingai, remiamės mitais. Tik tada galime pradėti juos griauti.

– Kieno atsakomybė yra tuos mitus griauti?

– Pasakysiu taip: rasizmas yra ne juodaodžių problema. Didžiąja dalimi tai baltojo žmogaus problema, tad jis ir turi su ja tvarkytis. Tačiau negali sugriauti sistemos, kai ją kontroliuojantieji joje nemato problemos. Todėl sprendimas ateis tik iš suvokimo, kad yra ką keisti. O jei nesuvoks, čia jau nieko negali padaryti. Kelias dar ilgas. Tačiau tai ne mano našta. Neturiu jokio noro intelektualiai dėl to ginčytis. O ne, juoda oda! Na, tai *tavo* problema, ne mano. Jei iš visų dalykų pasaulyje, į kuriuos galėtum atkreipti dėmesį, tu pastebi mano odos spalvą, tai aš neturiu ką tau pasakyti. Verčiau jau eisiu pažaisti futbolą ar skaniai pavalgyti.

– Danieli, greitai pasirodys Jūsų knyga apie neformalaus Afrikos miestų transporto sektoriaus darbuotojus. Kodėl rašote būtent apie juos?

– Norėjau tyrinėti labiausiai marginalizuotą visuomenės dalį. Kuo nenorima būti užaugus – tai dirbti transporto srityje, tai galioja daugelyje Afrikos šalių. Transporto darbuotojai yra vieni labiausiai stigmatizuojamų, nors ir atlieka tokį svarbų vaidmenį. Kaip jau minėjau, mobilumas susietas su galia. Transportu kasdien naudojasi milijonai, tad šio sektoriaus darbuotojai yra labai svarbūs, ypač miestams ir juose vykstančiam judėjimui. Jie sukuria erdvę, kurioje žmonės bendrauja tarpusavyje, skaldo juokus, kur vyksta sandoriai ir politika. Kartu jie labai kūrybingi, turi daug meno ir muzikos. Jie yra Afrikos gyvenimo centras ir pagrindinis jos miestų veidas. Tad šie žmonės yra gyvybiškai svarbūs miesto funkcionavimui užtikrinti, bet kartu yra kriminalizuojami, politikai jais naudojasi per rinkimus. Šia knyga siekiau suprasti, kaip jie mato save ir yra matomi kitų, kur slypi įtampa tarp šių dviejų polių; kaip įveikia kliūtis ir kokią įtaką jiems daro modernioji neoliberali retorika, pvz., greitieji tranzitiniai autobusai, atimantys darbo vietas ir pragyvenimo šaltinį. Toks ir yra knygos tikslas: suprasti neformalaus transporto sektoriaus darbuotojų gyvenimą ir pastangas išgyventi esant visiškai nepalankioms aplinkybėms. Daugiausia dėmesio joje skiriamas transporto darbuotojams Lagose, Keiptaune, Dar es Salame, Nairobyje ir Kinšasoje.

– Lietuvoje tingintys mokytis vaikai bauginami gatvių šlavimo ateitimi, šis darbas laikomas turinčiu itin žemą socialinį statusą. O kodėl Afrikoje „ne lygiu“ laikomi mopedų vairuotojai?

– Žmonėms visur kalama, kad vieni darbai geresni už kitus. Visa ekonomika taip sutvarkyta, kad dirbdamas nuo devynių iki penkių esi laikomas geresniu nei universiteto bibliotekininkė. Tu filosofas? Na, ir ką gi su tuo nuveiksi? Mano tėvynėje Nigerijoje yra naftos, tad visi nori dirbti naftos versle – nes ten yra pinigų. Tai mūsų prakeiksmas.

Ši knyga yra pirmoji, kuria bandoma suprasti Afrikos neformalaus transporto sektoriaus darbuotojų reikalus ir atkreipti dėmesį į šį patį matomiausią žemyno miestų aspektą. Ši knyga yra pasiekimas, kuriuo labiausiai didžiuojuosi.

Kalbėjosi Giedrė Steikūnaitė

Dovana

►Atkelta iš p. 6

Užsivilkau ant palaidinukės pižamos švarkelį ir sportinę aprangą, kiti vaikai padarė tą patį. Šiltų rūbų nė vienas nesivežėme, buvome įspėti, kad stovykloje vilkėsime vienodomis valdiškomis uniformomis. Mauzoliejuje užtrukome pusę minutės, praeidama pro šalį už trijų metrų mačiau karstą, jame žemo ūgio nuplikusį numirėlį su barzda – įsidėmėjau iškeltą smakrą, apaugusį retais rusvais plaukais, – tai ir viskas, dėl ko šalome sningant, pučiant žvarbiam vėjui, be striukių, tik su puskojinėmis iki kelių?!

Grįžusi nenorėjau apkartinti susitikimo džiaugsmo, ketinau papasakoti apie savo nusikaltimą vėliau, bet tylėjau ir kitą, ir dar kitą dieną. Mokykloje, išgirdusi žingsnius, artėjančius link kabineto, kuriame vyko pamoka, susigūždavau užtirpusia širdimi – štai atsivers durys, įeis mokyklos direktorius ir paskelbs, kokią gėdą padariau mūsų šaliai, miestui, mokyklai. Su Rita nekalbėjome apie stovyklą, galbūt abi stengėmės ištrinti iš atminties šį košmarą. Tai tęsėsi pusantro mėnesio. Praradau apetitą, sutriko miegas, mama, matydama mano išvaizdos pokyčius, paklausė:

– Kas tave slegia? Ar kažkas atsitiko?

Tik tuomet prisipažinau. Nerimavau, kad mamos darbovietėje sužinos apie mano poelgį. Pasakojimas neišgąsdino mamos, bent jau mano akivaizdoje ji nesutriko:

– Užmiršk šias kvailystes, išmesk jas iš galvos, mano darbovietėje tai niekam nerūpi.

Prisipažinus palengvėjo. Širdyje ruseno viltis, kad mūsų neskųs mokyklos administracijai; Vilniuje, prieš įsėdant į autobusą, turėjusį parvežti į miestelį, iš kurio atvykome, viena iš mus tardžiusių moterų priėjo ir tyliai, žvelgdama kažkur virš mano galvos, sušnibždėjo:

– Nebijok, nei į mokyklą, nei į tėvų darbovietes nepraneš.

Gerai girdėjau jos ištartus žodžius, bet nedrįsau patikėti, juo labiau kad moteris kalbėjo paslapčia, bijodama, kad kas nors nepastebėtų.

– RŪTA KAPOČIŪTĖ –

ŠIAURĖS ATĖNAI

2018 m. rugpjūčio 24 d. Nr. 16 (1296)

Įskilęs kavinukas

Viena mano giminaitė su savo motina, visų familiariai vadinama baba, atvažiavusios prie jūros, pirmiausia eidavo į centrinį gastronomą ir stovėdavo milžiniškas eiles prie šviežios mėsos ir žuvies, nes viską gamindavo pačios, būdamos išskirtinai jautrios valdiškų valgyklų maistui ir tiesiog įsitikinusios, kad tik naminiu maistu reikia maitinti dėdę, mano pusbrolius ir maitintis pačioms. Tada nepiktai šaipydavomės – taip, kaip giminės linkę su meile pajuokti vieni kitų įpročius, – tai ką, teta su baba vėl eilėje stovi, na, ir panašiai. Susiveždavo tam mėnesiui į mažytį, pelėsiu trenkiantį poilsio namų kambarėlį greitpuodžius, keptuves, kiaurasamčius ir mėsmales ir uoliai kasdien čirškindavo, virdavo, garindavo.

Su metais ne tolsti, o artėji prie savo gyvų ar jau išėjusių artimųjų, nepastebimai perimdama kai kuriuos jų įpročius, ir tos kitų savybės, kurios anksčiau būdavo juokingos, dabar yra vienos iš tavųjų, galbūt jau lygiai taip pat nepiktai ir su meile pajuokiamos artimųjų. Pavyzdžiui, visur, kur važiuočiau, vežuosi seną, jau įskilusį kavinuką – baltą, su ryškiai rudų kavos pupelių raštu. Užplikius jame kavą, ant stalo po kurio laiko susirenka nedidelė balutė. Sėduosi su juo į mašiną paskutinė, tarsi tas maišelyje ant kelių pasidedamas kavinukas būtų savotiškas ženklas, it taškas – kad dabar jau galima važiuoti.

Kai buvau vaikas, prie jūros visada važiuodavom pas tą pačią šeimininkę, į medinį daugiabutį šalia kanalizacija dvokiančio Rąžės upelio. Vasarai beveik visi medinio namo šeimininkai išnuomodavo po vieną ar du kambarius, o kiti – dar ir nedidukus sandėliukus kieme išgrioztame ilgame kaip traukinys šviesių plytų priestate. Pas grafienę – taip visi vadindavo nepaprastai aristokratiškos išvaizdos senyvą moterį (buvo kalbama, kad jaunystėje iš jos batelio karininkai gerdavo šampaną), po vyro laidotuvių iki pat gyvenimo galo nešiojusią gedulą, – vieną dieną atvyko pora iš Rusijos kopinėti medaus iškart po savo vestuvių – atvažiavo balta, didele it gelda „Volga“ ir apsistojo mažulyčiame grafienės sandėliuke. Jaunikis su balta rože atlape ir jaunoji – balta suknele krepo nėriniais, o vietoj nuometo – balta skrybėlaitė su gulbių pūkais. Įspūdį kėlė ne tik neįprasta atvykėlių išvaizda, bet ir tai, kad pora prie jūros neatsivežė nė vieno daikto. Jaunoji tas kelias dienas, apsvaigusi iš laimės, vaikščiojo su vestuvine suknele ir skrybėlaite su gulbių pūkais, ir mano tos vasaros draugė, trapi strazdanota tarsi pasakų būtybė raudonplaukė, nuolat skaudžiai nusvildavusi saulėje, kol jai nuo nugaros krapštydavau nuo nudegimo atsisluoksniavusią odą, man pasakodavo, kai tekėsianti, irgi būtinai dėvėsianti tokią pat skrybėlaitę. Lupdama drėgnas luobeles, tarsi gėlės vainiklapius, nuo jos menčių, patvirtindavau, kad atrodys nuostabiai – su tais baltais gulbių pūkais ant degančio plaukų vario.

Daugiau tos mergaitės nesutikau, o rusų pora irgi daugiau niekada neatvažiavo į grafienės sandėliuką. Matydavau, kaip ji juodu ilgu paltu, tiesi it styga lipdavo girgždančiais mediniais laiptais į savo nedidelį butelį antrame aukšte ir prie lango gerdavo arbatą. Esu tikra – iš porcelianinio arbatinio, dar likusio jai iš tų laikų, kai jos bateliai buvo naudojami vietoj šampano taurių.

Netikiu, kad pora iš Rusijos kartu sulaukė senatvės. Rimtai nusiteikusios santuokai niekada neišvyktų į kitą šalį tik su vestuvine suknele. Santuoka visada pilna daiktų, it klaustrofobiškas kambarys, prigrūstas jų nuo grindų iki lubų. Kai atsiranda vaikų, jie grūdami tol, kol pradeda veržtis pro duris ir langus, kelti stogą, galų gale viskas išvirsta, išsprogsta su naujo pasaulio sukūrimo jėga ir sukrenta arba nesukrenta iš naujo. Nemanau, kad nuotaka su gulbių pūkų skrybėlaite būtų tai ištvėrusi.

Kai žiemą skridom slidinėti, kavinuko pasiimti negalėjau. „Kas jūsų rankinėje?“ – „Viso labo tik senas įskilęs kavinukas, mis“, – būčiau atsakiusi stiuardesei ryškiu ciklamenų spalvos lūpdažiu dažytomis lūpomis. Įsivaizduoju, kokį įspūdį jis padarytų, – juk tąkart jai užkliuvo net mano šalis. „Ponia, savo šalį privalote padėti į rankinio bagažo skyrių, nelaimės atveju jis jums gali apsivynioti aplink kaklą“, – buvau tikra, kad sakinio pabaigą ji ištarė su keistoku pasitenkinimu. Atidaviau jai šalį, bet pasilikau klasikos tomelį, kurį piktdžiugiškai slėpiau už nugaros, kol aiškiai artikuliuodamas žodžius ciklamenų spalvos lūpdažis aiškino, kaip elgtis lėktuvo katastrofos atveju.

Žinia, kavinuko nebūčiau galėjusi paslėpti, o ir įsinešti į lėktuvą man jo niekas nebūtų leidęs. Jo grakščiai išlenktas snapas, peršviestas rentgenu, būtų sukėlęs įtarimą jau bagažo patikrinimo skyriuje ir tikriausiai turėčiau jį palikti vienoje iš juodais maišais aptrauktų šiukšlių dėžių, keliaujantieji privalo išmesti visokius grėsmę keliančius daiktus, neleistinus išskraidinti į oro erdvę. Tąkart stebėdama, kaip stiuardesė ant ciklameninių lūpų teatrališkai dedasi ir nusiima ryškiai geltoną deguonies kaukę, įsivaizdavau, kaip, čiuoždama avariniu lėktuvo trapu, it Isadora Duncan, pasismaugiu savo ilgu šaliu. Ne mažesnę grėsmę, parašyta, keltų ir aukštakulniai – net tie, iš kurių gal kada buvo gertas šampanas. Esu tikra, kad ir skrybėlaitė su gulbių pūkais taptų lygiai tokia pat pavojinga – esant nesvarumo būklei salone pradėjusi skraidyti lyg kosminė lėkštė. Lėktuve kaip ir santuokoje – nepageidautini nepraktiški daiktai arba juos reikia slėpti it kokius jau nebeegzistuojančio tavo gyvenimo atavizmus.

•

Paplūdimy iš toli stebiu moterį, gal dešimt minučių sustingusią lotoso poza. Šalia smėlyje – kamuolys, žaislinis sunkvežimis, dangaus žydrumo kibirėlis, kastuvas, formelės, sumesti vaikiški drabužėliai. Jos vyras su trimečiu sūnumi neseniai prabėgo pro mane – mažytė berniuko lytis švysčiojo tarp kojų, jis krykštė, laimingas visiškoje tos akimirkos laisvėje. Tėvas bėgo šalia, prisigretindamas prie vaiko, – jaunas kūnas jau pradėjęs tukti, greit įgausiantis sotaus vabalo formą – tokia yra šeiminio gyvenimo metamorfozė. Jie manęs nematė, nemato ir moteris, – slepiuosi tarp viksvomis ir zundomis apžėlusių kopų kauburių nuo pajūrio vėjo, to šizofreniško borėjo – keliančio plaukus piestu, ištrankančio galvą, išpustančio mintis. Bent jau minčių menėse turi būti ramybė – ten perteklius neegzistuoja, viskas privalo likti, pūtuojant tik lengvam skersvėjui, kuris išpučia užuolaidas, švelniai, tarsi kas ilgais kibiais pirštais jas pakeltų lyg nuometą, o po akimirkos apsigalvojęs paleistų.

Moteris tuo metu pakeičia pozą – gulasi ant nugaros ir sustingsta, sulenkusi kelius ir pakėlusi sėdmenis. Žiūriu veikiau ne į ją, o į save, ji tik patogiai ir be jokių pastangų įsikomponavusi mano vyzdžio periferijoje.

Dar po minutės sūnus su tėvu pribėga prie jos, berniukas pakelia šalia esantį rankšluostį, smilčių šuoras pažyra jai ant veido. Vyras jai kažką sako, jo žodžius praryja vėjas ir bangų mūša. Stebiu, kaip ji lėtai sėdasi, atžaria ranka nusibraukia smėlį ir, net nepažvelgusi į vyrą ir sūnų, vėl sustingsta lotoso poza.

– EGLĖ MARIJA FRANK –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

ADRIENNE RICH

Vizija

(galvojant apie Simoną Weil)

Tau, įdėmiu žvilgsniu,
spindinčiomis akimis.

Ranka ar kas uždengia saulę. Tavo akių obuoliai sulėtėja,
šią akimirką tu laisva. Tada tai sugrįžta: tas
bandymas nuolat telkti mintis į
šią
    neteisingą kovą su suvokimo jėgomis,
šią priverstinę
    (sulig šiuo žodžiu tu įsitempi) –
šią priverstinę savasties netektį
dėl didesnio dalyko, nes ar kas nors
prarastų save dėl mažesnio?

Tau, akies ragena ir rainele, ir jų jėga,
tau, užsispyrusiais akių vokais, kurie atmerkti
tą akimirką, kai pasipila ryžtas –
tau su tavo apakimo baime.

Štai čia. Rašau šią beveik nesąmonę
prasta, išklerusia mašinėle, kuri praleidžia raides,
o popierius smunka.
Bet net ir taip žodžiai save kuria.
Kol rašau tau, čia tik techniniai niekai.
Yra didesnių sunkumų.

Kas yra tavo pačios valia, kuri
gali taip sukaustyti?
Kas tave verčia dalyvaut šitam bandyme –

didėjančiam ir didėjančiam ir vadinamam Dievu.
Kodėl nepavadinus jo savimi ir nebaigus to bandymo?

Tau, su tavo neapykanta prievartai
ir apakimo baime?

1981

Adrienne Rich. Later poems. Selected and New 1971-2012. New York-London: W. W. Norton & Company, 2013
Vertė Giedrė Kazlauskaitė

Marc-Édouard Nabe. Simona su lagaminu. 1989

Mano (ko)priklausomybės

„Šatėnų“ Redaktorei beveik pasižadėjau mažiau užsiimti saviterapija, o daugiau – literatūra. Iš tiesų daug mano tekstų – ir poezijos, ir esė – kvepia tuo noru išliudyti, įteisinti, įteigti Kitam ir pasauliui save. Drąsa būti. Kaip būnasi. Traumų (iš)rašymas. Kvepia ir laiku neįvykusiu paauglystės maištu. Nors visada turėjau vilties, kad tie tekstai surezonuos su skaitytojo patirtimis, maištais ir traumomis. Apskritai su geru saviironijos ir šiaip ironijos smūgiu galima perfrazuoti Bibliją: „Kas šiais laikais be traumų – tegu pirmas meta į mane akmenį.“ Traumų teorijos prieigos. Traumų gyvenimas. Apie tai labai įdomiai diskutavome su Tomu Vaiseta per Rašytojų klubo renginį. Visi mes „beviltiškai sugadinti“ – sistemos, tėvų, mylimųjų, vaikų ir kt. Kita vertus, ypač per savo trejus metus trukusią jungistinės krypties psichoterapiją įpratau kapstytis, tas kapstymasis nusidriekia nuo centrinės Aš figūros ir į artimąjį, ir į patį buvimą. Surasti šaknis, aptikti priežastingumą. Paaiškinti sau save. Nežinau, kas iš to. Suvokimai subjektyvūs. Pats savaime žinojimas nieko nekeičia? Nežinau, tam tikri (susi)žinojimai, introspekcijos ir būties inspekcijos rezultatai iki graudulio sukrečia. Balzganą paverčia skaidriu. Esu persmelkta Vitalijos Pilipauskaitės-Butkienės „Mažutytės“: „dieve, tai štai, štai kodėl aš esu aš, / bandelė prakąsta.“ Tai ir taps šio rašinio leitmotyvu. Štai – kodėl. Paskui lengviau paleisti. Nusimesti Dievo akmenis ir kryžius. Tuos, kurių nebūtina nešti. Visa ši mano ne itin rišli tirada – dar vienas pasiteisinimas. Kodėl rašau, kaip rašau. Kodėl kvėpuoju, kaip kvėpuojasi. Kodėl kuriu „tokius“ eilėraščius. Nuolat mėginu pateisinti savo buvimą. Kartais viskas, ką darau, tėra tas mokinuko pateisinimas. Namų darbus nunešė šuo. E, tai todėl toliau užsiiminėsiu saviterapija. Šiuo rašiniu noriu pateisinti savo pasiteisinimus. Paveldėtomis ir įgytomis. Priklausomybėmis ir kopriklausomybėmis.

Seniai jau labai natūraliai (?) priėmiau faktą, kad esu nuo įvairių priklausomybių kentėjusiųjų šeimoje užaugusi. Iš karto noriu deklaruoti savo nesmerkimą. Tai – liga. Vienareikšmiškai. Bet tai ir mano teisė papasakoti savo istoriją – daugiareikšmiškai. Nepasakosiu, kiek kentėjo mano dėdė. Kentėjo jis labai. Bet dėl jo alkoholizmo ne mažiau kentėjom ir mes. Be didelio emocionalumo, net kiek ciniškai pasakojau psichoterapeutei ir artimiems draugams, kad mano alkoholikas dėdė mirė girtas užspringęs lašinių gabalu. Kad naktį valydavau jo myžalus nuo grindų, nes bijojom apsemti kaimynus. Kad nemiegodavau, laukdama jo smūgio ar spyrio į mūsų su močiute miegamojo duris. Kad ištisom naktim budėdavau, idant užrakinčiau buto duris, dėdei kaip įprasta nusvirduliavus pas babulką, prekiavusią samagonu. Oi, ten buvo visa babulkų mafija, kultūra su ambalais apsauginiais, mokiais ir iki obuolio krituolio sudaužytais nemokiais klientais. Buvo visko. Kyšių apylinkių įgaliotiniams, sovietinių profilaktoriumų, iš kurių dėdė parsinešė įprotį gerti čefyrą, desperatiškų moterų, Kuzmos 13. Bet tikrasis sukrėtimas mane apėmė tada, kai vyras pasakė, jog nuolat palieku nuo stiprios juodos arbatos nurudusį puodelį. Tada trenkė galvon – prisiminiau dėdės čefyrą ir močiutės burbesius, kad dėdė neprisiverčia to puodelio išplauti. Suvokiau, kad kažkuriais aspektais atkartoju dėdės gyvenimo liniją. Jo priklausomybę. Ąžuolyno 5 ir Kuzmos 13. Veltėdžiavimas. Gyvenimas iš Kito kišenės. Atsakomybės stygius. Gebėjimas miegoti ištisas dienas ir gyventi naktimis. Infantilumas. Atidėliojimas. Paliktojo sindromas. Depresija. Vietoj alkoholio „pasirinktos“ manijos – šopoholizmas, fotomanija – mano euforikai, tikintis šitaip išliudyti ar nusipirkti patys žinote ką. Abstinencijos sunkybė. Negaliu šimtu procentų tapatintis, tai nebūtų tikslu ir, mano galva, teisinga. Bet kai kurie atsikartojimai šiurpina – tai štai kodėl esu, kas esu. Linutė prakąsta. Pastaruoju metu iki kaulų smegenų bijau paspringti. Vos atkandusi didesnį gabalą maisto, imu panikuoti ir žiaukčioti. Tai štai. Štai kodėl. Buvau kopriklausoma – tai psichologijos ir psichiatrijos moksle vartojamas terminas, nusakantis priklausomybę nuo priklausomybę turinčiojo. Kodinis mūsų šeimos pavadinimas – „Eimas (Edmundo trumpinys) geria“. Eimas negrįžo namo. Eimas keistos nuotaikos. Eimas neatidavė grąžos. Eimas vėluoja. Tokia nuolatinė grėsmės pajauta – tikrai – įtemptas laukimas. Nežinia, kada. Nežinia, kiek ilgai. Nežinia, kuo baigsis. Nustos pats? Sumuš ir apiplėš, būsim gailestingaisiais samariečiais? Kuzma? Išvešim pas močiutės dvynę seserį į Balbieriškį atsičiūchint? Reiks pačioms lėkti iš namų? Teks bėgti slėptis pas kaimynus? Į kiemą? Vis dėlto šiurpiausi du mano prisiminimai. Pirmą kartą patirtas bipoliškumas. Žinojau ir supratau, kad dėdės užgėrimas yra blogis visiems – ir jam pačiam, ir man, ir močiutei, ir aplinkiniams. O kartu laukdavau to užgėrimo, nes tada atvažiuos mano mama. Tada pamatysiu retai pasirodančią mamą. Va tai. Va tai man yra baisu. Tas pirmas sąmoningas blogio troškimas. Ar gėrio troškimas blogomis priemonėmis. Vaiko desperacija. Kitas epizodas – mama mus su močiute išveža pas močiutės seserį į tėviškę – jau minėtą Balbieriškį. Man nuo nemigos ir streso krinka nervai – pradedu isteriškai juoktis. Išsigąsta tik močiutė. Tai štai iš kur – paroksetinas, ksanaksas, olanzapinas, elontrilis. Štai iš kur – Linutė prakąsta.

Buvau kopriklausoma nuo dėdės alkoholizmo. Bet dar liūdniau, kad buvau priklausoma nuo močiutės, kuri buvo priklausoma nuo dėdės. Dviguba kopriklausomybė. Toji močiutė mane labai mylėjo, bet buvo smarkiai sužalotas žmogus. Sibire palaidojusi vaiką, praradusi du mylimuosius, pasirinkusi santuoką be meilės, pati stokojusi motinos meilės. Ji buvo patologinė altruistė, priklausoma nuo, jos akim, daromo gero. Ir dar priklausoma nuo kančios. Nesąmoningai manipuliavusi. Liguistai mane prie savęs pririšusi, tam tikru laiku atstojusi tėvus. Išmokiusi, kad bet kokia klaida – tikra pražūtis. Neleidusi man imtis naujų dalykų, tyrinėti pasaulio – „neimk, nežinai, nerasi, aš paduosiu“. Nuolat kartojusi, kad yra „kankinių kankinė“. Mokiusi mane kilniai ir tauriai kentėti, nes „o ką jau čia dabar“ (seksas irgi buvo traktuotinas kaip „koronė“), kiekvieną kartą dėdei samagonui duodama du litus pasibažindavusi, kad „tai bus paskutinis kartas“, nesutikusi nuo suaugusio savo sūnaus atsiskirti ir išsikraustyti, saugojusi mane nuo buvimo empirikos, išvažiavus nuolat didinusi kaltę, kad yra „viena, palikta ir užmiršta“, nuolat kartojusi, kad pasimatome jau paskutinį kartą. Vaikystėj po vieno tokio „paskutinį kartą“ atostogaudama pas tėtį kaime sakiau, kad neišgyvensiu, jei močiutės neliks. Pradinėj verkiau prieš kiekvieną darbelių pamoką, nes iš anksto nusiteikdavau, kad „nesugebėsiu įsiūti tos prakeiktos sagos“. Prieš kiekvieną ankstyvos jaunystės pasilinksminimą skambindavau klausti, ar dėdė negeria. Tarsi kitaip neturėčiau teisės į malonumus. Tai štai, štai – kodėl. Linutė prakąsta. Jaučiuosi nežmoniškai nesaugi, nepaisant pasikeitusių gyvenimo aplinkybių. Kaip ir močiutė, nuolat laukiu nelaimių. Nes tuoj tuoj nutiks kažkas blogo. Ir vengiu džiaugtis. Nesgi rytoj teks verkti. Nežmoniškai bijau pasaulio, sutrinku, imdamasi ko nors naujo. Nelaukiu iššūkių – pakrinku su jais susidūrusi. Aš ir buitis – garantuota tragedija. Nes „nerasiu, nežinau, nemoku“. Aštriausiais rimbais plaku save už klaidas. Man atrodo, kad žmonės nuolat kėsinasi pavogti iš manęs gyvenimą. Atitolstu nuo artimųjų ir draugų – neperspėjusi. Nuolat tirtu prieš keliones ir svarbius renginius – o jei nutiks kokia egzistencinė *force majeure* ir nepavyks? Kažkas nusuks nuo manęs sotų gyvenimo kąsnį? Todėl taip bijojau ir vis dar bijau būti mama. Nes kas, jei? Dažnai atrodo, kad nemoku mylėti. O gal tik suspenduoju tą meilę. Nes mylimieji išduoda. Nuvilia. Iškeičia. Reikalauja. Nuolat vizginu uodegėlę prieš kitus. Žeminu save. Užgniaužiu save. Patologiškai noriu būti priimta į būrį. Pripažinta. Laukiu įvertinimų, patikinimo, kad su manim „viskas gerai“. Esu nuolat įsitempusi. Baikšti. Naktim trūkčioja visas kūnas – gal prisimena tas naktis, budint prie dėdės myžalų?.. Sulaukusi trisdešimt dvejų, nežinau, kas esu, – bet taip nuoširdžiai ir iš tikrųjų. Kiek esu duoklė tiems, kurie norėjo mane tokią matyti? Kiek esu duoklė savo artimųjų priklausomybėms ir savo kopriklausomybėms?

Kuo daugiau gaunu būties dovanų, tuo mažiau bijau. Bet, kaip apie egzistencinę baimę rašė Jurgis Jankus romane „Anapus rytojaus“, toji baimė – amžina. Tai mano įdagas. Taip mane paženklino kopriklausomybės. Čia yra du pasakytini dalykai. Labai daug apie tai rašė specialistai, pavyzdžiui, knygoje „Suaugę alkoholikų vaikai“. Tačiau labai norėjau gyvo, neanonimiško liudijimo. Kad gal kažkas ir vėl atpažintų save. Ir galėtų pasakyti: Dieve, štai kodėl skauda. Štai kodėl esu, kas esu. Ievutė prakąsta.

Kitas svarbus aspektas – negaliu visko aiškinti priklausomybėmis ir kopriklausomybėmis. Nesu auka. Turiu valią, veiksnumą, sprendimo galią. Turiu išmoktą bejėgystę. Savo pačios auka ir budelis viename. Įstabi dichotomija. Ir nors visko tikrai nesuvedu į tai, pagaliau, po trisdešimties metų, pradėjau žvalgytis aplink. Ir nors basliu mane tvatinkit – matau gausybę pažeidžiamumo. Skaudinamų vaikų. Įskaudintų vaikų, kurie jau dideli ir blaškosi. Žmonės be vietos ir be savybių. Gulėdama ligoninėje, išklausiau daug priklausomybių ir kopriklausomybių variacijų, prisipažinimų. Todėl savo atviru pasakojimu norėjau išliudyti bendrystę. Aš su jumis. Su visomis mūsų traumomis, tamsomis, šviesomis, priklausomybėmis ir kopriklausomybėmis.

Ir man dabar atrodo, jog gimiau ir tam, kad parašyčiau šitą tekstą. Ir vėl teisinu savo buvimą. Tai štai kodėl. Štai.

– LINA BUIVIDAVIČIŪTĖ –

Įvaikinti

Buvo mane įsidėmėjęs tiek pat, kiek visus kitus kaimynus, kitaip tariant, visiškai neįsidėmėjęs, todėl kai pirmą kartą paskambinau į duris ir paprašiau paskolinti man visiškai nereikalingos druskos, net nežinojo, kam atsako, kad tokio daikto neturi. Kitus kartus paaiškino, kad nevartoja ir pieno, aliejaus, cukraus, miltų, dar kažkokių man visiškai nereikalingų dalykų, kurių atėjau pasiskolinti, o galiausiai pasakė, kad iš esmės ir nenori turėti nieko, ko man galėtų prireikti, bet tą aš ir taip jau žinojau, ir man rūpėjo visai ne tai – paprasčiausiai norėjau, jog žinotų, kad gyvenu netoliese ir kad mus skiria tik betono luitas.

Greičiausiai erzinau jį įkyrumu, greičiausiai jis mane niekino ar net nekentė, bet tai buvo nesvarbu, galbūt net šito norėjau. Stebėdavau, kaip pirmadieniais, anksti ryte, jis vienintelį kartą per savaitę išeina iš namų, o paskui grįžta į juos nešinas pilnu maišu skrudintų saulėgrąžų pakelių, ir galbūt tik dėl šito vaizdo prisiversdavau išsiropšti iš lovos ir dar penkias dienas svetimauti.

Nežinojau, ką jis veikia kitomis savaitės dienomis, nežinojau, kam jam tiek saulėgrąžų, – jis tapo priežastimi pirmadieniais šiek tiek praskleisti skalbinių širmą, ir man šito pakako.

•

Atsikėliau čia tam, kad galėčiau ramiai užsiimti piramidologija, žiūrėti filmukus apie Ančiuką Donaldą ir Peliuką Mikį, gliaudyti Saulėgrąžas ir būti Vienas, todėl jos Įkyrumas siutino. Buto savininkas buvo mano pažįstamas, tad leido gyventi taip, kaip norisi, ir aš stengiausi pirmą kartą gyvenime įsikurti Be Kompromisų: sienas išpuošiau darbui įkvepiančiais piešiniais, iš senų kasečių ištrauktas juosteles pritvirtinau prie karnizų ir pasidariau puikias užuolaidas, bet daugiausia laiko, žinoma, skyriau kurti Jūros Krantą – buto plotas buvo nemažas.

Taigi sudarinėjau piramidologinius dešimtukus, dažniausiai apie tai, ko neišmanau ir neturiu jokio noro išmanyti, ir tai buvo vienintelė mano meilės žmonijai išraiška – visą likusį laiką gliaudžiau Saulėgrąžas. Prispjaudęs aplink gal metro spinduliu, nešdavausi taburetę į kitą vietą ir vėl spjaudydavau. Grindys pasidengdavo apystoriu lukštų sluoksniu, tie lukštai išdžiūdavo ir būdavo smagu po juos vaikščioti basam: atrodė, lyg vaikščiotum po tikrą akmenukais ir kriauklėmis nusėtą Jūros Krantą.

Gliaudymas veikė raminančiai, blaškė mintis apie Beviltiškumą, galiausiai man tiesiog patiko skrudintų Saulėgrąžų kvapas. Buvau visiškai laimingas ant savo Jūros Kranto, šildomas ant sienos nupiešto Ra spindulių, kol nuaidėdavo jos skambutis į Duris ir primindavo, kad už šių negyvų betono luitų esama gyvųjų.

•

Mus skyrė tik betono luitas. Mūsų erdvės buvo vienodos, vaizdas pro langus ir balkoną buvo vienodas, tad ėmiau tikėti, kad tose erdvėse panašiai ir jaučiamės, kad ir miestovaizdis, į kurį žiūrime, panašiai mus slegia iš kiekvieno taisyklingo stačiakampio formos lango dvelkiančia svetimybe.

O jo langą dengė iš kasečių juostelių padaryta užuolaida, niekad neatitraukiama ir visad plevenanti lyg pajūrio vėjo taršomi moters plaukai, ilgi ir nepaklusnūs. Stebėdavau jo langą kaskart, kai grįždavau iš darbo, pavargusi ir susitepusi dar keliais šimtais skambučių, ir pavydėjau jam tokios užuolaidos, o pakėlus žvilgsnį aukščiau, į savo langus, apimdavo liūdesys, nes palyginus su tomis gyvybingomis rudomis juostelėmis manieji skalbiniai atrodė bejėgiai ir susitaikę.

Savo balkone buvau pakabinusi šešiolika džiaustymo virvių, – pirmąją rišau iš reikalo, bet paskui vis atrodė, kad jų per maža, kabinau vis naujas, kol galiausiai jų atsirado šešiolika, – ir padžiautus ant jų skalbinius palikdavau kaboti ilgam, kol jie prisigerdavo lietaus ir vėjo kvapo – taip pat svetimo, bet vis dėlto viliojančio.

Žiūrint pro skalbinių tarpus taisyklingi miesto langai deformuodavosi, virsdavo įvairiausių rūšių daugiakampiais, bet dabar man šito jau nepakako. Pavydėjau jam gyvos ir nenuspėjamos užuolaidos. Žvelgiant pro ją vaizdas anapus turbūt keičiasi lyg kaleidoskopas.

•

Kai kitą kartą vėl paskambino į Duris, pajutau Įniršį. Jau ketinau pasiųsti velniop, bet ji paskubom pratarė:

– Gal gali paskolinti saulėgrąžų?

Sutrikęs kiek atsitraukiau nuo Durų, o ji, rodos, tai suprato kaip kvietimą užeiti ir įsliūkino į vidų.

– Klausyk, tai kažkoks Nesusipratimas, – tariau.

Bet ji jau buvo pakeliui į svetainę, tad teko uždaryti buto Duris ir nusekti iš paskos.

Ji buvo pirmas ir vienintelis svečias vietoje, kurioje įsikūriau Be Kompromisų. Jaučiausi Mike Pūkuotuku, patekusiu į gana didelę Bėdą. Net kilo Pagunda paskubom apsikuopti – bent jau sušluoti lukštus į vieną didžiulę krūvą vidury kambario. Bet paskui supratau, kad tai reikštų pradėti rūpintis tuo, ką ji apie mane mano, taigi vėl užsikrauti lūkesčių naštą ir sunaikinti taip sunkiai pasiektą Lengvumą.

Aplenkiau ją, šiurkščiai stumteldamas petimi, tada atsisėdau ant taburetės ir ėmiau ramiai gliaudyti saulėgrąžas.

Pamačiusi Jūros Krantą ji stabtelėjo, kiek padvejojo, paskui nusiavė šlepetes ir įėjo į kambarį basomis.

– Šiek tiek duria, – tarė lyg atsiprašydama ir nusišypsojo.

Tikėjausi, kad netrukus susipras ir nešdinsis, iš kur atėjusi, bet nešdintis ji nė nemanė. Stumtelėjusi šiek tiek patalynę atsisėdo ant sofos ir, man nespėjus nė mirktelėti, pasisėmė iš maišelio saują Saulėgrąžų. Paskui ėmė jas gliaudyti ir spjaudyti lukštus ant grindų. Visai neprastai, nors su manim, žinoma, nepalyginsi: Saulėgrąžą išgliaudau turbūt mažiau kaip per sekundę, visi burnos padargai dirba darniai ir sutartinai – dantys perkanda, liežuvis atskiria sėklytę ir stumteli priekin lukštą, tada jau lieka tik pats smagumas – spjauti. Ji užtrukdavo bent keturias sekundes, gal net ilgiau, be to, įtariau, kad per stipriai sukąsdavo Saulėgrąžą ir sutrupindavo sėklytę, o to pasekmės aiškios – arba ilgiau makaluoji liežuviu atskirdamas valgomą nuo nevalgomo, arba išpjauni daug prie lukšto prikibusios sėklos. Trumpai kalbant, gliaudyti Saulėgrąžas jai sekėsi prastai, o visa kita man ir nerūpėjo.

•

Žiūrėjau į jo užuolaidą ir ji buvo įdomesnė už vaizdą anapus. Kiekvienoje užuolaidos juostelėje slėpėsi melodijos, pagal kurias jis kadaise turbūt šoko, bučiavosi, verkė ir laukė. Šioje užuolaidoje buvo palaidotos jo jaunystės dainos, ir stebėjau ją su liguistu smalsumu, lyg užrašus ant mirusių vaikų antkapių.

Ir dar ten buvo saulėgrąžų lukštai. Jie dengė grindis apystoriu sluoksniu, einant šiek tiek dūrė, traškėjo ir lūžo, ir man tai patiko, nes kiekvienas šis lukštas buvo tarsi atskleistos paslapties ar išsisklaidžiusios iliuzijos sarkofagas, tuščias ir beprasmis, tačiau šių sarkofagų visuma kūrė kažkokią naują iliuziją, visai kaip tos ant karnizo pakartos jaunystės dainos.

Pajutau, kad noriu ir pati prisidėti prie tos iliuzijos, kokia ji bebūtų, kūrimo, todėl pasisėmiau iš maišelio saujelę sėklyčių ir pirmą kartą po daugybės metų pabandžiau jas gliaudyti.

•

– Klausyk, – tariau nusprendęs netempti gumos, – kaip jau sakiau, čia kažkoks Nesusipratimas...

– Gražiai gyveni, – pertraukė ir išspjovė lukštą, bet taip nevykusiai, kad tas jai prikibo ant smakro. – O kas čia toks? – paklausė rodydama į sieną.

– Ra, – atsakiau, – egiptiečių saulės dievas.

Ji supratingai pakinkavo galva, lyg pasakočiau, kokiame prekybos centre pirkau štai tą ar aną daiktą.

– O kam tau tas Egiptas?

– Aš – piramidologas. Taigi Sentimentai...

Ir ji vėl pakinkavo, ir nežinojau, ar jos tariamas supratingumas man kelia juoką, ar Gailestį.

– Galiu apžiūrėti tavo knygas? – paklausė.

Gūžtelėjau.

Ji atsistojo ir atsargiai statydama kojas nuėjo prie lentynos, paskui ėmė apžiūrinėti knygas, tokias dulkinas, kad atrodė, lyg būtų kažin kokiam evoliucijos posūkyje užsiauginusios kailį. Baigusi savo apžiūrą grįžo ant sofos ir vėl pasisėmė saujelę Saulėgrąžų.

– Na? – paklausiau.

– Vien vaikiškos, – tarė.

– Aha, – linktelėjau. – Ir kas iš to?

– Nieko, – atsakė išspjaudama lukštą. – Šiaip įdomu.

Nusišypsojau. Jei ne Beviltiškumas, ji būtų man patikusi.

•

Kelias kitas dienas bandžiau atspėti saulėgrąžų lukštais nusėtų grindų iliuzijos vardą. Sėdėjau darbe, skambinau nepažįstamiems žmonėms siūlydama jiems nereikalingas prekes ir paslaugas, ir pirmą kartą per visus šiuos metus neslėgė pojūtis, kad svetimauju, kad esu įsibrovėlė, kad trukdau žmonėms šokti, bučiuotis, verkti ir laukti, kad jie nekenčia manęs, kad jų neapykanta skverbiasi, nepaisant mus skiriančių kilometrų, per telefono ragelį į mano smegenis. Pirmą kartą tie svetimi balsai skambėjo taip, kad jei būčiau tomis akimirkomis buvusi namuose, būčiau nukabinusi bent keletą džiaustymo virvių.

Grįžusi namo toliau bandžiau atspėti jo iliuzijos vardą. Mus skyrė tik betono luitas, ir jis jam reiškė lubas, o man – grindis, ir viskas atrodė taip paprasta: tereikia į tą luitą pažvelgti iš to paties taško.

•

Po kelių dienų ji vėl atėjo. Šį kartą tvirtai stovėjau tarpduryje ir neketinau praleisti. Bet ji staiga ištiesė maišelį su Saulėgrąžomis.

– Atnešiau skolą, – tarė.

Nustebęs dviem pirštais suėmiau maišelį. Pažvelgiau į jos vaikiškai rimtą veidą, tada pastebėjau, kad po Pažastimi laiko didelį, storą rankšluostį.

– Nereikėjo, bet ačiū, – sumurmėjau.

Akivaizdžiai laukė kvietimo, bet aš tylėjau. Šitaip stovėjom ir dėbsojom vienas į kitą.

– Norėčiau užeiti, – tarė galiausiai.

Apėmė pyktis, bet pasitraukiau nuo Slenksčio.

Ji įžengė į kambarį, o aš uždariau buto Duris ir įsitaisiau ant taburetės gliaudyti Saulėgrąžų, – vis tiek išblaškė ir piramidologijai nebesusikaupsiu.

O ji atėjo į kambario vidurį ir pasitiesė ant Saulėgrąžų lukštų savo atsineštą rankšluostį. Paskui nusimetė viršutinius drabužius ir, likusi su maudymosi kostiumėliu, atsigulė.

– Vaizdas manęs seniai nebejaudina, tad gali nevargti, – suurzgiau.

– Aš ne dėl to, – atsakė užsimerkdama ir palaimingai atsiduso.

– Tai kokį velnią čia išdarinėji?

– Deginuosi prieš Ra, – atsakė.

Gūžtelėjau pečiais ir toliau gliaudžiau Saulėgrąžas. Paskui prisėdau prie kompiuterio – sudarinėjau dalykų, kuriuos privalu padaryti iki keturiasdešimties, dešimtuką.

Retkarčiais užmesdavau akį į savo viešnią. Ji visai netrukdė – deginosi ir tiek.

•

Gulėjau ant jo jūros kranto ir deginausi. Vėjas taršė užuolaidą, ir kiekvieną kartą jam pūstelėjus kasečių juostelės sušlamėdavo, o aš bandžiau tame šlamėjime išgirsti jose palaidotą muziką.

Jis nekreipė į mane dėmesio, leido man klausytis jo mirusios muzikos, ir jaučiausi už tai dėkinga. Pakėlė nuo kompiuterio galvą tik man išeinant.

– Tavo jūros krantas nuostabus, – tariau. – Tik...

– Tik? – paklausė nustebęs.

– Tik kur pati jūra?

Jis nusišypsojo ir pažvelgė į mane, ir jo akyse pamačiau beviltiškumą, tvirtą ir neaprėpiamą, lyg parašytą iš didžiosios raidės.

•

Nuo to laiko užsukdavo bent du sykius per savaitę. Įleisdavau jau nesispyriodamas. Kaskart ateidavo su tuo pačiu rankšluosčiu ir degindavosi prieš Ra.

Beveik pripratau prie jos ir nekreipiau Dėmesio. Gliaudžiau Saulėgrąžas, užsiiminėjau piramidologija, žiūrėjau animacinius filmukus – viskas, kaip įprastai, tik tiek, kad ant grindų gulėdavo ji. Bet ji nieko neklausinėjo, aš – juo labiau, tad sutarėme visai pusėtinai.

Tik kartą, kai išeidama pasiūlė kada nors iš Lauko užmesti akį į jos balkoną ir langus, nusmelkė nemalonus Įtarimas, kad ji koketuoja. Gal vaikšto po namus nuoga, gal neužsitraukia užuolaidų, – bet koks skirtumas? Net negalvojau pakelti žvilgsnio nuo asfalto, kai eidavau namo iš parduotuvės, – pirmadienis ir be šito sunki diena.

•

Jei apskritai kalbėdavomės, visada jutau įtampą, baimę, kad imsime pasakoti vienas kitam savo istorijas, todėl kartą net pasiūliau jam pažvelgti į mano balkoną, ir nors jis to nepadarė, mums vis tiek – sąmoningai ar ne – pavykdavo tų istorijų išvengti, ir dėl to jaučiausi laiminga. Kalbėdavomės lyg du vienas kitą operuoti turintys chirurgai, šaltai ir abejingai, žinodami, jog ana pusė per gerai išmano kamuojantį negalavimą, kad vertėtų slėpti tiesą po paguodžiančiais ar viltingais žodžiais.

•

Jei apskritai kalbėdavomės, tai tik neutraliom ir nereikšmingom temom. Pavyzdžiui, apie darbus. Ji pasakojo, kad turi skambinėti nepažįstamiems žmonėms ir siūlyti tai, ko jiems nereikia, kad kasdien ją kas nors pasiunčia velniop, kasdien ji išklauso kieno nors nusiskundimų sveikata ar politikais, kad nuo įsibrovimo pojūčio vakarop jaučiasi tokia Kalta, jog važiuodama namo troleibusu negali pakelti akių, nes atrodo, kad tarp bendrakeleivių gali būti tų, kuriems skambino, kad jie tai nujaučia ir smerkiamai į ją žiūri.

Savo darbą ji vadino svetimavimu, ir man toks pavadinimas patiko.

Klausiausi jos su Užuojauta, kamuojamas klausimo, kodėl Kaltė jos nekankina kaskart, kai įsibrauna pas mane, ar ji ne-

mato čia prieštaravimo. Bet niekada to klausimo neištariau garsiai.

•

Kartą papasakojau jam apie svetimavimą, o jis man apie piramidologiją. Paaiškino, kad tai pseudomokslas, kurio atstovai bando piramidžių matmenyse ir kituose niekuose įžvelgti slaptą, užkoduotą informaciją, kitaip tariant, tai idiotai, ieškantys prasmės beprasmybėje. Oficialiai jis, žinoma, vadinosi žurnalistu, o jo darbas buvo kiekvieną savaitę vienai interneto svetainei pateikti kokį nors dešimtuką: pavyzdžiui, „dešimt svarbiausių dalykų per pirmą pasimatymą“, „dešimt dalykų, kuriuos turite išbandyti šią vasarą“.

Jis aiškino puikiai suprantąs, kad yra šarlatanas, bet ką padarysi, jei žmonės pakvaišę dėl skaičių? Skaičiai jiems – lyg valerijonai katinui. Bet kokį šlamštą gali sureikšminti, jeigu suteiksi jam numerį. Bet kuris liurbis teoriškai yra individualybė, nes turi asmens kodą, kitaip tariant, unikalią, tik jį žyminčią skaičių seką, o štai vadinamosios primityvios tautos nebuvo pakvaišusios dėl skaičių ir individualumo, jas visai tenkino bendrystės jausmas, ir jo piramidologija yra savotiškas skaičių kulto išniekinimas, bandymas paversti tai absurdu.

Taigi savo darbą jis vadino piramidologija, ir man toks pavadinimas patiko.

Klausiausi jo su užuojauta, kamuojama klausimo, ar daug bendrystės yra jo jūros kranto iliuzijoje, ar jis nemato čia prieštaravimo. Bet niekada to klausimo neištariau garsiai.

•

Vieną Naktį neatsispyriau Pagundai pažvelgti į jos balkoną.

Nebuvo labai vėlu, tad ji dar turbūt nemiegojo. Svarsčiau, ar palaukti keletą valandų, ar eiti dabar, kol nemiega, ir kažkodėl nutariau nedelsti.

Jos balkone kabėjo daugybė virvių, o ant jų džiūvo dešimtys skalbinių. Kas slypi už tos sienos – nesimatė.

Po kelių dienų, kad ir jausdamas, kaip mažėja manasis Lengvumas, vėl išėjau į Lauką, paskui vėl. Skalbiniai kartais keitėsi, bet jie visada buvo ir visada slėpė.

Ne, ji nekoketavo, ji tik norėjo parodyti man savo skalbinius. Tik niekaip nesupratau: ką ji bando išskalbti?

•

Kartais naktimis išgirsdavau, kaip užsitrenkia jo buto durys, ir tada išeidavau į balkoną, nes žinojau, kad jis tuoj išžengs į kiemą ir pažvelgs į mano langus. Iš pradžių jis tai darė droviai, nuduodamas, kad eina mesti šiukšlių, bet paskui beveik nustojo slėptis, ir pro skalbinių tarpą matydavau, kaip jis stoviniuoja, mąsto, paskui gūžteli pečiais ir grįžta pas Ra.

Apie skalbinius jis niekad neklausė, nes toks jau buvo mūsų atvirumas. Vis stiprėjo pagunda leisti jam sužinoti, kad stebiu jį pro savo širmą, ir vieną naktį priėjau arčiau – taip arti, kad iš buto sklindanti šviesa mestų ant baltų paklodžių mano šešėlį.

Ir jis pamatė, o tada apsisuko ir nuskubėjo, ir daugiau nebeateidavo žiūrėti į mano balkoną, ir niekad neklausė, ką aš bandau išskalbti.

Toks jau buvo mūsų atvirumas.

•

Vadinamieji atviri pokalbiai dažniausiai prilygsta bandymui apibrėžti, kaip jautiesi važiuodamas mašina, o mūsų atvirumas buvo lyg techninių tos mašinos detalių aptarimas. Akumuliatorius toks ir toks, variklis toks ir toks, tiek ir tiek arklio galių. Ir tai nebuvo pirkėjo ir pardavėjo pokalbiai, kalbėjomės lyg tos pačios markės automobilių savininkai, nutarę, kad šis daiktas jiems atsibodo ir juo reikia atsikratyti, ir tai man patiko, net jei be įprastinių atviravimų mūsų Ryšys priminė jos Skalbiniais nudžiaustytą balkoną: pirmą kartą žvilgtelėjus viskas atrodo normalu, bet ilgainiui suvoki, kad tos paklodės ten kabo per ilgai, kad jos jau seniai išdžiūvusios ir todėl jau virto kažkuo daugiau nei paklodėmis.

Tačiau abu turbūt intuityviai jautėme, kad Ra mūsų neapsaugos ir vieną dieną teks aptarti, ką mūsų padžiauti Skalbiniai reiškia ir kas už jų slepiasi.

•

Pasiryžau.

•

Vieną dieną nutariau kiek praskleisti jos Skalbinių širmą, bet ji prabilo pirma.

•

– Man patinka, kad nepasakoji istorijų, – tariau jam degindamasi.

– Kokių istorijų?

– Savo istorijų. Tų, kurios tau svarbios.

– Tam tikra prasme aš ir neturiu istorijų. Pamiršau jas, o tas, kurias atsimenu, atsimenu iškreiptai.

– Sąmoningai?

– Daugmaž. Noriu, kad mano atmintis būtų kaip Vaiko. Kadaise, Vaikystėje, pas senelius pjovė kiaulę. Pamenu, kaip ji gulėjo kažkokioj patalpoj. Didžiulė, tiesiog kiaulė gigantė. Dabar žinau, kad tokių didelių kiaulių nebūna, bet tai nieko nekeičia. Ta kiaulė tikrai buvo milžiniška.

•

Ji kurį laiką mąstė. Paskui pasitaisė ant nosies saulės akinius ir tarė:

– Kitaip tariant, bandai žiūrėti į viską vaiko akimis? Išstumti suaugusiojo patirtį ir šitaip iškreipti logiškas proporcijas?

– Galima pavadinti ir taip.

– Bet ar tai nėra bėgimas nuo realybės?

– Ne. Tai tik žiūrėjimo į realybę kampo pakeitimas. Kiaulė juk vis tiek papjauta.

– O gal ji tik apsimetė?

– Jeigu taip, ji apsimetė labai įtikinamai. Bet nebūk kuoktelėjusi. Įsivaizduoti, kad kiaulė yra dešimties metrų ilgio, – viena, o įsivaizduoti, kad ji apsimeta papjauta, – visai kas kita.

– Taigi įgimtą žmogaus poreikį išsipasakoti tu kompensuoji pasakodamas išgalvotas istorijas? Sudarinėdamas dešimtukus?

– Nieko nežinau apie jokį įgimtą poreikį išsipasakoti. Tai tik beždžioniško blusinėjimosi likučiai. Nutarta, kad tai daryti liečiantis nepadoru, taigi rakinėjamės ir gaudome blusas žodžiais.

– O tau, kaip vaikui, priimtinesnis kūniškas blusinėjimasis?

– Aš ne Vaikas. Aš tiesiog gliaudau Saulėgrąžas.

– O animaciniai filmukai, vaikiškos knygos?

– Klausyk, Ra tuoj nusileis į požeminį pasaulį. Deginkis.

Ji staiga pakilo ant alkūnių ir atsisuko:

– Taške, kuriame esi, išties viskas taip beviltiška?

•

Jis nuleido akis į saulėgrąžų lukštais nusėtą jūros krantą. Galiausiai sumurmėjo:

– Taip. Ten viskas beviltiška.

– Kodėl?

– Beveik visose religijose vieną svarbiausių vaidmenų atlieka deivė motina. Izidė, Ištara, Marija ir taip toliau. Ir žinai kodėl? Todėl, kad tai besąlygiškos meilės idealas. Štai gimei ir tau parodė, kas yra tikra, besąlygiška meilė. O paskui tave išleido į pasaulį. Ir tu ieškai ko nors, kas tave galėtų mylėti taip, kaip mylėjo motina, ką pats galėtum šitaip mylėti. Tėvų mes nesivaržom, nes jie matė mus visokius: sergančius, dvokiančius, apsidirbusius, apsivėmusius. Matė – ir neatstūmė. Supranti? Mums nėra Priežasties jų varžytis, greta jų mums nereikia veidmainiauti, nes jie matė mus šlykščiausiais pavidalais ir vis tiek glaudė ir mylėjo. Bet štai išeini į Pasaulį ir...

– Kompromisai?

– Taip. Virtinė Kompromisų. Meilė su sąlygomis.

– Ir nėra jokios išeities?

Jis tylėjo, o aš, nesulaukusi atsakymo, vėl atsiguliau ant nugaros.

•

– O kodėl tu nepasakoji savo istorijų? – paklausiau.

Ra jau buvo nusileidęs, tad dabar sėdėjome ant sofos, gurkšnojome kakavą ir žiūrėjome filmukus apie Mikę Pūkuotuką.

– Nes bijau jų, – atsakė.

– Kodėl?

– Kiekvienas žmogus, net pats kvailiausias, įdomus savo istorijomis. Ypatingomis istorijomis. Tomis, kurios jį suformavo kaip asmenybę, jų visumą gal net galima pavadinti siela. Traumos, fobijos ir visa kita. Tai, ką anglai vadina skeletu spintoje. Ir įdomu, kol nežinai tų istorijų, kol trokšti jas sužinoti, kol neri į tą slaptų intymybių dugną, kovodamas su švelniu ir pasidavimą žadančiu pasipriešinimu.

– O kai sužinai?

– Prasideda monotonija ir kasdienybė.

– Nudegei?

– Galima šito išvengti?

– Išpasakojai savo istorijas ir pasidarei nuobodi?

– Priešingai. Tai aš sužinojau visas istorijas ir man pasidarė nuobodu. Bandžiau tai slėpti, bet, matyt, sunkiai sekėsi palaikyti pokalbį apie buitinius niekniekius. Jis turėjo šešiolika istorijų. Papasakojo jas gal per pusmetį. Bandžiau jį sustabdyti, bet nepavyko. Ir pasidarė jo gaila – tokio kvailo ir nuobodaus. Ir jis pats juto, kad tapo kvailas ir nuobodus. Ir dabar jau turbūt kažkam kitam papasakojo savo šešiolika istorijų, dabar ir vėl turbūt tuose namuose tvyro slogi tyla, kai taip norisi kalbėtis ir papasakoti kažką svarbaus, o tavo paslapčių lentynoje – tuščia.

– Tragiška, – sumurmėjau be jokios ironijos.

•

– Turėti šešiolika istorijų nėra blogai, – paaiškinau. – Tai gana daug. Dauguma žmonių turi po dvi ar tris. Kai kurie net visai neturi istorijų. Apsišarvavusieji istorijomis apie tokius sako, kad jie nelabai kuo skiriasi nuo gyvulio. Šiaip ar taip, tas istorijas reikia slėpti. Kitaip – vėl tas nejaukumas, vėl ta tyla, vėl tauškalai apie nieką. Vėl ilgesys tų bemiegių naktų, kai kažkam atskleidi savo paslaptį. Nežinau, iš kur tas žmonių noras pasakotis.

– Ir aš nežinau.

Atsisukome vienas į kitą, susižvalgėme ir pirmą kartą nusijuokėme.

•

Kitą kartą atėjusi padovanojo man Žaislą: plaktuką, kuriuo stuktelėjus pasigirsta bjaurus cyptelėjimas, o pučiant į kotą galima švilpti. Nebuvau tokio daikto matęs nuo Vaikystės, net nemaniau, kad juos dar gamina.

Pavarčiau plaktuką rankoje, keletą kartą sumušiau sau į delną.

– Na dėkui, – sumurmėjau.

Tada dar nežinojau, kad netrukus turėsiu kampe pastatyti dėžę ir krauti į ją jos dovanotas mašinytes, kareivėlius ir kitus Žaislus. Neketinau jais žaisti, bet šios Dovanos man patiko.

•

Jis padėjo plaktuką ant stalo, o paskui priėjo prie spintos, pasirausė joje ir, radęs rankšluostį, žengė prie manęs, jau besideginančios. Pasitiesė rankšluostį šalimais, nusimetė viršutinius rūbus ir atsigulė.

– Neturi saulės akinių? – paklausiau.

– Ne.

– Nusipirk kitam kartui. Ra – galingas.

•

Ir kartą taip deginantis ji paprašė sudaryti jos dešimtuką. Nustebęs kilstelėjau galvą ir paaiškinau, kad sudaryti vieno žmogaus dešimtuką kažin ar pavyktų net ir labiau patyrusiam piramidologui, be to...

– O tu pabandyk, – tarė.

– Kam tau to reikia? – paklausiau.

– Sakei, kad piramidologija reiškia ieškoti prasmės beprasmybėje. Vadinasi, tinku tam.

– Tu nesi piramidė.

– Taip. Aš – beprasmiškesnė už bet kokią piramidę.

Pakilau, atsisėdau ant kėdės ir nužvelgiau ją nuo galvos iki kojų.

Jos kūnas man patiko ir jau seniai norėjau jį liesti. Tačiau kažkas tarytum neleido peržengti ribos. Galbūt abu bijojome sugadinti mūsų deginimąsi prieš Ra. O gal to, kad mūsų kūnai ims vienas kitam pasakoti savo Istorijas ir vieną dieną nebeliks priežasčių jai čia ateiti.

Bet dabar nutariau, kad tai nesvarbu. Ra mato, aš noriu ją liesti. Net jei kiekvienas mano prisilietimas bus piramidologija, net jei nuo šito pojūčio virsim išgrobstytom kapavietėm.

•

– Gerai, – tarė jis. – Sudarysiu tavo vietų, kurias norisi bučiuoti, dešimtuką. Įsivaizduok, kad skaitai jį knygoje ar žurnale. Kiekviename puslapyje – po tris pozicijas. Po trečios, šeštos ir devintos tu spręsi, ar atversti kitą puslapį.

Jis priėjo artyn ir pabučiavo mano ausį, kaklą, paskui liepė iškišti liežuvį ir į jį įsisiurbė. Tada atsitraukė.

– Versi kitą puslapį? – paklausė.

Mano kūnas pritariamai sumurkė, ir jis toliau sudarinėjo manąjį dešimtuką.

Buvo gera. Jau seniai norėjau jį leisti ir būti jo liečiama, bet ribos niekada neperžengdavome. Galbūt bijojome, kad po to mūsų kūnai taps lyg tos vėjyje plevenančios užuolaidos su palaidotomis dainomis. O gal to, kad šitaip iš vaikiško neapibrėžtumo persikeltume į nykų ir logišką suaugusiųjų pasaulį su neišvengiamu nuosprendžiu prieiti klausimą: o kas toliau?

– Versi kitą puslapį? – tyliai paklausė po devintosios vietos.

Atsisėdau ir papurčiau galvą.

•

Su palengvėjimu nusišypsojau ir atsiguliau priešais Ra.

Nukelta į p. 15 ►

Baltų kultūra Visagino ir Zarasų sienose

Ievos Trinkūnaitės, Indrės Lubytės, Dianos Remeikytės, Vyginto Pakalkos, Justo Miceikos ir Auroros Isabellės ištapyta Visagino kultūros centro siena

Zarasuose ir Visagine birželio 25–liepos 14 dienomis antrą kartą organizuotas šiuolaikinę miestų sienų tapybą populiarinantis Vilniaus dailės akademijos jaunųjų menininkų projektas „The Baltic Wild Walls“. Dvi savaites trukusio renginio atspirties tašku buvo pasirinkta baltiškoji tapatybė, tačiau ne siekiant romantiškai atsigręžti į praeitį, o bandant ieškoti jos apraiškų dabartinėje sociokultūrinėje terpėje. Įgyvendinant projektą ne tik telktasi į originalios ir aktualios simbolinės prasmės kūrinių ir simbolinių prasmių gyvinimą, bet ir siekta atsigręžti į naujas meno kūrybos kaip bendravimo priemonės galimybes. Projekto vadovo tarpdisciplininio meno kūrėjo Žilvino Danio teigimu, šiame renginyje, veikiančiame atviros platformos principu, kūrybinis veiksmas derinamas su aktyvia organizavimo strategija, padedančia plėtoti kultūrinius mainus, todėl tampa aktualu aptarti ne tik kūrybinį rezultatą, bet ir patį projekto vyksmą kaip šiuolaikinės kultūros raiškos atvejį.

„The Baltic Wild Walls“ projektas vyko dviem etapais. Pirmajame iš jų iš anksto užsiregistravę renginio tema suinteresuoti dalyviai buvo sutelkti apie „Facebook“ mediją. Tokiu būdu susibūrė tarptautinė keturiasdešimties įvairių Lietuvos, Latvijos ir Brazilijos sričių menininkų bei menotyrininkų virtuali bendruomenė, dalindamasi tarpusavyje koncepcijomis ir meninėmis idėjomis, ji siekė subrandinti būsimos bendros sienų tapybos kryptį ir kūrybinio proceso organizavimo viziją. O antrajame etape šios grupės nariai susitiko Zarasuose ir Visagine – ten būdami konkrečiose vietose toliau intensyviai bendravo ir bendradarbiavimo ne tik tarpusavyje, bet ir su vietiniais suinteresuotais asmenimis.

Projekte susibūrė jaunieji tapytojai, grafikai, skulptoriai, menotyrininkai ir kitų sričių kūrėjai: Kristina Alsytė, Justinas Bedrovas, Žilvinas Danys, Mantas Daujotas, Liepa Gaidauskaitė, Žilvinas Gaižauskas, Victoria Grappa, Irma Ignatavičiūtė, Aurora Isabelle, Oskaras Ivanovas, Darius Jarusevičius, Kęstas Ju, Anastasia Kochan, Arvis Krishnopathis, Ema Kristina Kukarevičiūtė, Gabrielius Kuliešius, Indrė Lubytė, Justas Miceika, Miglė Mikėnaitė, Martinas Tomas Mikkelsonas, Vygintas Pakalka, Aija Pastarė, Diana Remeikytė, Rokas Rimaitis, Kotryna Steponėnaitė, Karina Šaškinaitė, Gertruda Šernaitė, Ieva Trinkūnaitė, Vytautas Tumėnas, Alekandra Vilmaitė. Kūrybinė grupė, siekdama meninės kalbos komunikacijos aktualumo ir efektyvumo, Visagine atliko meninį sociokultūrinį tyrimą: inspiracijų sėmėsi ne tik iš kraštovaizdžio, bet ir per artimesnę pažintį bei intelektualinį diskutavimą apie kultūrinio gyvenimo aktualijas ir kylančius sunkumus su Visagino savivaldybės, miesto kultūros centro darbuotojais, meno rezidencijos „Taškas“ vadovu Aleksejumi Urazovu ir kitais. Šio proceso metu paaiškėjo, kad 1975 m. įkurto Ignalinos atominės elektrinės miesto-palydovo gyventojų kitataučių, atvykusių dirbti iš įvairiausių tuometinės sovietinės valstybės kampelių, dauguma nesieja savęs su vietine baltų kultūra. Jiems labiau rūpi naujos tapatybės ir gyvenimo perspektyvų paieškos, nes uždarius Ignalinos atominę elektrinę iš Visagino išvyko maždaug trečdalis gyventojų, o pasilikusius užgriuvo sudėtingos kultūrinės integracijos, profesinio persikvalifikavimo ir kitos opios socialinės ekonominės prisitaikymo dilemos. Todėl kūrėjų grupė padarė išvadą, kad šiame mieste sienų tapybos menu būtų tikslinga prabilti žmonėms suprantama estetine kalba, susijusia su jų gyvenamosios aplinkos realijomis.

Darbiniuose seminaruose menininkai brandino eskizus, kuriais remiantis vėliau viešose miestų erdvėse būtų tapoma popartui, naiviajam menui, komiksams ir gatvės menui artima stilistika: ant Visagino kultūros centro, greta riedlenčių parko – vienos svarbiausių jaunimo susibūrimo vietų – ir ant garažų sienų Zaraso ežero pakrantėje, šalia apžvalgos rato.

Jaunųjų menininkų sumanymų eskizai bylojo apie vietos istoriją, daugiakultūriškumą ir dabartinę daiktinę aplinką. Juose taip pat gausu universalių simbolių interpretacijų, kurias galima aiškinti kaip naujojo tapatumo paieškų krypties pasiūlymą. Pavyzdžiui, medis, vaizduojamas be lapijos ir šaknų greta dangaus šviesulių (I. Trinkūnaitė), gali būti suvokiamas ir kaip paties Visagino metafora: miestas yra ne vien namų sankaupa, bet ir mikrokosminis kosminių struktūrų atspindys, kurio klestėjimą užtikrinant centrine ašimi galėtų būti pasirenkamas ne vien materialus ir laikinas objektas (kaip iki tol buvusi atominė elektrinė), bet ir dvasinės vertybės, kuriomis remdamasi ir plėtojasi kultūra. Šias vertybes simbolizuoja greta tvirtai stovintis stalas (I. Lubytė, D. Remeikytė), galintis išlaikyti gėrybes, kurios liudija skirtingų kultūrų žmonių sukauptas tradicijas. Kitame piešinyje atgimimą simbolizuojančiais eglynais keliauja antropomorfinės figūros, nešinos knygomis ir šviesuliu, apšviečiančiu dangiškąją sferą, o horizonte iškyla liaudiškų kryžių siluetai (D. Jarusevičius, K. Šaškinaitė). Tai nuoroda į galimą minėtosios ašies pasirinkimą, susijusį su gyvenamosios vietos istorija, siekiančia kur kas senesnius laikus nei 1975 m. ir kur kas platesnę nei 9,231 km² teritoriją. Realizuojant šiuos ir kitus eskizus ant Visagino kultūros centro ir greta esančio riedlenčių parko sienų remtasi nuostata, kad meninė kūryba nebūtinai turi būti visiškai individuali veikla, todėl dalis piešinių buvo kūrybingai modifikuota pagal Kultūros centro dailininkės ir kultūros koordinatorės pasiūlymus. Taip menininkai savo kūrybinėmis praktikomis prisidėjo prie naujojo jaunatviško Visagino miesto veido ir tapatybės lukštenimosi. Savaitę trukusio proceso kulminacija tapo sienų tapybos atidarymo vakaras, į kurį susirinko ne tik renginio dalyviai, bet ir vietiniai didžėjai, šokėjai, subkultūrų atstovai – taip bandyta maksimaliai suartinti menininkus ir šiuolaikinius žiūrovus.

Šie „The Baltic Wild Walls“ projekto eksperimentinės kūrybos erdvės veikimo principai atitinka dalyvaujamosios kultūros (angl. *participatory culture*) bruožus, nusakytus medijų tyrinėtojo Henry Jenkinso ir jo bendražygių. Ji pasižymi bendradarbiavimu, atvirumu, bendruomenės įtraukimu ir laisvu dalijimusi, trina ribas tarp kultūros gamintojų ir jos vartotojų. Toks metodas byloja apie nutolimą nuo romantinės meno sampratos ir linijinės meno komunikacijos, kai auditorija yra pasyvi ir besąlygiškai priimanti profesionalų formuojamus estetinius standartus – šviečiamąsias nuostatas keičia liberalesnė nuostata, kuri atliepia platesnius visuomenės sluoksnių poreikius, intensyviai domisi nūdienos aktualijomis bei socialiniu kontekstu, kuriame menas gimsta ir yra eksponuojamas.

Gerokai kitokios kurortinio miesto statusą turinčių Zarasų sociokultūrinės ir ekonominės realijos paskatino susidomėti ir originaliai plėtoti ne tik etninės kultūros tradiciją, bet ir patenkinti jaunimo nuodugnesnių žinių alkį šioje srityje ir tai drauge sieti su kūrybinės laisvės troškuliu išreikšti savo individualybę ir šiuolaikinę jaunatvišką miestietišką estetiką. Šias inspiracijas skatino ir dailėtyrininko, etnologo dr. Vytauto Tumėno paskaitos, supažindinusios su gelminiais baltų ornamentikos ir mitologijos tradicijos kodais ir šiandieninės, šiuolaikinės interpretacijos galimybių trajektorijomis.

Bendrame tapybos darbe ant garažų sienų išsiskleidė neįprastai ir keistai interpretuoti baltų ir ypač sėlių krašto mitopoetiniai dangaus ir vandens įvaizdžiai, ženklai, ornamentai ir simboliai. Žvaigždžių, eglučių, varlyčių ir žalčių, dangaus ir vandens ornamentai bei mitiniams personažams artimi atvaizdai netikėtai buvo derinami su šiuolaikiškais grafičių estetikos šriftais. Gausu ir konceptualių tradicinių įvaizdžių transformacijų. Antai archetipinis piemenuko, pučiančio skudučius, įvaizdis buvo perkeistas į šiuolaikinį muzikuojantį jaunuolį, iš kurio instrumento kyla muziką įprasminančios abstrakčios formos (J. Miceika), – tai užuomina apie modernių formų kilmę iš tradicijos. O gretimame vaizdinyje atpažįstama ilgakasė mergina, kuri žvelgia iš senovinio laivo, primenančio apeiginį kaušą, į kūrybos aktą ir drauge rankoje laikydama mobilųjį telefoną daro asmenukę (A. Pastarė, Ž. Danys), be kita ko, tai primena dainų švenčių dalyvių įsiamžinimo ir dalijimosi atvaizdais socialinėse medijose madą. Kartu tai nuoroda į dabarties kultūros pobūdį ir transformacijas, kurias skatina plačiai prieinamos skaitmeninės technologijos ir internetas. Toks vaizdinys skatina svarstyti apie tikrovės perkėlimą į medijų kultūrą ir atvirkščiai – apie technikos sąlygojamus standartus ir jos formuojamus populiarius skonius, šiuolaikinės visuomenės sąveikos procesus. O greta nelyginant ant šiuolaikinio „žirgo“ – automobilio variklio dangčio – didžiuodamasis prieš latvaitę sėdi Vytautas Didysis su šiuolaikiniu ginklu – automatu (aliuzija į karžygiško vyriškumo simbolį Vytį) (Ž. Danys). Taip šmaikščiai sušiuolaikinami bernelio ir mergelės flirto, piršimosi archetipai. Greta atrasime ir jaunimui aktualių vestuves globojančių mitinių personažų – dangiškųjų dvynių, – komiškai nutrūktgalviškai risčia jojančių ant vieno žirgo, interpretaciją bei dangiškųjų Mėnulio ir Saulės vestuvių parafrazę. Mėnulį įkūnijantis barzdoto vyro veidas gretinamas su geltonplaukės merginos su žvaigžde kaktoje atvaizdu. Neapsieinama ir be kitų vestuvių ir vandenų bei dangaus mitologijos personažų – raguotų ožių, veržlaus žalčio ir devyniaragio elnio motyvų, artimų dangiškojo Perkūno kodui.

Jaunojo menininko Ž. Danio organizuojamos šiuolaikinio meno dirbtuvės, veikiančios gyvos platformos principu, drąsiai žengė į šiaurės rytų Aukštaitijos pasienio miestus. Originaliai išplėtotos meno komunikacijos, kolektyviškumo, socializacijos ir semiotinių verčių gausos interpretuojant bei transformuojant tradiciją paradigmos, kuriomis remiantis bandomos sutvarkyti apleistos teritorijos ir sukuriamos naujos alternatyvios erdvės veikti idėjų turinčioms vietinėms subkultūroms.

– KRISTINA ALSYTĖ –

– VYTAUTAS TUMĖNAS –

Karinos Šaškinaitės, Ievos Trinkūnaitės, Aijos Pastarės, Žilvino Danio ir Justo Miceikos ištapyta garažų siena Zarasuose. Žilvino Danio nuotraukos

Psichologinė kelio topologija

► Atkelta iš p. 5

Pagalvokime patys, kiek tokių mentalinių situacijų, kai matome, kas vyksta, ir kaip dažnai mentalinių situacijų nematome. Yra tarsi magnetiniai laukai, kuriuose būdami galime ką nors anapus šio lauko matyti arba nematyti. Laukas pasuka mūsų smegenis ir akis taip, kad matome arba nematome, nors, atrodytų, neįmanoma nematyti. Na, kaip galima nematyti kenčiančio, sušalusio, nuskurusio, alkano berniuko? Paaiškėja, kad galima nematyti. (Dabar pamėginkime perkelti šią struktūrą į kur kas didesnę visų gyvenimiškų įvykių aibę – knygų skaitymą, meilės, neapykantos atvejus ir t. t. Štai matote, kaip toli nueiname, ėmęsi Prousto. Atrodytų, tolstu nuo jo, o iš tikrųjų bemaž pateksčiui remiuosi Proustu.)

Taigi užfiksuoju: yra būsenos, kurias vadiname idėjomis, egzistuojančios formos galia, o forma, kaip žinome, konstruktyvi, t. y. kuriama. Formos pačios nelaksto, formas gimdo gyvenimas, bet jas pagimdo, arba sukuria, išranda, ir žmonės, tarp kitko jos išrandamos mene, literatūroje.

Žengsime toliau. Praleidau vieną dalyką, o jis vis dėlto gana svarbus. Viskas ir taip sudėtinga, bet visa ši magnetinių spąstų arba konstrukcijų, kuriose gyvename, situacija pasižymi dar vienu sunkinančiu dalyku. Yra konstrukcijos, neleidžiančios mums matyti, – pavadinsime jas Marleno konstrukcijomis; ir yra konstrukcijos, leidžiančios matyti, – pavadinsime jas Prousto konstrukcijomis (pateikiau Cézanne'o pavyzdį – obuoliai, kuriais matome), t. y. tekstas, kuriuo skaitome savo patyrimą; ir šis patyrimo skaitymas – antipsichologinis, t. y. nukreiptas prieš pagrindines mūsų psichikos tendencijas, mūsų, kaip žmogiškųjų būtybių, psichologiją, – susiduria su dar vienu kliuviniu. Pirmiausia pabrėšime baimės mechanizmus – juk aš nematau, kad išvengčiau baimės, t. y. išvengčiau to, ko bijau. Tiesa labai dažnai yra tai, ko bijau; bijau ją pamatyti, todėl galiu nematyti; paskui dėl mūsų psichinio gyvenimo išsisluoksniavimo net pamirštu, kad nemačiau jos, nes bijojau, o vėliau, kitu lygiu, išnyksta net suvokimas, kad tiesos vengiau iš baimės. Yra psichologiniai vilties mechanizmai – juk pasaulis, beje, vedžioja mus už nosies ir psichologiniu vilties mechanizmu: rytoj viskas susitvarkys, skilusį namą kažkaip stebuklingai bus galima suremontuoti (praėjusį kartą sakiau, kad negalima remontuoti namo: jei namas skilo, reikia statyti naują).

Bėda ta, kad šie psichologiniai mechanizmai puikiai akomoduojami – ne asimiliuojami, o akomoduojami, t. y. neprieštarauja mūsų loginėms operacijoms, blaivaus mąstymo operacijoms. Blaivaus mąstymo operacijos neblogai sugyvena su psichologiniais mechanizmais (baimės, vilties ir kitais mechanizmais; nuaiškinimas – taip pat mechanizmas). Kartoju: su šiais psichologiniais mechanizmais sugyvena, jiems neprieštarauja visos mūsų blaivaus, sveriančio mąstymo operacijos (pavadinsime jas loginėmis) – mes kažką stebime, aprašome, darome išvadas. Mes galime mąstyti, t. y. atlikti logines operacijas, pasilikdami šioje netikrovėje, nepasiekdami tikrovės. Logika pati savaime (blaivaus mąstymo loginių operacijų prasme) nestumia mūsų į tiesos kelią, nestumia prie to, kas yra iš tikrųjų, nes, kaip sakiau, mūsų sveriančio, samprotaujančio mąstymo operacijos sugyvena su psichologiniais mechanizmais ir jiems neprieštarauja. Šiuo požiūriu galima sakyti, kad mūsų tikrovės struktūra yra sapno struktūra. Tai dar viena Prousto problema. Jis sakė: tai, ką iš tikrųjų vadiname gyvenimu, yra draiskanos, betvarkė, nesuvokiamų skausmų ir nesuvokiamų džiaugsmų šaltinis ir labiau primena sapną. „Mūsų gyvenimas – tarsi sapnas."

Iš tikrųjų tai, ką vadiname tikrove, dažniausiai pasižymi sapno struktūra. Kokia prasme? Kokia sapno struktūra (žinoma, supaprastintu pavidalu, nesiimu teigti, kad viskas paprasta ir kad mes suprantame)? Turiu omenyje paprastą aspektą – yra toks sapno dėsnis: kalbant apie sapno regėjimus sapnas kuriamas tokiu būdu, kad šie regėjimai leistų mums nenubusti; sapno struktūra yra tarsi nuaiškinimo struktūra. Pavyzdžiui, sučirškia žadintuvas, aš nenoriu nubusti, ir tą trumpą akimirką, kol jis dar čirškia (iš tikrųjų trumpai, bet sapne atrodo, kad ilgai), sapnas pavaizduoja ištisą sceną, kuri suteikia šiam garsui prasmę, leidžiančią man nenubusti. Tai, ką vadiname tikrove, dažniausiai sudaryta iš tokių vaizdinių, tokių vaizdų ir būsenų, kurie leidžia mums toliau miegoti. Šiuo atveju žodis „miegoti" reiškia nežinoti ir nematyti tikrovės, ir šia prasme tikrovei būdinga sapno struktūra. Gyvenimas yra sapnas šia žodžio prasme. Štai tokia psichologinė gudrybė. Negana to, noriu atkreipti jūsų dėmesį į dar vieną problemą.

Iš tikrųjų pasakėme, kad forma, tekstas yra kažkas, ką reikia sukurti, kad konstruktyviu būdu pagimdytų manyje supratimą, nes natūraliu psichologiniu keliu supratimas gimti negali. Iš dalies tam, kad gimtų tokio supratimo būsenos, ir yra literatūriniai tekstai – arba tai gali būti gyvenimo tekstas. Pavyzdžiui, Kristaus paveikslas ir gyvenimas yra tekstas, kuriuo galime skaityti savo gyvenimišką patyrimą (o galime ir neskaityti). Jis sukūrė tam tikrą logą, kurio erdvėje įvykiai tampa prasmingi ir rišlūs, o ne pabiri ir padriki (kartais religinės metaforos gali padėti mums suvokti savo gyvenimo dėsnius ir sąmonės struktūrą). Visa tai iš tikrųjų reiškia, kad kažką mumyse (būtent mūsų supratimą) sukuriame ne mes kaip psichologinės būtybės, ne savavališkai, o dėsnio galia, formos galia. Tarkime, idėja egzistuoja formos galia.

Ir štai – dabar turime visus šiuos dalykus susieti – Proustas rašo apie Sen Lu: „...visa, ką jis sužinotų apie Rašelę (*t. y. jei Marselis jam pasakytų: klausyk, aš mačiau Rašelę pasimatymų namuose, ji ten parsidavinėjo už dvidešimt frankų; bet kliuvinys tas, kad Sen Lu to nesuvoktų, toks žinojimas jam neegzistuoja; visą šią informaciją, kurią „jis sužinotų", pavadinsime žinojimu, ir aš noriu parodyti, kad žinojimas yra vienas iš dalykų, kurie neprasiskverbia į šį tašką, į šią erdvę, todėl mums rūpės šis erdvės taškas, turime aprašyti jo savybes, kad suprastume patys save*), – nepriverstų jį pasukti iš kelio, kur jis stovėjo ir kur šį veidą (*Rašelės veidą*) matė vien pro savo svajonių šydą." Štai svarbus psichologinis momentas mums keliaujant visu Prousto tekstu. Tiesa, atrodytų, egzistuoja. Proustas sako: jeigu jam pasakytų, t. y. pateiktų kaip žinojimą (taigi iš išorės), šis nepriverstų jį pasukti iš kelio, kur šį veidą jis matė vien pro savo svajonių šydą.

Iš: Merab Mamardašvili. Psichologičeskaja topologija puti. Moskva: AST, 2016
Vertė Austėja Merkevičiūtė

Įvaikinti

►Atkelta iš p. 13

●

Su palengvėjimu vėl užsivilkau maudymosi kostiumėlį ir atsiguliau priešais Ra.

●

Niekad apie tai nekalbėjom, bet buvo aišku, kad abu ieškom Sprendimo. O ir negalėjome kalbėti – tam būtų reikėję iškloti Istorijas, o to vengėme ir bijojome. Ieškojome Sprendimo apgraibom, tik nujausdami vienas kito patirtis ir motyvus, rizikuodami apsirikti ir nuvilti.

Bet vis tiek ieškojome. Atkakliai ir nuožmiai, skubėdami, bet kartu su neišvengiamu lėtumu, lyg statytume piramidę ir nežinotume, kada mirs tas, kuriam lemta čia būti palaidotam.

●

Degindamiesi ėmėme balsu skaityti vaikiškas knygutes iš jo lentynos. „Vėjas gluosniuose", „Mažasis princas" ir visa kita. Bet kamavo pojūtis, kad iš visų jų į mus plūsta kažkas koktaus ir atstumiančio: atrodė, kad jos rašytos arba žiūrint į vaikus iš aukšto, arba globėjiškai nusileidus iki jų lygio. Tai buvo lyg beprasmis marmaliavimas, kuriuo suaugusysis atsako į vaiko čiauškėjimą: vaiką tai gali įtikinti, jam gali pasirodyti, kad suaugusysis jį supranta, bet po visu tuo tarsi slypėjo noras prajuokinti ar sužavėti šalia stovintį ir stebintį kitą suaugusįjį.

– Matai? – tarė jis. – Tai irgi beviltiška. Nėra nė vienos tikrai vaikams rašytos knygos. Nėra nė vieno autoriaus, kuris į viską būtų žvelgęs išties vaiko akimis.

– Apie ką turėtų būti tikrai vaikiška knyga? – paklausiau.

– Nežinau, – gūžtelėjo pečiais jis. – Pavyzdžiui, apie tai, kaip smagu traiškyti skruzdėles.

– O visos šitos, – tariau rodydama į jo knygų lentyną, – rašytos apie tai, kad skruzdėlių traiškyti negalima?

– Būtent. Bet juk vaikai žino: jas mindyti – smagu. Ir iš visų šitų knygų supranta tik tiek, kad tai daryti reikia, kai nemato suaugusieji. Taip pat puikiai žinantys, kad skruzdėlių mindymas – smagus reikalas: svarbu, kad niekas nematytų.

Abu patylėjom.

– Pabandykim pažaisti taip, lyg šių knygų nebūtume skaitę, – pasiūliau.

●

Kartą žaidėme „namus". Žaislų jau buvo prisikaupę į valias. Iš pradžių mūsų „šeima" buvo laiminga ir visiškai normali. „Vyras" ir „žmona" grįždavo iš darbo, pavalgydavo, pažiūrėdavo televizorių, mylėdavosi. Turėjome keletą Vaikučių, šunį. Bet po septintos ar aštuntos „dienos" mano „žmona" grįžo namo įkaušusi. Po dvyliktos manasis „vyras" nutarė, kad nori būti slieku, taigi užuot vaikščiojęs ėmė šliaužioti. Dar po savaitės „žmona" ėmė skutimosi peiliuku pjaustytis kojas ir šlapintis į puodus, o mano „vyras" sudegino mūsų šunį, be to, vos susilaikęs nuo pagundos prieš tai jį išprievartauti.

Vaikus saugumo dėlei išsiuntėme į žaislų dėžę, kuri galėjo reikšti tiek atostogas pas senelius, tiek mirtį.

Mūsų „šeima" ištvėrė tris „mėnesius". Po jų „namai" priminė karo nusiaubtus griuvėsius. Kažkur po tais griuvėsiais gulėjo iškastruotas pliušinis meškiukas, kaimynų kūdikis išdurtomis akimis ir daug kitų šeimos paslapčių.

Buvome paniurę – Žaidimas prislėgė.

– Išeitis vis tiek turi būti, – tarė ji.

– Liaukis, – burbtelėjau. – Tai beviltiška.

●

Kartą deginomės, bet staiga atsisėdau ir atsisukau į jį. Jis nusiėmė saulės akinius ir klausiamai pažvelgė.

Nieko neatsakiau, tik atsistojau ir pasiėmiau ant kriauklyčių numestą savo palaidinę – tegul pabus už skudurą. Tada ėmiau tvarkyti jo kambarį.

Kol valiau nuo lentynų ir daiktų dulkes, jis tik smalsiai stebėjo. Paskui, kai ėmiau skuduru stumti iš visų pakampių saulėgrąžų lukštus į vieną didelę krūvą, įsitempė visu kūnu.

●

Ji naikino mano Krantą. Per aštuonis ar devynis mėnesius prispjaudyti ir perdžiūvę lukštai traškėdami priešinosi, bet buvo bejėgiai prieš motiniškai ryžtingus ir neįveikiamus lyg Jūros bangos jos rankų judesius.

Staiga nustebęs supratau, kad Jūros Kranto man negaila, kad mano žvilgsnį kausto jos ropomis ritmiškai judantis kūnas. Jos oda buvo balta, sušildyta Ra spindulių ir priminė tuos vėjo ir lietaus kvapo prisigėrusius ir kažką slepiančius Skalbinius jos balkone, pakabintus ant šešiolikos virvių.

Nusišypsojau.

Tada griuvau ant grindų ir įsikibęs į jos koją ėmiau spigiu balsu rėkti:

– Ne, ne, palik Krantą ramybėje!

●

Jis rėkė garsiai, o iš akių plūdo ašaros, savo forma panašios į saulėgrąžų sėklytes, ir turbūt tokios pat sūrios, ir turbūt beveik tikros.

Iš pradžių nepaisiau jo isterijos ir toliau grioviau jūros krantą, bet paskui prisėdau ir ėmiau raminti. Apkabinau jį ir priglaudžiau.

●

Gulėjome ant didžiulės krūvos saulėgrąžų lukštų. Ji laikė mane apkabinusi ir raminamai glostė plaukus.

Staiga jos ranka sustingo.

●

– Manau, radau išeitį, – tariau. – Iš *mūsų* Beviltiškumo.

●

Ji nuleido ranką ir iš po maudymosi kostiumėlio ištraukė apvalią pilną krūtį.

– Eikš, – pakvietė.

Žvelgiau čia į ją, čia į kviečiančiai laukiančią krūtį.

– Eikš, nebijok.

Padėjau ant jos krūtinės galvą ir užsimerkiau.

●

Įrėmiau į jo lūpas stangrų speneliį. Jis prasižiojo.

– Po savaitės apsikeisim, gerai? – sukuždėjau.

Jis pritariamai sumykė.

●

Po savaitės šlaviau jūros kranto likučius: tokioje aplinkoje auginti vaikus pavojinga – gali į lukštus susipjaustyti kojas. Ant grindų rastus drabužius išpurtydavau ir mesdavau į skalbimo mašiną, mat džiauti balkone nebuvo vietos: ten kabėjo stora virvė, supinta iš šešiolikos plonesnių, ir ant jos vis dar džiūvo nuo anos savaitės likę mano šliaužtinukai.

Kitus po visas pakampes išmėtytus daiktus kroviau į spintą ir lentynas. Tik nuo grindų pakeltą diržą padėjau ant stalo – tegul lieka matomoj vietoj.

– Tėti, – besidarbuodamas išgirdau iš vonios kambario jos balsą.

– Taip, saulele?

– Jau padariau!

– Gerai, saulele. Tuoj ateinu.

Atrėmiau šluotą į knygų lentyną ir nuėjau ja pasirūpinti.

– AIDAS JURAŠIUS –

Upė

Jis stovi prie upės, ant purvu pasruvusio kranto, pro jį plaukia juodi vandenys, juose atsispindi pilkas dangus, dangaus atspindžius tarsi praryja maži, vienas kitą keičiantys sūkurėliai... Andrejus savo didelėmis žaliomis akimis spokso į juos, jie lyg magnetas traukia jį žemyn, atrodo, tuoj įtrauks, praris su visu dangum, parudavusiais lapais, žolėmis ir kitomis šiukšlėmis. Jeigu jis dabar pasiduotų šiai jėgai ir pultų žemyn, niekas jo nepasigestų, neieškotų. Jį tikriausiai palaidotų bevardžiame kape. Gal net už kapinių tvoros. Jis pakelia nuo žemės šlapią akmenį ir meta jį į vandenį, sūkurėliai išsilaksto į šonus, tačiau netrukus lyg niekur nieko sugrįžta į savo vietas. Ne šiandien. Pakyla aukštyn ir pro krūmus išlenda į gatvę.

Jo dėmesį patraukia gatvėje tvyrantis saldus kvapas. Jis apsidairo. Kitoje gatvės pusėje prekybos centras, o jo šone – rausva neoninė iškaba „Saldusis dantukas“. Nepaisydamas ūžiančių mašinų, jis žengia per gatvę. Suskamba varpelis virš durų. Viduje tvyro salsvumo migla. Aplink šviežios bandelės, šokoladiniai keksiukai, glazūruoti pyragėliai, balti, su pabarstukais, primenantys vaikystę, kai sekmadieniais tėvas jį su sesėmis vesdavosi į teatrą ir visiems nupirkdavo po vieną... Tačiau jis prieina lentyną su spalvotais prancūziškais sausainėliais. Apsidairo. Pardavėja nusisukusi. Jis čiumpa jų pakelį ir įsmaukia į jam gerokai per didelės aptriušusios žieminės striukės kišenę. Skanėstas atsigula šalia „Oliverio Tvisto“ egzemplioriaus iš rytinio apsilankymo bibliotekoje. Tokio leidimo savo kolekcijoje jis dar neturi. Kišenės didelės, vietos užteks. Jo veidas pagyvėja, didelėse žaliose akyse tarytum užsižiebia švieselės. Lyg niekur nieko jis dairosi, apsimesdamas, kad apžiūrinėja prekes. „Nieko neradęs“, apsisuka, apsimestinai mandagiai linkteli pardavėjai, kuri jau kreivai žiūri į jį dėl keistokos jo aprangos, ir išeina pro parduotuvės duris. Maigo sausainėlių pakelį kišenėje. Jis visai jų nenori.

Jis patenka į prekybos centro vidų, kur zuja beveidžiai žmonės, trinasi paauglių būrelis, verkia vaikas, iš tėvų negavęs trokštamo daikto. Jis išsitraukia nedidelę aptrintą ir beveik pripildytą užrašų knygutę, primenančią jam kelionę į Londoną. Tai buvo paskutinis kartas, kai jis matė savo tėvus. Kada tai buvo?.. Nebeprisimena. Nugvelbė ją oro uosto *duty free* parduotuvėje. Kažkur per vidurį pripildytos knygutės jis užsirašo: „Prancūziški skanėstai – euras keturiasdešimt.“ Čia jis sąžiningai užsirašo kiekvieną savo pavogtą daiktą ir jo vertę. Metų pabaigoje suskaičiuoja bendrą jų sumą. Pavyzdžiui, praeitų metų pavogtų daiktų suma viršijo dvylika tūkstančių eurų. Pavogtų, ar aš sakiau „pavogtų“? Juk tai ne vagystė, tai privatizacija. Andrejus laikosi griežtų taisyklių: niekada nevogti iš smulkaus verslo prekeivių, draugų, šeimos narių, kitų nepasiturinčiųjų, neimti nieko, kas turi sentimentalią vertę, ir nieko, kas negali būti pakeista kitu tokiu pačiu daiktu. Todėl mėgstamiausios vietos yra prekybos centrai ir valstybinės institucijos.

Jis pajunta sausumą gerklėje, pilve skraidžioja drugeliai. Pasuka į didelį supermaketą, išdygusį tiesiai priešais jį. Eina pro vaisių, pieno skyrius – persikai, varškės sūreliai krenta į jo kišenę, rūbų skyriuje – žieminės kojinės. Bendra vertė – septyni eurai. Tik kartą jam teko bėgti nuo apsauginių – jis bėgo taip greitai, kaip nemanė mokąs bėgti... Kelis kvartalus. Purvinomis gatvėmis, statybvietėmis, tamsiomis laiptinėmis... Ir už ką? Už „Adidas“ džemperį. Einant pro alkoholio skyrių į jo užantį įslysta devyniasdešimt penkių eurų vertės vyno butelis. Jo niekas niekada nesučiups. Vagį išduoda baimė. Todėl jis nėra vagis. Kas jis? Sūkuriuojanti upė, kuri praryja pilko dangaus atspindį.

Išeidamas jis atiduoda vyno butelį, prancūziškus skanėstus ir vieną persiką prie automatinių durų sėdinčiam bomžui su ramentais ir blusėtu šunimi. Eina per tiltą. Apačioje juoda, juoda upė. Temsta ir pučia geliantis vėjas. Jis susisiaučia striukę.

Užsisako omarų sriubos už trisdešimt du eurus. Leidžiasi į kojas, prieš tai pačiupdamas dar ir sidabrinį šaukštą.

Namo, būti tarp daiktų nesinori. Andrejus užeina į pirmą pasitaikiusį barą. Prisėda ant laisvos kėdės prie prekystalio.

Jolitos Puleikytės piešinys

Barmenui nuėjus į virtuvę, čiumpa tuščią bokalą ir pilasi alų tiesiai iš čiaupo. Spėja prisipilti beveik puspilnį, kol tas grįžta. Tyliai gurkšnoja. Pajunta ant peties sunkią prakaituotą ranką. *Labas vakaras, pilieti.* Girtuoklis šlakuotu veidu savo noru bendrauti sudrumsčia jo plėšikišką vienatvę. Viskas įvyksta greitai. Andrejus tvoja jam per veidą nuo šalčio paraudusiu kumščiu. Iš vyro nosies pasipila kraujas. Lankytojai, sėdėję prie staliuko netoliese, šoka ant Andrejaus, kumščiuoja jį, jis pajunta savo dešinėje žalioje akyje pasrūvant kraują. Jis kapanojasi iš jį skandinančių bangų, per audrą, bando išplaukti, pagaliau išnyra į vandens paviršių, įkvepia...

Juda iš lėto, ramstydamasis į sienas, liejasi žmonių veidai, automobilių šviesos. Džiūsta burna, pilve plasnoja drugeliai. Jis yra magas. Jis sugeba nepastebimai pradanginti daiktus. Lyg į vandenį. Juodą, juodą, sūkuriuojantį. Niekas kitas to šiame pasaulyje taip nesugeba kaip jis. Jis pradangintų net patį save... Niekas nepasigestų. Jis įgriūva pro artimiausias duris. Viduje pilna dūmų, groja garsi techno muzika. Jis čiumpa šalia durų stovintį bokalą, paliktą savininko, ko gero, išėjusio į lauką sutraukti dar daugiau dūmų. Ištuština jį, užsiverčia čia pat stovintį *gin tonicą*, taip aukštai, kad ant jo striukės net pabyra ledukai. Nusvyruoja į šokių aikštelę. Trankosi, kratosi, šlitinėja kliudydamas kitus. Užsiverčia čia pat ant staliuko stovintį butelį vyno, nekreipdamas dėmesio į tikrųjų jo savininkų priekaištus.

Saulėta diena. Jis jūroje, guli ant nugaros, jį iš lėto supa bangos. Pakyla vėjas, tolumoje sublyksi žaibo pašvaistės, kvapą užgniaužia stiprus vėjo, kvepiančio audra, gūsis, kyla bangos...

Jis pasilenkęs ant unitazo, jo kūną kartu su visu išgertu alkoholiu palieka apvirškinti omaro gabaliukai. Jis nusiprausia veidą šaltu vandeniu. Skauda akis.

Krūva paltų. Jis patikrina vieno, kito kišenę. Ištraukia *samsungą*, *iphone'ą*, *google phone'ą*, po paltais randa nedidelę rankinę. Joje banko kortelės ir truputis grynųjų. *Turtingos karvės*. Viską krauna į savo žieminės striukės kišenes. Prie tualeto pasirodo ji. Jos šviesūs banguoti plaukai, žydros akys ir toks trapumas... Ji vos pastovi. *Tu atrodai kitoks nei visi kiti. Ar ir tave čia užknisa? Tuomet pabėkime*! Jie neria pro duris. Išneria, įkvepia tyro oro. Ji tokia trapi, jos plaukai krenta jam ant veido. Priešais ramus, šviesus vanduo. Susikibę už rankų jie šoka į vandenį. Panyra giliai. Vanduo skaidrus. Plaukia į viršų... Kvėpsnis. Oras lengvas ir gaivus. Jos lūpos priartėja prie jo. Virš jų mėlynas dangus ir žvaigždės.

Andrejus pabunda nuo lietaus barbenimo į surūdijusią skardinę palangę. Sukasi galva, taip bloga... Ji dar miega. Ramiai. Baltuose, baltuose pataluose. Skendi jų klostėse. Lengva plaukų sruoga užkritusi jai ant veido. Akių vokai tokie gležni, vos ne permatomi. Apsidairo po kambarį. Daiktų čia nedaug – keletas knygų, rūbų kabykla, užgrūsta suknelėmis ir megztiniais. Ji ryškiai ne vietinė. Andrejus nueina į virtuvę, išpliumpina kelias stiklines vandens. Sugrįžta į kambarį, rengiasi. Jo žalios akys užkliūva už auskarų, tvarkingai padėtų šalia lovos. Auksiniai, su nedideliu smaragdėliu. Du šimtai eurų... Džiūsta burna, pilve drugeliai. Betgi jis negali... „Niekada nevogti iš smulkaus verslo prekeivių, draugų, šeimos narių, kitų nepasiturinčiųjų, neimti nieko, kas turi sentimentalią vertę...“ Čiumpa juos greitu judesiu ir tyliai paskui save užveria duris.

Krenta į lovą, sujauktą, su nežinia kada keista, papilkėjusia patalyne. Sukasi galva. Visą jo kūną paralyžiuoja miegas. Banguoti šviesūs plaukai, permatomi akių vokai. Jis stovi ant kalno. Tolumoje, kitoje įlankos pusėje, gaisras. Ugnis ir daugybė žyburiuojančių langų. Už jų gyvena žmonės. Jie gamina vakarienę, žiūri televizorių. O viename tų namų gaisras. Seserys... Šuolis į vandenį. Sukausto nesuvokiamas šaltis...

Andrejus pabunda išpiltas prakaito. Nusiprausia veidą šaltu vandeniu. Čiumpa savo striukę, iš jos ištraukia vakarykštį grobį – patižusius varškės sūrelius ir vieną aptraiškytą persiką, ištepusį brangų „Oliverio Tvisto“ egzempliorių, sidabrinį šaukštą, du telefonus... tris šimtus eurų. Nervingai viską suregistruoja. Tačiau kairėje kišenėje kažkas vis dar tyliai skimbčioja. Jis užčiuopia du auksinius moteriškus auskarus su smaragdais. Varto juos. Jų žaluma traukte traukia į save. Tikras kišenvagio džiaugsmas. Kišenvagio? Pala, pala... Jam pasidaro bloga, jis suskumba į tualetą, kur atsikrato paskutinių omaro likučių. Išgeria gal penkias stiklines vandens, palenda po dušu. Vis tiek negera. Jis pradeda rūšiuoti vakarykštį grobį. Persikas ir sūrelis, deja, keliauja į šiukšliadėžę. Kiti daiktai kadaise erdviame bute išdėlioti pagal griežtą tvarką: knygos, telefonai, drabužiai, paveikslai, jokiai rūšiai nepriskirtini daiktai... Didelį butą jam prieš išvažiuodamas į Londoną nupirko tėvas. Po gaisro jis nebegalėjo pasilikti senajame. Jis išsigelbėjo iššokęs pro langą.

Vienas labiausiai jį džiuginančių užsiėmimų yra tvarkyti ir registruoti savo turtą. Tačiau šiandien tai jam neteikia džiaugsmo. Jis apsidairo po kambarį ieškodamas, ką dar galėtų nuveikti. Akis jam bado smaragdų žėresys. Ar tai tik ne?.. Negali būti. Šio jausmo jis nejautė nuo paauglystės. Nuo tada, kai tėvas jį pričiupo su sesers santaupomis, slėptomis senovinėje sausainių dėžutėje... Tada jis dar nemokėjo... Tada jis pasimokė. Nuo tada jo niekam nepavyko pagauti. Santaupas teko grąžinti. „Niekada nevogti iš smulkaus verslo prekeivių, draugų, šeimos narių, kitų nepasiturinčiųjų, neimti nieko, kas turi sentimentalią vertę, ir nieko, kas negali būti pakeista kitu tokiu pačiu daiktu.“

Jis įsideda auskarus į kelnių kišenę ir skubiai apsirengia.

Taip, tai šis namas. Palūkuriuoja lauke, kol į laiptinę jį įleidžia savo ilgaausio takso pavedžioti išeinanti kaimynė. Regis, trečias aukštas. Durys dešinėje. Jis paskambina į duris. O po to viskas įvyksta greitai.

Uniformuoti vyrai užlaužia jam rankas, surakina. Sugrūda į mašiną, numeta šaltoje dvokiančioje kameroje, tada veža kažkur toli, į kitą miestą, nuveda į pilką, troškią palatą ir prirakina prie lovos. Jis gali žiūrėti tik į viršų. Baltos lubos. Už lango lyja, barbena į surūdijusią skardinę palangę.

– JORĖ JANAVIČIŪTĖ –

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 407 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 3, 6, 10–14, 16), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 4), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“, 2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
9 771392 776033